Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو شعر

عروضي نظام

OWNED BY 0300 9792115

نقيب الله سالک
ککي بنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم اللّٰه الرحمٰن الرحیم

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم ------------------------- د پښتوشعر عروضي نظام

لیکوال ------------------------------ نقیب الله سالک

اشاعت ---------------------------------- اګست ، ۲۰۱۴

شمېر ------------------------------ پنځهٔ سوه (۵۰۰)

کمپوزر ------------------------------ نقیب الله سالک

نظر ثاني --------------------------- فرهاد محمدغالب ترین

ټایټل ------------------------------ زاهد امین زاهد

بیعه ---------------------------- دوه سوه (۲۰۰) روپۍ

چاپخانه ------------------------ دانش خپرندویه ټولنه،پېښور

OWNED BY 0300 9792115

د موندلو درکونه :

حمزه بک ډپو چوک بازار بنو،

صمملیه کتب خانه،غله منډي چوک بنو،

یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور،

پښتو اکېډمي بک شاپ پېښور یونیوسټي

ابواحمد حافظ رحمت الله کتبخانه وکمپوزنګ سنټرملتان ککي بنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقوق د لیکوال پهٔ حق کښې محفوظ دي

لیکوال

نوم -- نقیب الله

قلمي نوم --- سالک

د استوګنې ځاې ---------------------------- ککي بنو

تعلیم ----------------- ایم - ایس - سي (اقتصادیات) ،

بي - ایډ

پیشه -- ملازمت

موبائل ---------------------------------- 03009792115

ایمیل ----------------- salekhashimi@gmail.com

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړون

د ارواښاد میاشرف

او د

ښاغلي درويش دراني

OWNED BY 0300 9792115

په نومونو

چا چې د پښتو شعري خزانې نه د

خپلو عروضو اثاثه

را برڅېره کړه -

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه

د محترم سلیم قرار صیب د ګټورو ادبي مشورو ډېر شکر ګذار یم -

د ښاغلي فرهاد محمد غالب ترین صیب ډېره ډېره مننه کوم چاچې د خپلومنصبي فریضو او کورني ضرورتونوسره سره بۀ دې نیولي وخت کښې زما دې کتاب "د پښتو شعر عروضي نظام" نظر ثاني کولو ته پوره پوره وخت ور بخښلو او زۀ یې پۀ خپلو قدر منو مشورو باندې ولمانځلم او د نظرثاني نه علاوه یې پۀ دې کتاب خپل تاثرات قلمبند هم کړل او زما د کتاب ښائست یې یو پۀ دوه کړو- د ګران رشید جوهر صیب د ادبي خدماتو او د قدر شناسي هم ډېره مننه کوم چا چې د مسودې د لیدلو پۀ وخت پۀ ملا ټیولې یم او پۀ دې کړلېچنې لارې کښې یې د لارې هوارولو پۀ لړ کښې راسره نۀ هېرېدونکې هڅې کړې دي-

OWNED BY 0300 9792115

کوموملګرو چې زما کتاب ته موجوده صورت ورکولو کښې پۀ یوې یا پۀ بلې طریقې زما مرستې کړې دي هغه مې پۀ خپلې حافظې کښې خوندي کړې دي خو دلته یې د نومونو ذکر کافي ګڼم: دمسازشاهین ، ډاکټر وهاب روان ، راست عمل ظهیر، روح نیاز سیفي ، اصف ککي، فرید پیرخیلي، ابو احمد حافظ رحمت الله ککي ، فراز پیرزاده ، ظفر پیرخېلي ،سیف الله شاه سیفل ، پروفېسر جاوېد احساس ، پروفېسر عمرقیاز قائل،پروفېسر ډاکټر حافظ شمس الدین ، اقبال حسرت، عبدالسلام بېتاب عادلوي،عبدالسلام تابش،روئدارعلي شاه روئدار، شاهد خان شاهد ، ارشد منداان ، رشید جوهر ، عبدالرحمان شاه ساګر ، دلکشور محصور ، غازي سیا ل ، منیب راحل ، زاهد امین زاهد ، سلیم قرار ، عمر دراز مروت، پروفېسر (ریټائرډ) حمید الله جان ، ډاکټر حارث حمید،انجنیئر محمد نعمان خان ، انجنیئر جنېد خان او محب الله خان -

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرس

مشکل سرخط (فرهاد محمد غالب ترین) ---------------------- ۱۲
خپلې خبرې-- ۲۰
اول باب : علم عروض او پښتو ته راتګ --------------- ۲۵
د عروضو پېژندنه (تعریف) او تاریخ ----------------------------- ۲۵
پښتو ته د عروضو راتګ -- ۳۰
دویم باب : د علم عروض اصطلاحات ---------------- ۴۵
سېلاب (څپه) --- ۴۵
څج (فشار) -- ۵۲
رکن (غونډ) -- ۵۷
مصرعه -- ۶۱
وزن --- ۶۴
بحر --- ۶۹
دریم باب : تقطیع او د تقطیع قاعدې ------------------- ۷۲
تقطیع -- ۷۲
د تقطیع قاعدې -- ۷۳
څلورم باب : د پښتو شاعرۍ دودیز بحرونه ------------- ۸۵

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوږد رکني بحرونه -- ۸۵
لومړے اوږد رکني بحر ---------------------------------- ۸۶
لومړے ښاخ -- ۸۶
دویم ښاخ -- ۸۸
دریم ښاخ -- ۹۰
څلورم ښاخ -- ۹۲
دویم اوږد رکني بحر -- ۹۵
لومړے ښاخ -- ۹۵
دویم ښاخ -- ۹۷
دریم ښاخ -- ۹۹
څلورم ښاخ -- ۱۰۲
دریم اوږد رکني بحر -- ۱۰۶
لومړے ښاخ -- ۱۰۷
دویم ښاخ -- ۱۰۹
دریم ښاخ -- ۱۱۱
څلورم ښاخ -- ۱۱۳
څلورم اوږد رکني بحر -- ۱۱۵
لومړے ښاخ -- ۱۱۵

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم ښاخ -- ۱۱۷

دریم ښاخ -- ۱۲۰

څلورم ښاخ -- ۱۲۴

پنځم اوږد رکني بحر -- ۱۲۷

لومړے ښاخ -- ۱۲۸

دویم ښاخ -- ۱۳۰

دریم ښاخ -- ۱۳۲

څلورم ښاخ -- ۱۳۴

پنځم ښاخ -- ۱۳۶

لنډ رکني بحرونه -- ۱۳۹

لومړے لنډ رکني بحر -- ۱۳۹

لومړے ښاخ -- ۱۴۰

دویم ښاخ -- ۱۴۲

دریم ښاخ -- ۱۴۳

دویم لنډ رکني بحر -- ۱۴۴

لومړے ښاخ -- ۱۴۵

دویم ښاخ -- ۱۴۶

دریم ښاخ -- ۱۴۸

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لنډه رکني بحر ---------------------------------- ۱۴۹
لومړے ښاخ -- ۱۵۰
دویم ښاخ --- ۱۵۲
دریم ښاخ --- ۱۵۴
اخذ لیک (کتابیات) ------------------------------------ ۱۵۶

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشکل سرخط

هره علمي ليکنه ګرانه وي، خشکه وي؛ څنګه چې يې ليکل وخت غواړي، کړاو غواړي او د ډېر محنت او شواخون نه پس ليکلې کېږي ، دغه شان يې لوستل هم ګران وي - سوچ او فکر پرې کول غواړي - چرته چې پرې بنده پوهه نۀ شي ، پېراګراف دوباره لوستل غواړي - د دې پۀ مقابل کښې د داستان ، قيصې يا ناول ليکل که هر څو ګران دي خو لوستل يې ډېر اسان دي ، ليکل يې هم ډېر سرخوږے نۀ غواړي او لوستل خو يې لۀ هر څۀ نه اسان دي- هم دغه وجه ده چې علمي ليکونه کول هم کم دي او د علمي ليکنو لوستل هم د لږو او شاذو خلقو کار دے او بيا پۀ تېره پۀ پښتو کښې خو که يو اړخ ته علمي ليکنې کمې دي، بلکه د نثر ليکنه پکښې لا هم کمه ده نو بل اړخ ته يې لوستونکي هم ډېر زيات کم دي - پۀ پښتو ادب کښې زياته برخه د منظومو اثارو ده او د پښتو منظومات واقعي چې پۀ هر لحاظ د معيار او مقدار لۀ رويه غني حيثيت لري -

محترم نقيب الله سالکؔ صاحب پۀ هغه عالمانو فاضلانو او پوهانو کښې دے چې د علمِ عروض غوندې پۀ يو مشکل او تر څۀ حده پورې "متروک" سرخط يې ډېر غوره ، مدلل او پۀ زړۀ پورې ليک کړے دے او بيا پۀ پښتو شاعرۍ کښې يې د عروضو مختصر تاريخ بيان کړے دے - مختصر ورته ځکه وايم چې پۀ پښتو شاعرۍ کښې عروضي شاعري ډېره کمه ده نو تذکره به يې ضرور

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمه وي - "میاشرف" وړو لیکوال دے چې پۀ پښتو کښې یې پۀ عروضو کتاب دے - چې یو غوره کوشش وو ، خو د میاشرف نه پس بل چا پۀ دغه لار تګ و نۀ کړو' وجه یې څرګنده ده چې یو خو دغه لار "پلِ صراط" وو او بل پښتانۀ لۀ هر اړخه پۀ مشکلاتو کښې ګېر وو- او علمي کارونه امن، خوشحالي او سوکالي غواړي چې پښتون قام ترې لۀ بده مرغه پۀ هره زمانه کښې محروم دے -

زمونږ محترم لیکوال د نورو ژبو د عروضو د حوالې ورکولو سره سره اهم کار دا کړے دے چې مثالونه یې د پښتو ادب نه ورکړي دي او د عربي عروضو نظام سره یې د پښتود تطبیق د پاره ځان ډېر زیات کړو دے ځکه چې د هرې ژبې خۀ خوبۍ او خامۍ وي - رښتیا خبره خو دا ده چې پۀ حقیقت کښې د یوې ژبې نه بلې ژبې ته ترجمه هم پۀ اصلي معنو کښې نۀ شي کېدې ځکه چې د هرې ژبې پۀ شا د دغه ژبې د ویونکو یو تهذیب او کلتور دے او د تهذیب او کلتور سره تعلق لرونکي اصطلاحات وي نو د یو تهذیبي او کلتوري اصطلاحي نظام ترجمه چېرې هم ممکنه نۀ ده - نو عرض مې دا دے چې د عروض علم د عربۍ ژبې دننه زیږون موند دےاو د عربۍ ژبې پۀ مناسبت سره یې ارتقاء کړې ده نو هغه د پښتو سره پۀ تطبیق کولو کښې ډېر مشکلات لري ځکه چې د دواړو ژبو تر منځه ډېر توپیر دےخو نقیب الله سالک هم پۀ دغه مشکل قابو موند دےچې دا د لیکوال پۀ دغه علم د قدرت یو ځلنده مثال دے اود

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو د ادب او ژبې د مطالعې يې څرګند دليل دے۔

مصنف د عربی عروضو نه علاوه د ځينې نورو ژبو د عروضو هم ذکر کړے دے۔نو رښتيا خبره دا ده چې په ټولو مشرقي ژبو کښې د شاعرۍ د پاره ځۀ قواعد او ضوابط موجود وو او هغوي د خپلې شاعرۍ منضبط کولو دپاره ځينې اصول ټاکلي وو۔ جابرعلي سيد د انګرېزي عروض خامی او خوبی په تفصيل سره بيان کړي دي هغه وايي چې د انګرېزي عروضو (metre) د وزن بنياد په دوه څيزونو دے ؛ يود لفظونو اجزاء او د دوي خفي يا بلند (اوچتېدل) يعني (quality syllables) ، دا د وزن مقدم شرط دے او دويم د دوي شمېره (quantity). جابرعلي سيد يې بيا تفصيل بيان کړے دےاو د انګرېزي عروض يو خصوصيت يې دا هم بيان کړے دے چې د زياتو الفاظو په وزن کښې د راوستو دپاره هغه په يو کره توګه نۀ شي ادا کو او اخېري حروف يې په تادي (جلدۍ) ادا کول او مخکښې تلل لازمي وي beasts , fields وغېره د دغه قبيلې الفاظ دي ۔ او دا يې هم ليکلي دي چې په انګرېزي عروض کښې د تقطيع عمل هم ډېر اوږدوا لري ۔ مونږه خو ارکان په عمودي کرښو کښې تقسيموو او دغه کافي ګڼو ليکن په انګرېزۍ کښې د کرښو (لکيرو) نه علاوه د هر جز دپاسه د هغې د نوعيت څرګندولو دپاره علامت – ، ^ هم لګول وي چې شمېره يې د لسو او اتو نه کمه نۀ وي۔

د هندي عروضي نظام په باره کښې ډېر کم معلومات دي۔

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجه يې دا ده چې دغه لور ته زمونږ عالمانو هيڅ توجه نۀ ده کړې -او هندي علوم د البيروني نه علاوه چا د پام وړ نۀ دي ګڼلي- البته عظمت الله خان پۀ دغه لړ کښې کار کړے دے - د هغه وينا مطابق هندي عروض چې "پنګل" نامه لري، پۀ هغې کښې هم د انګريزي پۀ شان خفي جز يعني "ماترا" پۀ يو حرف مبني وي، پۀ "دوهه" کښې ټول اتۀ څلويښت ماترا وي پۀ هره مصرعه کښې څلېريشت څلېريشت (۲۴،۲۴) او پۀ "سرسي" بحر کښې اوويشت (۲۷) ماترا وي چې کافي طوالت لري- د بحرالفصاحت مصنف نجم الغني د دريو ژبو عربي، فارسي او هندي د مشترکه بحرونو يادونه کړې ده- چوپايي بحر د سريع مشابه دے، تربهنګه د متدارک سره او بهجنګ پرياټ د متقارب هم وزن بحر دے

OWNED BY 0300 9792115

زۀ پۀ اخيره کښې پۀ عروض باندې ځينې عمومي خبرې د جابرعلي سيد د دائره معارف اسلاميه څخه را نقل کوم چې ځينې وضاحتونه دي او زما پۀ خيال ضروري هم دي-

ا - د الحريري او ابنِ خلکان دا قياس د هغوي ذاتي مفروضه ده چې ګني خليل د عروضي اوزانو پۀ تشکيل کښې د ټټک د اواز نه اثر واخيستو- د اوازونو چې څۀ اندروني صوتي او عروضي نظام نۀ وي ، د هغې نه د خليل د مستفيد کېدو امر ډېر لرے وا لري وجه يې دا ده چې عروضي نظام د متحرکو او ساکنو حروفو يو سخت ګيره سلسله ده چې د زياتو رعاياتِ زماني د وصف

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرلود خپل ساخت سختوالي لۀ وجې سرغړونه نۀ شي کولې ، بلکه نور هم سختېږي او پېچيده کېږي- حقيقت خو دا دے چې د وضع کونکي پۀ وړاندي د ف –ع– ل ماده وه چې وړباندې د صرفي اوزانو انحصاروو ،خليل پکښې دغه تصرف وکړو چې د صرفي اوزانو مفيد حرکات او سکنات يې ازاد او عمومي کړل دغه شان صوتي اوزان خالصاً معنوي اوزان شول هرکله چې عروضي اوزان خالصاً د اهنګک نمونې (rhythmic patterns) وګرځېدې -

۲ – د حمزه اصفهاني دا دعوىٰ صرف د حسد وجه معلومېږي چې خليل علم النغم پۀ علم العروض بدل کۀ او پۀ ظاهره يې د يوۀ نوي علم بنياد کېښودۀ ، دا سراسر بې دليله خبره ده ، پۀ دې وجه چې علم النغم کښې ايقاع بنيادي جوهر وي چې هغه د شعري اوزانو د ساخت نه زيات مبسوط او مختلف النوع وي - خليل که څۀ هم پۀ علم النغم کښې ماهر هم وو نو هم يې د مذهبي وجوهاتو پۀ بناءً پۀ خپل وضع کړي شوي علم کښې لۀ دغه شرع کښې ممنوع علم نه استفاده نۀ شوه کولې -

۳ – د بحرونو د استخراج پۀ لړ کښې د متدارک مؤجد ابوالحسن اخفش الاوسط (م – ۲۲۱ هج) ذکر نۀ شي کو د اخفش پۀ نزد د خليل مجوزه فواصل معتبر بالذات اصول نۀ دي ځکه چې فاصله صغرىٰ چې پکښې درې متحرک او يو ساکن راځي پۀ اصل کښې د يو سبب ثقيل او د يو سبب خفيف نه مختلف نۀ دي ؛ مثلاً لفظ "ضربت" چې د خليل پۀ نزد

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاصله صغریٰ دے پۀ اصل کښې د سبب ثقیل "ضر" او سبب خفیف "بت" مجموعه ده - د نجم الغني پۀ وینا د اخفش مذهب ایراني عروضیانو غوره کړۀ او فاصله یې غیر ضروري اصول وګرځوله -

۴ - د بحر معنیٰ د سمندر ده، څنګه چې سمندر ته څو دریابونه ور غورزیږي او ورسره یو ځاي کیږي دغه شان پۀ بحر کښې هم څو وزنونه شامل وي -

۵ - د علل اصطلاح لۀ یوې لوېې مودې نه د زحاف پۀ اصطلاح کښې ضم شوې ده -

۶ - دا خبره منلې شوې او څرګنده ده چې پۀ عربي ، انګریزي او یوناني عروض کښې بنیادي فرق د نبره (ictus) دے د شمیر څو مثالونه داسې تر لاسه کیږي او هغه هم (جبریه) چرته چې ځینې عروضي اصول یا ارکان د انګریزي الفاظ سره اهنګ یو کوي ،د مثال پۀ توګه که چیرې مونږ د عربي لفظ "لک" (سبب ثقیل) د انګریزۍ د "city" یا "pity" (ټروکاي رکن) برابر وګڼو چې پۀ څرګنده صحیح ښکاري خو بیا هم زمونږه سماعت به دا ګواهي ورکوي چې د " city " یا"pity " لهجه د "لک" نه پورته واقع کیږي دغه شان د انګریزي لفظ "piteous" لهجه د عربي لفظ "ضربت" نه زیاته اوچته ده -

۷ - د یوناني ژبې پۀ عروضي نظام یوروپي عروضي نظام اډانۀ دے پکښې د نبره وجود مشتبه دے خو دا اشتباه یو څو

(c) ketabton.com: The Digital Library

عروضي ماهرينو ته شوې ده ګڼني پۀ عامه توګه يوناني عروض لهجه دار (accentual) منلي شوي دي چې short يې unaccented او long يې accented منلي شي ليکن پۀ دغه اصولو کښې لچک هم شته اګرچه د انګرېزئ شاعر کولرج (Coleridge) يې پۀ اصولي توګه short، unaccented او long يې accented مني -

۸ - د عربئ شعر د بحورو او اهنګ سراغ د صحرايي اوښې د تګ سره تطبيق کول ، چې ځينې مستشرقينو لکه هارټ مان چې کوم کوشش کړے دے ، هغه د قياس نۀ لرې خبره ده او د عروضي حرکاتو سره نۀ خوري -

ځينې نورې هم ډېرې خبرې شته ، خو د محترم سالک صاحب پۀ عروض شوے دا کتاب د ډېرو سوالونو پۀ خپله جواب دے- دوي چرته خو ډېر تفصيل بيان کړے دےاو چرته يې د ډېر اختصار نه کار ا دے - خو دا موضوع ډېره پېچيده ،ګرانه او سرخوږې موضوع ده او د سالک صاحب نه چې څۀ توقع کېدې شوه پۀ ډېره احسنه طريقه او پۀ عام فهم انداز کښې يې د دغه موضوع احاطه کړې ده - پۀ عربئ او فارسئ او تر څۀ حده پورې پۀ اردو کښې پۀ دې موضوع ډېر کار شوے دے او پۀ دغه ژبو کښې پۀ دغه موضوع ډېر څۀ تر لاسه کېدے شي خو زما پۀ خپل خيال پۀ پښتو کښې د مياشرف نه پس د درويش دراني صاحب او د نقيب الله سالک صاحب کتابونه زمونږ خو پوره کو نۀ شي، خو تر څۀ حده

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږه لاربښودنه کو شي او په خاصه توګه د سالک صاحب د عروضو علم د کافي مطالعې نه پس د هغوي نه په دې لړ کښې د ډېر څۀ امید لر شو-

الله دې وکړي چې د سالک صاحب دا کوشش د پښتو ژبې،پښتون قام او د واړه پښتونخوا په ښۀ ورشي ،او الله دې وکړي چې سالک صاحب زمونږ د ژبې د علمي موضوعاتو د کمي په لور پام وکړے شي او دا ژبه په علمي موضوعاتو غني کولو کښې خپلې هڅې جاري وساتي - الله دې د دوي عمر ، علم او د علم خدمت جذبه تانده او ژوندۍ وساتي - امين - والسلام

OWNED BY 0300 9792115

فرهاد محمد غالب ترین خوبشکي

صدر مرکزي پښتو ادبي جرګه ، ضلع نوښار

۱۲ مارچ ۲۰۱۴ ء

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلې خبرې

د نن نه څو کاله مخکښې مې د فېس بک پۀ وال باندې يو غزل ورکړے وو- پۀ هغې غزل باندې د ملګرو تبصرې راشروع شوې- علي زمان وزير هم زما د فېس بک ملګرے وو- د دۀ تعلق د ډومېل سيمې سره وو او استوګنه يې پۀ کراچي کښې کوله - دے د پي ائ اې ملازم وو او د شاعرۍ ذوق يې هم ځوان وو- علي زمان وزير چې خپله تبصره زما پۀ غزل راپوست کړه نو پۀ هغې کښې يې داسې ليکلي وو ؛

"لکه انار د ننه خون خون يم
پۀ مسکاخلۀ مې ژاړل ډېرکم دي

وروره ! تاسو د دې شعر دو يمې مصرعې ته فکر وکړئ ماته يې پۀ بحر کښې څۀ ستونځه ښکاري نو ځکه يې رواني هم اغيزمنه شوېده "-

ما د څۀ فکر نه پس پۀ دې مصرعه کښې داسې بدلون وکړو :

هم که پۀ خلۀ مې ژاړل ډېر کم دي

او دا مصرعه مې پۀ فېس بک کښې دويم ځل پوست کړه - علي زمان وزير بيا پۀ خپله تبصره کښې وليکل چې اوس يې رواني سمه شوه - نو ما ترېنه تپوس وکړو چې "دا څۀ راز دے ؟ پۀ دواړو صورتونو کښې د سېلابونو شمېر هم يو شان دے"- نو دۀ پۀ جواب

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې ولیکل چې هسې د تجربې په بنیاد را ته ستونځه ښکاره شوه نور تاسو ښهٔ پوهېږئ -

د دې خبرې نه پس زما په زړهٔ کښې د تجسس او تلاش ،

د څېړنې او شننې ا زغي مات شول- چې څهٔ منطقي عوامل ا و ساینسي دلایل دلته هم کار فرما دي چې د یوهٔ شمېر سېلابونو په دوو مصرعو کښې ، صرف د ټکو په بدلون سره بحر اغیزمن کېږي- تلاش او شننې مې شروع کړې - ملګرو ، شاعرانو ، استاذانو ، ژبپوهانو او کتبخانو سره مې اړیکې تینګې کړې او د علم عروض باقاعده مطالعه مې هم شروع کړه - په دې دوران کښې به مې د مطالعې نه قاعدې راایستلې او په شعرونو به مې عملي کولې - په دغې کار کښې به سوالونه هم پیدا کېدل هغه سوالونه به مې د ادب (اردو، پښتواو د عربئ) استاذانو ته لېږل - او دوي به دخپلې پوهې او د تجربې په بنیاد جوابونه رالېږل-

اردو ، عربي او انګرېزي ژبې د ادب کلهم ضرورتونه پوره کوي - خو ماته په لیکلي شوي صورت کښې د پښتو عروضو ایله څو کتابونه په لاس راغلل- د پښتو د عروضو په لړ کښې اروابناد میاشرف ، ښاغلي درویش دراني او مجاور احمد زیار داسې انکشافات کړي دي چې د پښتو ژبه یې د دنیا نورو ترقیافته ژبو سره سیاله کړه او د دوي دا کارنامې به همېشه دپاره ژوندۍ وي -او زما په خیال کښې دوي لومړي پوهان دي چا چې د پښتو شعري خزانې نه د خپلو عروضو اثاثه را برڅېره کړه - لهٔ دې وجهې که مونږ دا دواړه

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبپوهان د پښتو "د عروضو اِمامان" وبولو نو څۀ مبالغه به نۀ وي- د دوي تصنيفات د پښتو د عروضو هراړخيزه او تفصيلي ضرورتونه پوره کوي - نن د د غو تصنيفاتو په برکت د پښتو شعرهغه کمي پوره شوه کوم ته چې شاعرانو او پوهانووخت په وخت ګوتې نيولې وې يعني د "يوۀ باقاعده عروضي نظام نشت والي ته"-

خو دا هم يو حقيقت دے چې څۀ خو د عروضو علم انتهايي مشکل دے او څۀ مونږ شاعران هم تن اساني خوښوو- هم لۀ دې وجهې دغې علم ته لکه څومره چې پکار ده هغومره توجه نۀ ده ورکړې شوې- چې چا سره هم د عروضو په باب زما خبرې شوې دي نو چا به ورته مشکل کار ووے ، چابه ورته غير ضروري په دې وجه ووے چې زمونږ ضرورتونه د موسيقۍ د طرزونو نه پوره کېږي ، چا به دا ووے چې د پښتو شاعرئ عروضي نۀ ده- په دغو ورځو شپو کښې ماته د خپلې منزل لاره هواره شوې وه ، خوڅۀ راسره د عروضو مواد زياتېدل او څۀ مې دا احساس هم ملګرے وو چې دا مواد د وخت تېرېدو سره را نه ضايع نۀ شي اوخوندي يې وساتم - چونکه په پښتو ادب کښې د نثر برخه (په خاصه توګه د عروضو برخه) ډېره کمه ده نو د موادو د خوندي ساتلو د پاره مې دې اړخ ته پام شو چې دا هر څۀ په ترتيب سره سم او داسې صورت کښې وليکم چې نوي کهول ته د عروضو علم يو پردے او بيګانه ونۀ ښکاري بلکه دا علم دوي ته د يوۀ خپل او د ضروري علم په توګه

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېش کړے شي، پۀ داسې حال کښې چې پۀ پښتو ادب کښې د نثر پۀ میدان کښې کار هم کم شوېدے او بیا پۀعلمي موضوعاتو باندې د لیکلو خو ډېر ضرورت هم دے.

یوه ورځ مې د اداره تخلیقات پۀ یوۀ تقریب کښې جاوېد احساس صیب سره دا خبره کوله چې بنو د نثر پۀ تخلیق کښې ډېر کمزورے دے زۀ غواړم چې پۀ عروضو څۀ لیک وړاندې کړم نو جاوېد احساس صېب راته ووے چې ډېره ښه او اړینه خبره ده خو د اسانولو کوشش یې هم وکړه.

دا څو محرکات وو چې د دې کتاب پۀ لیکلو مې پېل وکړو. پۀ دې کتاب کښې مې د عروضو انتهایي ضروري توکونو(تاریخ، راتګ، اصطلاحات، تقطیع او بحرونه) د راټولولو کوشش کړېدے، ورسره مې د تقطیع هغه قاعدې هم راټولې کړې کومې چې د پښتو ویونو (ټکو) او ځانګړې لهجې سره اړخ لګولې شو. د دې کار پۀ موده کښې مې د لنډولو (اختصار) او د اسانولو لارې هم پۀ پام کښې ساتلې وې.

یاده دې وي چې د عربۍ عروضو د رکنونو خپل نومونه دي او د بحرونو خپل، خو چونکه پۀ پښتو ژبه کښې د دې علم عمر ډېرکم دے نو ځکه د پښتو پۀ رکنونو یا بحرونو هغه قسم نومونه نۀ دي کېښولي شوي. د اسانۍ د پاره درویش دراني صېب چې پۀ شروع کښې پۀ رکنونو او بحرونو کوم نومونه ایښي دي نو ما هم هغه نومونه

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارولي دي او پکار ده چې د درویش دراني صېب نومونه دې همېشه دپاره په پښتو عروضو کښې ژوندي وساتل شي -

اوس دا کاوش ستاسو په مخکښې دے- نور د ستاسو لوستونکو کار دے چې ستاسو د ضرورت په معیار څومره پوره پرېووځي - الله تعالیٰ دې زما دا کوشش د پښتو ادب په ګټه ورولي- امین-

په درنښت

نقیب الله سالک

OWNED BY 0300 9792115

ککي بنو

۵ جنوري ۲۰۱۴ ء

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول باب : علمِ عروض او پښتو ته راتګ

د عروضو پېژندنه (تعریف) او تاریخ

عروض هغه علم دے چې د دۀ پۀ مرسته د نظم او د نثر پۀ مینځ کښې توپیر کېږي۔

د علم عروض باني عبدالرحمٰن خلیل بن احمد بصري دے څوک چې پۀ سلمه (۱۰۰) صدی هجری کښې پۀ بصره کښې زېږېدلے وو او پۀ یوسل او اویا (۱۷۰) صدی هجری یا اووۀ سوه یو نوي (۷۹۱) صدی عیسوی کښې وفات شو۔ دے چونکه پۀ مکه مکرمه کښې وفات شوے وو نو ځکه پۀ خلیل بن احمد مکي هم یادېدلو۔ دے د شروع نه پۀ شاعری او موسیقی زیات مئین وو۔

OWNED BY 0300 9792115

د علم عروض د شروع پۀ حقله څو روایتونه دي :

یو ځل خلیل پۀ مکه مکرمه کښې پۀ دهوبي ګهاټ تېرېدلو چې د جامو د ټکولو اواز یې واورېدلو۔ خلیل د اورېدو سره سم اوویئل چې "والله یظهر من هٰذا شيءً" معنا دا چې قسم دے لۀ دې نه به څۀ راوځي۔ پۀ دې ځای کښې دۀ ته د علم عروض بنیاد پۀ لاس ورغلو۔

خلیل پۀ بازار کښې تېرېدلو چې دۀ د ځټک مسلسل اوازونه واورېدل۔ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

موسیقی د مینې لۀ کبله د دۀ د خلې نه ووتل
چې " والله یظهر من هٰذ ا شيءٔ" معنا دا چې
قسم دے لۀ دې نه به څۀ راوځي -

د دې علم دپاره د "عروض" نوم

خوښولو اسباب :

خلیل ته د مکی مکرمی پۀ
ژوند کښې د دې علم الهام شوے وو ا و د مکې
مکرمې یو نوم "عروض" هم وو نو ځکه یې
دې علم ته عروض اووے۔

د عروض نېکے د معروض نه و
دے چې تلې ته وایي -اوس د دې علم پۀ
مرسته د شعر کره او کوټه پېژندنه کېږي نو ځکه
یې ورته عروض اووے۔

پۀ عربی و ییپانګه (لغت)
کښې د عروض معنا داسې ده "هغه پلنه لاره چې
د دوو غرونو تر مینځ وي"پۀ داسې لاره خلق د
یوۀ کلي نه بل کلي ته ځي معنا یې دا شوه چې
دوه کلي بېلوي- نو عروض هم داسې علم دے
چې د موزون ا و غېر موزون کلام پېژندګلو
راکوي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

او داسې نور-----

علامه صفدي وايي چې خليل يوناني ژبه هم زده وه - په دغه وخت کښې په يوناني ژبه کښې د عروضو شروع شوې وه - يوناني ژبه کښې هم بحرونه مقرر وو- دبحرغونډونو(رکنونو)ته يې "ايلي" او "ارجل" يعني لاس ا و پښې ويئل او دا د اسپې (ځناورو) اندامونه دي- خليل د خپلو عروضو په توکونو د ځناورو نومونه کېښودل او په رکنونو کښې بدلونونو ته يې د ځناورو د رنځونو نومونه ورکړل - خواجه نصيرالدين طوسي هم د دې خبرې کړېدے - د حرکات او سکنات لۀ مخې ټکي په درو برخو کښې وويشل شول- سبب (رسۍ)، وتد (مېخ) او فاصله (مټه يا ستنې) - پخوا به عرب په خېمو کښې اوسېدل او رسۍ،مېخ ا و مټه يا ستنې د خېمې د اودرولو توکي دي نو ځکه يې د ټکو ځېلونو (قسمونو) ته دا نومونه ورکړل -

سبب د دوو حرکتونو يا دوه حرفيزه ټکي دي ، وتد د درو حرکتونو يا درې حرفيزه ټکي دي او فاصله د څلورو يا پنځو حرکتونو ټکي دي - په شروع کښې د عربۍ پنځلس بحرونه را مخته شول بيا وروستو دغه شمېر پنځۀ دېرش (۳۵) ته ورسېدواو کېدے شي چې نن يې څۀ بل شمېر وي -

په يو سل او اويا (۱۷۰) صدۍ هجرۍ کښې يوه ورځ د زوي د تجارت د پاره خليل د څۀ تلې په لټون کښې په بازار کښې

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرزېدلو چې سر يې د ستنې سره وجنګېدلو او وفات شو -

د خليل نه پس نظامي عروضي (وفات ۱۰۹۲ عيسوی)

چې د ثمرقند اوسېدو وو ، دې علم ته زياته ترقي ورکړه - د عروضو د ا يجاد نه مخکښې د عربو شاعری د وزن په بنسټ وه خو وزن ته د يوهٔ باقاعده علم مقام حاصل شوے نهٔ وو - د قاسم بن سلام بغدادي د وېنا په رڼا کښې د عربۍ ژبې ورو شاعر د نوح ؑ زوي د سام په ا ولاد کښې يعرب بن قحطان وو (د نوح ؑ څلور زامن وو - سام ، حام ، يافث او کنعان - د سام په ا ولاد کښې عرب دي ، دحام په اولاد کښې عجم او د يافث په ا ولاد کښې ياجوج و ماجوج راځي، او کنعان په طوفان کښې مړ شو)او په فارسی کښې ورومبې شاعر بهرام ګور وو -

د هندوانو پخوا کتاب "رګ وېد" ټول په وزن کښې دے خوپکښې اوولس (۱۷)وزنونه کارولي شوي دي- البته مثنوي "سحر البيان" ټول په يوهٔ بحر کښې وو - د دې نه دا خبره څرګندېږي چې د عروضو د ايجاد په وخت په هندی کښې د خپلې ژبې وزنونه ا و بحرونه موجود وو-

د وروستنۍ شننې او څېړنې نه دا خبره هم څرګنده شوې ده چې د کلام الله ډېر ايتونه او د نبي کريم ﷺ ځينې حديثونه هم په په وزن کښې دي لکه "بسم الله الرحمٰن الرحيم" په سريع بحر کښې دے ، "لن تنالو البر حتٰی تنفقوا" په رمل کښې ، سورة الکهف په

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

طویل کښې ، سورة الدهر په منسرح کښې ، سورة سبا په رمل کښې ، سورة مؤمن په مضارع کښې ، سورة الانفال په بسیط کښې او سورة توبه په وافر بحر کښې دے- چونکه عربو د فصاحت ا و بلاغت کمال لرلو نو الله تعالیٰ هم فصیح او بلیغ کلام نازل کړلو چې په دوي باندې حجت شي ا و د نۀ پوهېدلو بهانه یې نۀ شي پاتې- د عقیدې لۀ رویه قران پاک د الله تعالیٰ کلام دے-نو د غو ذکر شوو ایتونو ته، نۀ خو د عقیدې لۀ رویه شعر ویل کېږي ا و نۀ د شعر د تعریف لۀ رویه -

د خلیل عروض د عربۍ ژبې د نزاکت په چاپېریال کښې رازېږېدلي وو- د فارسۍ شاعرانو ، د عربۍ کلهم عروض خپل کړل - د اردو شاعرانو د فارسۍ د شاعرانو په ګام باندې ګام کېښودو- یاده دې وي چې په دغه وخت کښې په هندۍ کښې دا علم موجود وو چې نوم یې "پنګل" وو خو دا دومره مشکل وو چې د اردو د پاره د کارونې جوګه نۀ وو- د عربۍ ځینې بحرونه خو د اردو شاعرانو خپل کړل خو ځینې بحرونه د اردو د پاره ښه او ځپلۍ نۀ شول ولې چې د دواړو ژبو په مزاج کښې ډېر توپیر وو- نو ځکه د اردو په عروضو کښې فقط دومره ترقي وشوه څومره یې چې د عربۍ نه بحرونه را واخیستل - نو ځکه دا و شو چې څۀ خو د عروضو علم ګران دے خو څۀ د اردو شاعرانو توجه هم نۀ ده ورکړې-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ته د عروضو راتګ

د روښانیانو هڅې

په پښتو کښې په دېواني (لیکلي) صورت کښې چې مونږ ته کومه اثاثه رسېدلې ده هغه د روښانیانو د زمانې نه راشروع شوې ده - روښانیان د کلاسیکي شاعرۍ بنیاد دے دوي پښتو ادب ته ډېر دېوانونه ور وبخښل- د پښتو په غېږ کښې د عروضو د ځایولو هڅې هم د روښانیانو نه راپېل کېږي - په هغه وخت کښې د عربۍ او فارسۍ ژبو د علمي اثاثو سره د پښتو ادب هم اشنا شو نو د پښتو ادب هم ترېنه ګټه پورته کول پېل کړل - په دې لړ کښې د پښتو شاعرانو او پوهانو د نورو ادبي اثاثو سره سره د عربۍ په عروضو هم نظر پرېوت - د پښتو ژبه له عربۍ ژبې نه په ډېر څۀ کښې لرې وه ؛ لکه دا چې د عربۍ ټکي د ساکن حرف نه نۀ شروع کېږي خو د پښښتو ټکي د ساکن توري نه هم شروع کېږي ، یا لکه دا چې د عربۍ په یوۀ ټکي کښې دوه ساکن حرفونه په یوۀ ځاي نۀ شي را تللې خو په پښتو کښې داسې ټکي ډېر دي ، یا لکه دا چې د پښتو په ډېرو ټکو کښې منطقي او عادي خج د ټکي په اخیري حرف یا د اخیر حرف نه مخکښې راځي خو په عربۍ کښې داسې نۀ ده - نو د عربۍ عروض په پښتو کښې ځاي نۀ شول خو بیا هم پښتانۀ شاعران په شاعرۍ کښې د عروضو د اهمیت او ضرورت نه خبر شول او فکر به یې کولو چې څنګه نورې ژبې عروض لري پکار ده چې پښتو یې هم ولري - دوي

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

به هم دغه د عربۍ عروض اړول را اړول چې ښکه ترې کار واخلي - پۀ دغو شاعرانو کښې يو دولت لواڼے هم وو څوک چې د پلار لۀ طرفه حسن خېل لواڼے او د مور لۀ طرفه وردګ وو- د دۀ وطن جلال اباد يا رشيد اباد وو- د پيداوښت درسته نېټه يې نۀ ده معلومه خو د کلام نه يې دا معلومېږي چې تر يو زر او پنځوس (۱۰۵۰) هجرۍ پورې ژوندے وو - دولت لواڼے د پير روښان عقيدت مند ا و د ميرزا خان ا نصاري شاګرد ا و مريد وو - د دۀ پۀ ديوان کښې څو داسې غزل هم شته چې پۀ عربۍ عروضو باندې برابر وو - دا پۀ پښتو کښې وړومبې عروضي تجربه وه - د دۀ نۀ علاوه مرزا خان انصاري او ارزاني هم د عربۍ عروضو د راخپلولو هڅې کړې دي لکه د ارزاني دا بېلګه (نمونه) :

OWNED BY 0300 9792115

د يوۀ وحدت لۀ اصله
دکثرت شول ډېر فروع

يا لکه د ميرزا خان انصاري دا بېلګه :

پۀ وحدت لۀ هره جوده بېګانه يم
پۀ کثرت کښې د ميرزا پۀ خلۀ ويېږم

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال خان خټک

(۱۰۲۲ - ۱۱۰۰ هجري)

بیا پهٔ کلاسیکي شاعرانو کښې خوشال خان خټک وو چا چې پهٔ پښتو شاعرۍ کښې د ځانګړي عروضي نظام ضرورت ته پام شوے وو- د خوشال خان پهٔ کلیات کښې چې د کومو عروضي اصطلاحاتو ذکر شوېدے دے هغه د پښتو د یوهٔ نامعلومه عروضي نظام اصطلاحات دي -

پهٔ عروضو د ټینګکار پهٔ ترځ کښې خوشال خان میرزا خان ستا دے ،لکه چې وایي :

لهٔ چا نه پهٔ پښتو کښې ما میزان لید نهٔ دے

میرزا پهٔ دا زبان کښې ویئل کړي دي تللي

خوشال خان بیا وایي :

پښتو ژبه ده مشکله د دې بحر موندهٔ نهٔ شي

هم ما لره یو خو بحره پهٔ ډېر مښود راغلي

پهٔ دې شعر کښې د دهٔ مراد هم دغه شپیز- خجیز نظام دے او ورسره ورسره د بحرونو د جوړښت لپاره څلور قسمه رکنونو(د لومړي خجن سپلاب رکن، د دویم خجن سپلاب رکن ، د دریم خجن سپلاب رکن او د څلورم خجن سپلاب رکن) ته یې اشاره کړېده - خوشال خان پهٔ اګاهانه توګه پهٔ خپلو بېلا بېلو شعري څېلونو (قسمونو) کښې کله پهٔ لومړي خجن سپلاب ، کله پهٔ دویم خجن

(c) ketabton.com: The Digital Library

سېلاب ، کله پهٔ دریم خجن سېلاب او کله پهٔ څلورم خجن سېلاب کښې مصرعې لیکلې دي - د باندیني شعر اوله مصرعه یې پهٔ د ریم خجن سېلاب سره او دویمه مصرعه یې پهٔ دویم خجن سېلاب سره لیکلې ده -

خوشال خان د عروضو نه بغېر شاعري هڅو شاعري نهٔ بولي لکه چې وایي :

چې چا دے شعر کړے بې میزانه، بې عروضه
دا هیڅ شاعرئ نهٔ ده یو څو سپي دي ټمبدلي

کاظم خان شېدا
(؟ ۱۱۳۵- ؟ ۱۱۹۳ هجري)

OWNED BY 0300 9792115

د عربۍ عروضو سره د پښتو سمون نهٔ خوړلو ته ځینې شاعران د پښتو نااهلي او بې نظمي وایي - دا خبره د پښتو یو لوي استاد او نازک خیاله شاعر کاظم خان شېدا کړې ده - دے وایي :

د پښتو ژبه تمامه
ده بې نظمه بې نظامه
لهٔ اوزانه مختلفه
لهٔ میزانه منحرفه
پهٔ میزان باندې س چې را شي
هر کلام ته و بالا شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حوا له چې پهٔ تقطیع شي
کهې طعن کهې تشنیع شي
ا را سته پهٔ قانون نهٔ شهٔ
کا لموزون شهٔ موزون نهٔ شهٔ
(دېوانِ کاظم خان شېدا)

کاظم خان شېدا که پښتو ژبه "بې نظمه ا و بې نظامه" بولي هم خو بیا یې لکه د نورو ځینې شاعرانو داسې هم نهٔ دي کړي چې پهٔ عربی عروضو کښې یې د پښتو شعر پهٔ زور د ځایولو هڅه کړې وي - کاظم خان شېدا خپله شاعري د پښتو مزاج سره سمه د پښتو پهٔ نامعلومه عروضي چوکاټ کښې د ننه کړې ده - د دهٔ پهٔ شعر کښې د "کالموزون" نه دا څرګندېږي چې د پښتو شاعري اګر که موزونه نهٔ ده خو "د موزون پهٔ شانې" ده د دې نه مونږ ته دا نتیجه هم پهٔ لاس راځي چې هغه د پښتو د یوهٔ نامعلومه عروضي نظام ادراک هم لرلو -

د دهٔ شاعرا نه مقام د دهٔ د وخت نه واخله تر ننه پورې هر چا د ے - دهٔ د ژوند زیاته برخه د هندوستان پهٔ رامپور کښې تېره کړې وه - ځکه یې د ژوند ډېر حالات معلوم نهٔ دي - کاظم خان شېدا د مېجر راورټي د تحقیق پهٔ رڼا کښې د خوشال خان کړو کېږي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

میا شرف

(۱۱۶۰- ۱۱۸۶ لېږدیز)

پښتو ژبه د عروضو سره اشناکولو په لړ کښې د میاشرف کارنامه هم د ستاینې وړ ده - هغهٔ د احمد شاه بابا په زمانه کښې (۱۱۶۰ -۱۱۸۶ لېږدیز)ژوند کولو کومه چې د پښتنو یوه ازاده ا و خپلواکه زمانه وه - میاشرف لیکوال او شاعر وو- دهٔ د ازاد نظم په صورت کښې په عربی عروضو په پښتو ژبه کښې یو وړو "کتاب د پښتو عروض" ولیکلو - په دې وجه د پښتو ژبې علمي پنګه په زیاتولو کښې دا یو مهم ګام وو- دغه عروض به پرمخ تللي وے خو لهٔ بده مرغه د پښتنو سیاسي او معاشرتي حالات سازګار پاتې نهٔ شول -

میاشرف څهٔ کار په پښتو عروضو باندې کړے وو - دېره شاعری یې د پښتو په وزنونو برابره کړې ده لکه دا شعر یې په دویم خج کښې پېل کړے دے :

بیلتون نصیب زما دے ،قدرت د کردګار دے

بندي په بند د هند یم ،مولد مې ننګرهار دے

د عروضو رساله یې استاد رښتین د "میاشرف عروض" په نامه ۱۳۳۸ لمریز کال د پښتو ټولنې لهٔ خوا چاپ او خپره کړې ده - وایي چې تر میاشرف وروستو د عیسي هوتک خېل مکمل دېوان عروضي بڼه لري کوم چې دوه زره بیتونه لري -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمندر خان سمندر

(۱۹۰۱-۱۹۸۹ عیسوي)

په هندوستان د قبضې نه پس انګرېزانو دلته مکتبونه پرانستل - د انګرېز نیت چې هر څۀ وو- خو د دغو مکتبونو نه بیدار مغز پښتانۀ پوهان هم راووتل چا چې د خپلواکۍ او د ژبې د ودې دپاره بیا سمې هڅې شروع کړې - د دغې پېر (دور) په اخیري وخت کښې سمندر خان سمندر د پښتو شاعرۍ عروضي کولو د پاره ملا وتړله - په دغه وخت کښې د پښتو علم و ادب سرچینه د عربۍ یا فارسۍ په ځاي انګرېزۍ ژبه وګرځېدله - انګرېزي ژبې خپل عروضي نظام لرلو او پښتنو ګټه ترې اخستې شوه خو سمندر خان د انګرېزۍ ادب نه نابلد وو، دۀ هم هغه د عربۍ عروضو زړه لاره ونیوله -

OWNED BY 0300 9792115

سمندر خان به پوهانو ته ویئل چې یا خو د پښتو شعر ته خپل څۀ نظام جوړکړئ او یا د ما ملګري شئ چې عربۍ عروضو ته خپله شاعرۍ وسپارو خو چا د دۀ په خبره غوږ ونۀ ګرولو- بس خپله شاعرۍ به یې په عربۍ عروضو کښې کوله - د سمندر خان دغه شعري مجموعه ”د خوږه شپېلۍ“ په نوم چاپ شوه - د بېلګې په توګه د دۀ څو شعرونه:

تماشا شوم چې مې کړه ستا تماشا
زما اوس کاندي کل دنیا تماشا

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما اشنا پۀ تندر سور را

سمندر جاوېدان شوم اور را

منم چې ژوند خو خوږ دے خو بې لۀ یاره تلخ شي

پۀ سر دې اې سمندره د زهرو کوټ دے تېر یې کا

سمندر خان پۀ خوږه شپېلۍ کښې پۀ یو شمېر بحرونو کښې نظمونه ویئلي دي - سمند ر خان پۀ خوږه شپېلۍ کښې لیکي چې پۀ پښتو کښې د هیڅ یوۀ تېر شوي او ژوندي شاعر د کلام تول د قانون پۀ تله برابر نۀ دے خو د سمندر خان دا نظر صحیح نۀ ښکاري ولې چې د دۀ نه مخکښې پۀ تول برابر نظمونه ویئلي شوي دي لکه د عبدالعلي اخونزاده کاکړ (۱۲۹۹ - ۱۳۶۵ هجري) نظمونه لۀ هغوي نه دوه سوه کاله مخکښې ، دمیا شرف شاعر (۱۱۲۰-۱۱۸۶ هجري) او لۀ هغې نه مخکښې دولت لوانړے چې ژوند یې تر ۱۰۸۵ هجري پورې یقیني دے-دولت پخپله وایي چې :

OWNED BY 0300 9792115

دا وزن دےصحیح پرې وکړه نظر

فاعلا تن مفا علن فعلن

کېدے شي چې سمندر خان دا پور نظر پۀ تحقیقي تاریخي بنیاد نۀ وي پېش کړے نو که داسې وي بیا د دۀ د نظر نۀ د عروضو انتهایي او شدید ضرورت ته لېواله کېدل ښکاري -

تر اوسه پورې پۀ لاندیني عربي بحرونو کښې لیکلي شوي نظمونه موندلي شوي دي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

هجز ، لکه د عبدالعلی

کاکړ مصرعه :

عجب راځي لۀ دې دهره پۀ هر ساعت ستم پر ما

رمل ، لکه د میا شرف

مصرعه:

اې چې بلبل د عطا تل پۀ چمن ستاکه چغار

مضارع ، لکه د عبدالعلی

کاکړ دا مصرعه:

یار درومي او زۀ نۀ مرم هر ګوره بې

وفا یم

OWNED BY 0300-9792115

خفیف ، لکه د دولت

لواني دا مصرعه:

دا جهان دے پۀ مثل بهار

رجز ، لکه د عبدالقادر دا

مصرعه:

مهر زما د خپل صنم مه شه زما لۀ

عمره کم

مدید ، لکه د رحمان باباؒ دا

مصرعه :

سرزما سامان زما ، زار شه تر جانان زما

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه رشاد

لۀ دې سره سره چې څۀ نا څۀ يې د عروضو پۀ چوکاټ کښې د پښتو شعر د څېپيز او خجيز سېستم لړه يا ډېره منښته کړې ده خو بيا هم د تدريس ، ليکنې او څېړنې لۀ لارې پۀ خپل زاړۀ او "انتيک" سيستم باندې ټينګ او ترينګ پا شوے دے او د ژوند تر پايه يې د هغۀ سخته دفاع کړې ده - پۀ اوږد مهالي استادي بهير کښې يې لۀ دولت لوانې او مياشرف ، خواجه محمد بنګش ، عبدالعلي اخونزاده نه واخله تر بهايي جان او سمندر خان پورې هغه زړې عروضي نمونې به يې بيا بيا رامخته کولې - پۀ دې لړ کښې يې د نيم اولسي شاعر بهايي جان (۱۳۱۳ - ۱۳۵۱ ق) هماغه "جزئيات" را اخيستي دي چې پۀ عربی عروضو کښې دي او "کليات" يې چې د پښتو تول و تال لري دومره پامور نۀ دي بللي - رشاد فرهنګي ټولنې د دۀ اثار چاپ کړي دي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویش دراني

د سمندر خان سمندر خوږه شپېلۍ چې کله درویش دراني وکتله نو دے اول ځل خبر شو چې د عروضو پۀ نوم یو هم د شعر پۀ دنیا کښې شته خو د دې سره سره یې نظر هم دا وو چې څنګه نورې ژبې عروض لري نو پکار ده چې پښتو یې هم ولري او د عربۍ عروض خپلول نۀ دي پکار - درېش دراني د عروضو یوه خاکه جوړه کړه چې د حبیب الله رفیع سره یې هم خبرې ورباندې وشوې - حبیب الله رفیع د خاکې لیکلو راي ورکړه -

پۀ کال ۱۹۸۹ عیسوي کښې یې د کراچي مجلې "پلوشه" ته دا خاکه د مضمون شکل کښې ولیکله خو پۀ دې وخت کښې سمندر خان وفات شوے وو نو ځکه ورباندې څۀ بحث ونۀ شو- وروستو یې د عروضو هغه خاکه پۀ یوۀ مکمل کتاب کښې بدله کړه - دا کتاب پۀ کال ۲۰۰۷ عیسوي کښې د " پښتو عروض " پۀ نوم چاپ شو -

لکه څنګه چې مخکښې ویئلي شوي دي چې خلیل بن احمد د عربۍ عروضو ځینې نومونه د ځناورو د اندامونو پۀ نومونو کېښودل او پۀ رکنونو کښې بدلونونو ته یې د ځناورو د رنځونو نومونه ورکړل ، خو پښتو کښې داسې نومونه نۀ دي ایښوي شوي ، دا ځکه چې پۀ پښتو ادب کښې د خپلو عروضو عمر ډېر کم دے - پۀ دې لړ

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې درویش درانې داسې څېړنې وکړې چې یو خو یې د شعري پنګې نه خپل عروض رابرڅېره کړل ، رکنونه یې پۀ ګوته کړل ، موندل شوو بحرونو ته یې قالبونه جوړکړل او بیا د نومونو ورکولو پۀ لړکښې یې عددي کلیات پۀ کار راوستل- د دې نومونو غته ګټه دا ده چې دا نومونه پۀ اسانه د شاعر حافظې ته داسې ننوځي چې بیا هډو هېرېږي هم نه-

د درویش درانې د بیان طریقه ډېره سلیسه او اسانه ده- زما پۀ نظرکښې ، د عروضو د ښودلو پۀ ترڅ کښې ښاغلي درویش درانې چې د تدریس کومه طریقه پۀ دې ذکر شوي کتاب کښې پۀ کار اچولې ده هغه "د اسان نه د مشکل پۀ لور" ده-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجاور احمد زیار

ډاکټر مجاور احمد زیار نهٔ صرف دا چې لکه د خوشال خان ، کاظم خان شېدا او درویش دراني ، د پښتو په ځانګړي عروضي نظام باندې ټېنګار کړېدے بلکه ورسره یې دغه نظام را برخېره کړے هم دے - ډاکټر مجاور احمد زیار هم د خپلې پوهې ، تجربې او د څېړنې په بنسټ د دې اند (فکر) څښتن دے چې د عربي عروض (میټرک سېستم) د پښتو شعر سره اړخ نهٔ شي لګو بلکه څپېز (سېلابي) او خجیز دے- موخه (مقصد) یې دا دے چې د پښتو شعر سېلابو تونیک دے -

OWNED BY 0300 9792115

پروفېسر دانیال مکنزي د لندن په پوهنتون کښې د پښتو پوهاند دے چا سره چې مجاور احمد زیار د پښتو شعر په حقله په وېلس کښې ډېر کټه ور بحث هم کړے وو ، هغهٔ د پښتو شعر څپېز دے او په عملي توګه یې د ډېرو دېواني او اولسي شعرونو په سکښت یا تقطیع (scansion) کښې څپېز – خجیز نظام نه کار ا دے د مصرعې دننه یې ویي خج (د ټکي خج) هم په ګوته کړے دے او د څپې (سېلاب) اوږدوا او لنډوا یې په پښتو شعر کښې بې نقشه دے-

نجیب منلي خوک چې فرانس میشتي پښتو ادبپوه ،لیکوال او څېړنکار دے ، د کال ۱۹۸۷ عیسوي په پنځلسم اکتوبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې مجاور احمد زيار ته د پښتو شعر په حقله يو اوږد ليک رالېږلی وو- د هغه اوږده ليک نه د دۀ دريز هم ښکاره کېږي - دے وايي چې د شپاړسمې پېړۍ په پاي کښې د پير روښان (۱۵۲۴- ۱۵۷۹ ز) سياسي او مذهبي پاځون د پښتو ژبې د فعاليت يوه پېلامه (ابتدا)وه - په دې وخت کښې د پښتنو سيمه د دوو پارسي ژبو تر مينځ ويشلې شوې وه - لوېديځ ته د پارس صفوي امپراتوري وه او ختيځ ته د هند د مغلو قدرت وو - په دې چاپېريال کښې پښتنو شاعرانو او ليکوالانو په پراخه پيمانه لۀ پارسي څخه هم د لغاتو په برخه کښې ،هم د مفاهيمو په برخه کښې پراخې اخيستنې وکړې -کله کله يې د پښتو ژبې ګرامري جوړښت هم د پارسي په ډول برابر کړے دے- د دغو اخيستنو په ترڅ کښې شاعرانو د پښتو شعر اصلي او د معمول بڼې پرېښودې او د پارسي او عربي عروضو د خپلولو هڅې يې کولې خو په دې کار کښې څۀ ډېر برياليي نۀ شول -

د دوي په فکر کښې د پښتو شعر بنسټيز واحد مصرعه ده ، او مصرعه غونډونه (رکنونه) لري ، بيا هر رکن څلور څپې (سېلابونه) لري ، په دغو څلورو څپو کښې خامخا يوه څپه خجنه وي -

د دوي په نظر کښې يوه مصرعه کمې نا کمه يوه خجيزه کړۍ لري او زياتې نا زياتې څلور خجيزې کړۍ - د څپو د شمېر لۀ مخې وړه مصرعه څلور څپې او اوږده مصرعه شپاړس څپې وي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینې اوسنیو او ځینې پخوانیو شاعرانو تر دې اوږدې مصرعې هم جوړې کړې دي خو دا ډول شعرونه د ګوتو په شمار دي او خاصه توجه نه غواړي -

د پښتو شعر په حقله د مجاور احمد زیار ، دانیال مکنزي او نجیب منلي فکرونه په بنیادي غټو اصولو کښې یوشانوا لري اګرکه په ځینې فروعي ځایونو کښې یې نظر جدا جدا دے-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم باب : د علمِ عروض اصطلاحات

سېلاب (څپه)

انګرېزۍ کښې ورته (syllable) ، عربۍ کښې هجاءاو پۀ پښتوکښې څپه وايي -

تعریف : پۀ یوه ژبه کښې د یوۀ یا زیا تو غږېزو ټکو هغه ټولګه یا ټوټه ده چې

لۀ یوۀ خپلواک یا واوېل

(a,e,i,o,u) ،

یا لۀ یوۀ واوېل او یوۀ یا څو

بېواکو یا کنسونینتس (b,d,g,h,f,j,k,l…) ،

یا لۀ یوۀ واوېل او یوۀ

نیمواک یا سیمي واوېل (w,y) ، او

یا لۀ یوۀ واوېل ، یوۀ سیمی

واوېل او یوۀ یا څو کنسونینتونو

څخه جوړه شوې وي او پۀ یوۀ ځاي پۀ یوۀ وخت پۀ یوۀ وار سا ا یستلو یا د خلې خوځولو نه راوځي - یو خپلواک (واوېل) یواځې هم ځان ته څپه جوړو شي- د دغو خبرو مطلب دا شو چې خپلواک د نورو ډلو پۀ ملګرتیا لنډې او اوږدې څپې جوړوي - یو بېواک یا نیمواک د خپلواک د ملګرتیا نه بغېر ځان ته څپه نۀ شي جوړو او نۀ دواړه پۀ ګډه جوړو شي - هر غبرګغږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(diphthong) هم څپه شي - یاده دې وي چې د واوېل او سیمي واوېل مجموعې ته دفتهانګ یا غبرګغږ وایي لکه e,y -

اوس به د باندیني تعریف په رڼا کښې ، د پښتو په تناظر کښې سېلاب ته وګورو - په پښتو کښې دوه قسمه حرفونه دي ، یوه قسم ته د علت حرفونه وایي لکه و،ا،ي، ه ا و بل قسم ته صحیح حرفونه وایي لکه د علت حرفونو نه ما سوا حرفونه - په پښتو کښې څلور حرکتونه هم دي لکه زوَر ، زېر ، پېش او زور یا نیم زوَر - په صحیح حرفونو کښې پخپله هیڅ سا نۀ وي ، دا حرکتونه دي چې ځان ته د راکش کولو نه پس په صحیح حرفونو کښې سا اچوي -

سیلاب یا څپه داسې ټکي یا د ټکي برخې ته وایي چې د اواز په حرکت سره ادا کېږي یا به داسې ووایو چې د وېنا په مهال یو ځل خلۀ خوځول یو سېلاب یا څپه جوړوي - لکه "غر" ټکے دوه حرفونه لري او په لومړي حرف "غ" باندې د زوَر حرکت دے د یوۀ حرکت په وجه "غر" ټکے - یو سېلاب دے-

د علت حرفونو سره هم صحیح حرفونو ته حرکت حاصلېږي لکه په "مور" کښې "و" د پېش کار ورکوي ، په "بناد" کښې "ا" د زوَر کار ورکوي ، په "ډېر" کښې "ې" د زېر کار ورکوي ، په "ده" کښې "ه" د زوَر کار ورکوي ، او په "ورۀ" کښې "ۀ" د زورکې (نیم زوَر) کار ورکوي - په یوۀ سېلاب کښې حرفونه یو یا زیات کېدے شي خو حرکت پکښې یو وي -

په پښتو کښې د ډېرو ټکو ابتدا په سکون سره هم کېږي نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ساکن توري پهٔ وروستيني حرکت پورې تړل کېږي او ځان له سېلاب نهٔ شي جوړولې ولې چې ساکن د حرکت نه محروم وي او سېلاب د حرکت نه جوړېږي هم دغه شان که يو ساکن د ټکي پهٔ مينځ کښې راشي يا د ټکي پهٔ اخير کښې ، نو دا ساکن به خامخا د ګاونډ پهٔ حرکت پورې ښخېږي -

څو بېلګې :

يو سېلابيز ټکی لکه غرهٔ ،

وژن ، کښې ، مې ، به ، لهٔ ، ته ، ښکار او داسې نور

دوه سېلابيز ټکی لکه قصه ،

OWNED BY 0300 9792115

واوره ، کلکه ، پوزه ، غرې ، غوړې او داسې نور

درې سېلابيز ټکی لکه

واورينه ، اولسي ، پاکستان ، کرکيله ، بريالي او داسې نور

څلور سېلابيز ټکی لکه

بريالېتوب ، کتابونه ، دريابونه ، غړ پوهنه او داسې نور

پهٔ يوهٔ سېلاب کښې د حرفونو شمېر :

يو حرکت او يو حرف : چې يوهٔ حرکت سره يو حرف

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګرے وي او هغه لۀ خپله ځايه راخوځوي
لکه "ځي" د يوۀ سېلاب ټکے دے چې پکښې
د "ځ" سره د "ي" حرکت را دےيا لکه چې ، مې ،
دا ، ما او داسې نور-

پۀ دې ډله کښې د يوۀ بل جوړښت ټکي هم راځي لکه بدن، سحر ، ژړل ، او داسې نور- دا ټکي دوه سېلابيز دي خو پۀ دغو درو واړوکښې لومړے سېلاب د يوۀ حرف دے-

يو حرکت او دوه حرفونه : دلته يو حرکت د يوۀ حرف لۀ خوځولو پس يو بل حرف هم د هغۀ سره وتړي نو دا هم يو سېلاب جوړوي يعني د يوۀ حرکت پۀ ملګرۍ کښې لۀ دوو حرفونو هم يو سېلاب جوړيږي لکه سَر ، لَس ، ا وښ ، شين او داسې نور
-

يو حرکت او درې حرفونه : پۀ دې سېلاب کښې يو حرکت درې حرفونه د ځان سره خوځوي لکه ګرد ، شپون ، وران او داسې نور-

يو حرکت او څلور حرفونه :پۀ دې ډول سېلاب کښې يو حرکت د ځان سره څلور حرفونه راخوځوي لکه شرنګ ، وروست ، خوند ، ژوند او داسې نور-

يو حرکت او پنځۀ حرفونه : پۀ داسې سېلاب کښې يو حرکت پنځۀ حرفونه سره وتړي لکه شخوند - دا د يوۀ سېلاب ټکے دے پۀ دې ټکي کښې پۀ دريم حرف باندې د زوَر حرکت دے

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور پکښې ټول حرفونه ساکن دي -

حرکت د مقناطیس په توګه

:

کله چې یو حرکت خپل ځان ته ، له یو خوا او بل خوا ،
لکه د مقناطیس حرفونه راکش کړي نو دا یوه غنچه (cluster)
جوړه کړي - کله د مخ له طرفه او کله د شا له طرفه حرفونه په یوه
حرکت پورې ښخ شي نو دغسې غنچې په اتۀ ډوله دي - په دې لړ
کښې دحرکت د پاره "v" او د حرف د پاره "c" نخښه کاروو :

۱- ځو cv	۲- ورا ccv
۳- ځم cvc	۴ - خپل ccvc
۵ - ګرد cvcc	۶ - شرنګ ccvcc
۷- شخوَل cccvc	۸- شخوند cccvcc

OWNED BY 0300-9792115

د سېلاب قسمونه

(د خج یا فشار له مخې)

د وینا په وخت کښې ټول سېلابونه په یوه ډول نۀ ادا کېږي ،
په ځینې سېلابونو باندې زور یا فشار راځي او په ځینې باندې نۀ
راځي - د سېلابونو تر مینځ دغه فرق په ساده وینا کښې هم ارزښت
لري او په منظومه وینا کښې هم - په دې لړ کښې د سېلاب لاندینې
دوه قسمونه دي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

خجن سیلاب : د وینا پۀ وخت چې
پۀ کوم سیلاب باندې زور یا فشار راځي هغۀ ته خجن
یا دروند سیلاب وایي -
سپک سیلاب : د وینا پۀ وخت چې
پۀ کوم سیلاب باندې زور یا فشار نۀ راځي هغۀ ته
سپک سیلاب وایي -

لنډ او اوږد سیلاب

لنډ سیلاب : لنډ سیلاب هغه سیلاب دے چې هر ځاي او هر وخت د یوۀ سیلاب پۀ توګه کارو شي - د اوږدۀ سیلاب نه علاوه نوره ټول سیلابونه لنډ وي-

OWNED BY 0300 9792115

اوږد سیلاب :پۀ یوه مصرعه کښې د خجنو سیلابونو پۀ قطار کښې هغه اخیرنې خجن سیلاب ته وایي چې د دوو یا درو سیلابونو ځاي ونیسي ، او بحر ته هیڅ نقصان هم نۀ ورکوي-

د پښتو پۀ زیاتره بحرونو کښې دا ګنجایش شته دے چې د مصرعې اخیرني یو یا دوه سیلابونه یې کم کړي شي دلته دا اخیر دروند سیلاب ، چې ورته اوږد سیلاب هم وایي ، د دوو یا درو سیلابونو ځاي ونیسي - خلاصه یې دا ده چې د اوږدۀ سیلاب پۀ مصرعه کښې د هماغۀ بحر لۀ بلې مصرعې څخه یو یا دوه سیلابونه کم راځي - دغه اوږد سیلاب د پخوانیو او اوسنیو ډېرو شاعرانو پۀ شاعرۍ کښې شتون لري لکه د رحمانؒ بابا د غزل دا دوه بیتونه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

با دشاهي لري هر يو غلام د ستا
د خاصانو په ځاي ناست وي عام د ستا
زه رحمان دعا سلام په هغه وايم
هر چې ما لره راوړي سلام د ستا

دا بيتونه د دولس سپلابيز بحر د غزل نه اخيستي شوي دي ، مطلع يې يولس سپلابه ده بيا هره قافيه داره مصرعه هم يولس سپلابه ده خو هره بې قافيه مصرعه يې دولس سپلابه ده او وزن يې هم درست دے، معنا يې دا شوه چې د مطلع او د هرې قافيه دارې مصرعې د پاې په رکن کښې د اوږد سپلاب په توګه "ستا"را دے -

OWNED BY 0300 9792115

د عربي او پښتو په سپلاب کښې فرق

د عربي عروضو اکايي کلمه ده بيا د کلمې درې قسمونه (سبب ، وتد او فاصله) دي اوس د تيکنالوجي په جديد دور کښې د قومونو ا و د ملکونو تر مينځ فاصلې کمې شوې دي - د دې نزدېکت له وجهې اوس عربي ته هم د سپلاب تصور په ورکړد بد لو دے- د عربي سپلاب په دوه ډوله دے يو هغه دے چې يو حرکت يو حرف راخوځوي او بل هغه دے چې يو حرکت يو ورو ساکن حرف هم ځان ته راکګه کړي او خوځوي يې - د مثا ل په توګه "سَفَر" به واخلو - دا دوه سپلابه ټکے دے په لومړي سپلاب "س" باندې زوَر دے او په دويم سپلاب "فَر" کښې دوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرفونه دي يو متحرك او بل ساکن - په عربۍ عروضو کښې په سېلاب کښې د حرفونو شمېر ارزښت لري - د دې خبرې مطلب دا شو چې په عربۍ عروضو کښې د سېلاب شومره وا يا کميت (quantity) ارزښت لري - خو په پښتو کښې د سېلاب کميت نه ، بلکه کيفيت يا څرنګوا (quality) ارزښت لري-

په پښتو کښې "سفر" او "سرور" په وزن کښې برابر دوه ټکي دي ، خو چې کله يې د عربۍ عروضو تلې ته واچوونو بيا يې په وزن کښې فرق راشي، ولې چې د "سفر" لومړے سېلاب لۀ يوۀ حرف جوړ دے خو د "سرور" لومړے سېلاب لۀ دوو حرفونو جوړ دے اګر که د دواړو دويم سېلاب لۀ دوو دوو حرفونو جوړ دے - په پښتو کښې دا نۀ شي چې په سېلاب کښې حرفونه څو دي بلکه دا کتل کېږي چې سېلاب خجن دے او که سپک -

OWNED BY 0300-9792115

خج (فشار)

دې ته په فارسي کښې فشار ، عربۍ کښې خج ، پښتو کښې دروند وا يا زور ا و په انګرېزۍ کښې (stress/accent) وايي-

د عروضو په اصطلاح کښې خج په يوۀ ټاکلي شوي ځاي باندې د غږ سختوالي ، شدت ا و هسکوالي ته وايي يا به داسې داسې ووايو چې خج هغه کار يا عمل ته وايي چې د ژبنۍ يوونو (واحدونو) په لړ کښې يو ټکے د سا ا يستنې لۀ فشار سره په زيات زور

(c) ketabton.com: The Digital Library

او شد ت وويئل شي او دغسې يوۀ غږ يا څپې ته تر نورو ګاونډيانو زياته ټينګتيا او لوړتيا وروبخښي او هم لۀ دې وجهې د ټکي معنا ا و پۀ ترڅ کښې شعري وزن اغېزمنوي - پۀ پښتو څپيز - خجيز سېستم کښې خج د څپې نه هم زيات او لومړے بنسټيز ټاکنده نقش لري -

خج د ژبنی جوړښتونو يا چاپېريال لۀ مخې پۀ څلور ډوله دے؛

١ - څپيز خج : دغه خج پۀ څپه کښی دننه پۀ حرکت(واوېل) باندې راځي ځکه چې حرکت (واوېل)جوت ويئل کېږي او د بېواک(consonants) يا د صحيح حرفونو ويئل او اوربدل هم پۀ خپل سر اخلي لکه پۀ "سپين" کښې "ي" باندې څپيز خج دے-

٢ - ويی خج (کلمی يا د ټکی خج) :چی د يوې کلمی يا ټکي دننه يوه څپه ، ديوۀ واوېل (حرکت) او د سا د فشار پۀ مرسته تر نورو څپو ټينګه او زورداره وويله شي لکه د "ورغوي" ټکے درې سېلابه (ور-غ+زور -وي) دے ، پۀ دې ټکي کښې د مينځ څپه ويي خج تا د کلمې خج لري ، پۀ "کټمل" (کټ - مل) کښې دويمه څپه چې مانيزه هم ده ، ويي خج لري - که پۀ يوه څپه کښې خج پۀ خپل ټاکلي ځاي رانۀ شي نو معنا يې ونجېږي (بدله شي) او کېدے شي چې د يوۀ بل ټکي سره يې ادلون بدلون راشي

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه "غوټه" په لومړي خج سره ګڼله ، ګره او په دويم خج
سره غو ټه ، غوطه معنا خپلوي -

ياده دې وي چې په دوديز ليک (املاء) کښې د خج لپاره کومه نخښه (symbol) نۀ شته ، صرف د ټاکلي څپې په ټاکلي ځاى (حرکت يا واوېل) باندې فتحه يا ضمه (ُ) اچول کېږي -

۳ -غونډ خج (د عبارت خج) : چې په يوۀ عبارت کښې يو توك يا ټکے په زور سره ووېئل شي لکه په "سپين کالي" کښې "سپين" ، يا په "د جونو ښوونځي" کښې "د جونو" ټکي خجن راځي او بيا د ويي خج په لړ کښې د"جونو" لۀ دوارو څپو (جو-نو) لومړۍ څپه خجنه ده- دلته لۀ غونډ يا عبارت څخه مراد صرف نحوي غونډ يا عبارت دے-

۴ -غونډ له يا غونډ له ييز خج :چې ديوې غونډ لې(جملې) دننه يو ټکے تر نورو په زيات زور، لوړوالي او فشار سره ووېئل شي او په دې توګه د جملې بېلابېل معنوي قسمونه مينځ ته راشي لکه بيانيه ، سواليه ، امريه -

- -

يو مثال : يوه درې سېلابيزه جمله اخلو او وار په وار د خج ځاى بدلوو او ورسره يې په معنا هم غور کوو :

- زۀ چاي څښم

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

- زهٔ **چاي** څښم
- زهٔ چاي **څښم**

پهٔ اولې جملې کښې خج پهٔ " **زهٔ** " باندې دے چې د دې سوال جواب دے چې "څوک چاي څښي ؟ "

پهٔ دويمې جملې کښې خج پهٔ "**چاي**" باندې دے چې د دې سوال جواب دے چې "تهٔ څهٔ څښې ؟ "

پهٔ دريمې جملې کښې خج پهٔ " **څښم** " باندې دے چې د دې منع پهٔ جواب کښې اصرار دے چې "تهٔ چاي مه څښه" -

OWNED BY 0300 9792115

پهٔ ټکو (کلمو) کښې د ويې خج (کلمي خج) ځايونه :

د پښتو پهٔ ځينو ټکو کښې پهٔ

لومړي سېلاب خج راځي لکه شخړه،خوابښې ، پېغله - - -

پهٔ ځينو ټکو کښې پهٔ دويم

سېلاب خج راځي لکه سپوږمۍ ، ورارهٔ ، تربور - - -

پهٔ ځينو ټکو کښې پهٔ دريم

سېلاب خج راځي لکه الوتکه ، الوتنه ، جنګ ځپلي - - -

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ځينو ټکو کښی په څلورم

سېلاب خج راځي لکه ټولنپوهنه ، اتلولي ،

ټولنيزوالي - - -

په ځينو ټکو کښی په پنځم

سېلاب خج راځي -

په ځينو کښی په شپږم

سېلاب خج راځي -

او په ځينو ټکو کښی د پای

په سېلاب خج راځي لکه پکتيا ، پسرلي ،

پېښور - - -

OWNED BY 0300 9792115

په پښتو کښې د نورو ټکو په مقابل کښې د پایخج ټکي ډېر زيات دي - د پښتو خجپوهنې (accentology) له مخې خج هيڅ کله له څلورمې څپې وروستو نه راځي - داسې ټکي چې د هغو د څپو شمېر پنځه يا زيات وي ، لکه اهورا مزدا ا و نيکاراګووا ، په پښتو شاعری کښې نه شي راتلې - د ا ر (اصل) له مخې د پښتو عادي او منطقي خج په وروستنی څپې راځي -

ثانوي خج

خج په يوه ټکي کښې په خپل ځاي پروت وي خو که دې ټکي ته يو يا زيات حرفونه ورزيات کړل شي نو خج هم ورسره بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځاي ته بدل شي لکه "سترګه" دوه سېلابيز ټکے دے چې خج يې پۀ لومړي سېلاب دے - اوس که دا ټکے "سترګوَر" شي نو خج لۀ لومړي سېلاب نه دريم سېلاب ته لاړ شي - پۀ "سترګوَر" ټکي کښې اصلي خج پۀ دريم سېلاب دے او لومړي سېلاب باندې ثانوي خج دے- دا ثانوي خج هيڅ کشاله نۀ پيدا کوي ولې چې هغه صرف اصلي خج دے پۀ کوم باندې چې بحر ولاړ وي -

رکن (غونډ)

OWNED BY 0300 9792115

دې ته پۀ پښتو کښې غونډ ، عربۍ کښې رکن ا و انګرېزۍ کښې (foot) وايي -

پېژند (تعريف) : د سېلابونو هغې مجموعې ته غونډ يا رکن وايي چې يو سېلاب پکښې لازمي خجن وي او نور سېلابونه يې سپک وي - د رکن پۀ خجن سېلاب باندې بحر ولاړ وي - د يوۀ خاص رکن د تکرار څخه د يوۀ خاص بحر مصرعه جوړېږي او د بل رکن د تکرار نه د بل بحر مصرعه جوړېږي -

پۀ پښتو شاعرۍ کښې دوه قسمه رکنونه کارولي شوي دي :

يو قسم هغه رکن دے چې څلور سېلابونه لري او مونږ ورته اوږد رکن وايو- پۀ اوږدۀ رکن کښې درې سېلابونه سپک وي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو سېلاب لازمي خجن يا دروند وي - پۀ پښتو شاعرۍ کښې زيات استعمال د اوږدۀ رکن شوے دے-اوږدۀ رکنونه پۀ شمېر کښې څلور دي ، او اوږد رکني بحرونه جوړوي - دا څلور واړه اوږدۀ رکنونه يو تر بله فقط دومره فرق لري چې لازمي خجن سېلاب پکښې خپل ځاي يا خانه بدله کړي-

بل قسم هغه رکن دے چې درې سېلابونه لري او مونږ ورته لنډ رکن وايو- پۀ لنډ رکن کښې دوه سېلابونه سپک وي او يو سېلاب لازمي دروند وي - پۀ پښتو شاعرۍ کښې د لنډ رکن ډېر کم استعمال شوے دے- لنډ رکنونه پۀ شمېر کښې درې دي ، اولنډ رکني بحرونه جوړوي - دا درې واړه لنډ رکنونه هم يو تر بله دومره فرق لري چې لازمي خجن سېلاب پکښې ځاي يا خانه بدله کړي-

OWNED BY 0300 9792115

اوږدۀ رکنونه (غونډونه)

ياده دې وي چې د نومونو ورکولو پۀ لړ کښې د خجن سېلاب ځاي يا خانې ته کتلي شوي دي - لاندينې قالبونو کښې د سپک سېلاب دپاره صرف هندسې (اعداد) ا و د خجن سېلاب دپاره د عدد د پاسه ( ) نخښه کاروو ؛

۱-لومړے اوږد رکن |اُ ۲ ۳ ۴ | : ځکه ورته لومړے اوږد رکن وايي چې لومړے سېلاب يې خجن دے،او نور يې سپک دي -

۲ - دويم اوږد رکن |ا ۲ ۳ ۴ | : ځکه ورته دويم اوږد رکن وايي چې دويم سېلاب يې خجن دے ، او نور يې سپک دي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - دريم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ُ ۴| : ځکه ورته دريم اوږد
رکن وايي چې دريم سېلاب يې خجن دے ، او نور يې سپک دي -
۴ - څلورم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴| : ځکه ورته څلورم اوږد
رکن وايي چې څلورم سېلاب يې خجن دے، او نور يې سپک دي -

لنډ رکنونه (غونډونه)

رکنونو ته د نومونو ورکولو ځڼ لړ کښې لومړي دې ته کتل شي چې رکن اوږد دے او که لنډ ، بيا دې ته کتل شي چې د دې رکن څويم سېلاب خجن دے؟ نو دلته به پېل د لومړي لنډ رکن نه کوو -

۱ - لومړے لنډ رکن |۱ُ ۲ ۳| : ځکه ورته لومړے
لنډ رکن وايي چې لومړے سېلاب يې خجن دے او نور يې سپک
دي- (تر نزدې ماضي پورې دې ته خالي رکن ويئل کېدل)
۲ - دويم لنډ رکن |۱ ۲ُ ۳| : ځکه ورته دويم لنډ رکن
وايي چې دويم سېلاب يې خجن دے او نور يې سپک دي -
۳ - دريم لنډ رکن|۱ ۲ ۳ُ| : ځکه ورته دريم لنډ رکن
وايي چې دريم سېلاب يې خجن دے او نور يې سپک دي -

د رکنونو د پېژندګلو نه وروستو اوس مونږ ته ښکاره شوه

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې سپلاب هغه بنيادي اکايي يا يوون (unit) دے چې د رکن ټکړه ترېنه جوړېږي ، رکن هغه ضروري ټکړه ده چې د مصرعې يوه تخته ترېنه جوړېږي ، او مصرعه هغه تخته ده چې د بيت يا شعر دروازه ترېنه جوړېږي - د لازمي خجن سپلاب پۀ حقله به دا ووايو چې څنګه مېخونه پۀ ضروري او خاصو ځايونو ولګول شي، دومره به دروازه محکمه او ښکلې وي، هم دغه شان خجن سپلا ب هم دے چې پۀ خپل ټاکلي شوي ځاي کښې راشي نو د مصرعې بحر به درست وي -

پوره رکن او نيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

د دريم اوږدۀ رکن (۱،۲،۳،۴) خاصه دا ده چې پۀ مصرعه کښې څو ځله هم تکرار کېږي پۀ پوره شکل تکرار کېږي او باقي نوره رکنونه د مصرعې پۀ سر ا و مينځ کښې پوره راځي خو پۀ اخير کښې پۀ نيمګړي شکل راځي نو د اخيري رکن نه کله يو سپلاب ، کله دوه او کله درې سپلابونه وغورځېږي- د کوم رکن نه چې د اخير يو سپلاب وغورځي د هغۀ نيمګړے شکل د درو سپلابونو پا شي هم دغه شان د کوم رکن چې درې سپلابونه وغورځي د هغۀ نيمګړے شکل د يوۀ سپلاب پا شي د دريم اوږدۀ رکن نه علاوه نوره رکنونه (لومړے اوږد رکن ، دويم اوږد رکن او څلورم اوږد رکن) د خپل سالم شکل پۀ تکرار مصرعه نۀ شي پوره کولې ، او خامخا نيمګړي رکن ته اړتيا لري -

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ركن زيات نا زيات څلور ځله او كم ناكم يو ځل تكرار كېږي -

مصرعه (verse)

د ركن د تكرار څخه مصرعه جوړېږي - د دود له مخې د اولسي او ادبي قافيه وال شعر كوشني ترين (له ټولو ورو) يوون يا واحد مصرعه بلل شوې ده - دوې همكچې (همتولې) مصرعې يو شعر يا بيت جوړوي - يوه بشپړ شعر ته "فرد " وايي - مصرعه د يوه شعري ځېل (دوبيتي ، څلوريزې ، چاربيتې ، غزل ، قصيدې - - -) رغنده ټوك (جزء) گرځي - د ننګر هارځينې اولسي شاعران بيت ته كړۍ او مصرعې ته نيمه كړۍ وايي -

په اروپايي ژبو كښې د مصرعې او بيت توپير (فرق) نه شته او كوشني ترين موزون يوون يې هماغه ليكه ده چې په انګرېزۍ كښې ورته (line verse) يا په لنډه توګه (verse) وا يي او د زمونږ يوه بيت يا شعر ته "جوړه ليكې"(verse couplet)وايي چې لا تيني سرچينه يې (versus)ده - د شعر ويي (ټكے) په عربۍ او اريا ني دواړو ژبو كښې شتون لري-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مصرعې (دودیزه) کچه یا اوږد وا

یو اوږد رکن څلور سېلابونه لري او کم نا کم یو ځل او زیات نا زیات څلور ځله تکرار کیدے شي نو په دې تناظر کښې د پښتو لۀ ټولو وړه یا لنډه مصرعه څلور سېلابه او لۀ ټولو اوږده مصرعه شل سېلابه ده-

ښه به وي چې د مصرعې کچې په حقله د مجاور احمد زیار د نظر نه هم ځان خبر وسا شي - د کچې لۀ مخې د پښتو دیواني شعر لنډه ترینه مصرعه اووۀ څپیزه او اوږده ترینه یې شپاړس څپیزه ده حالانکه نن صبا پۀ نوي غزل کښې تر دوو څپیزو ، او پۀ اوسني ازاد شعر کښې هره ټوټه د ار لۀ مخې تر یوۀ غونډ (څلور څپیز رکن) کوشني کېدے شي او پۀ ځینې ځایونو کښې تر یوې څپیزې هم ټوټې موندلې کیدې شي او اوږدوا یې هم تر ۲۸ څپیزې ټوټې ازما شوے دے-نورزیا تې اوږدوا یې ځکه خوند نۀ کوي چې پخپله شاعر او بل هر لوستو یا سندر غاړے یې نور پۀ یوه سا او بې د وقفې د لوستلو توان نۀ لري - حالانکه پۀ ازاد (ناپښېلیز ، بې قافیه) شعر کښې تر ۵۲ څپیزې ټوټې هم موندېږي لکه نصرالله حافظ او

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدیق پسرلي تر دودیز(شپاړس څپیز) برید وراړو دے او تر شل څپیزې او یا هم پورته بېلګې یې ازمایلې دي - په ازاد قالب کښې اسماعیل یون خپلې مصرعې تر دېرش څپیزې غځولې دي -

ماته پخپله د غازي سیال صېب یو داسې غزل په ګوتو را دے چې د هرې یوې مصرعې لنډوا یې د یوه سېلاب دے - خو د شاعر د پاره دومره وړې (یو سېلابیزې) مصرعې ته څهٔ پیغام وردننه کول ، مقصد یت او شعریت شاملول که نا ممکن نهٔ وي نو مشکل خو خامخا دي - هم دغه شان مې د اوږدوالي په لړ کښې د عبدالروف زاهد ، د ادریس خان ادریس او د ممتاز اورکزي تر شل څپیزې اوږدې مصرعې هم موندلې دي - دا مصرعې د لسو څپو غبرګې مصرعې وې (د لسو څپو نه پس پکښې وقفه وه) نود داسې شل څپیزو په یوه سا ویئل او لوستل هم اسان وي او مقصدیت هم لرلې شي -

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزن

وزن تللو ته وايي - په اصطلاح کښې د دوو کلمو (ټکو) حرکات او سکنات برابرولو ته وزن وايي ، په نوره ټکو کښې به داسې ووايو چې د علمِ عروض مقرر شوو بحرونو څخه د يوۀ بحر په تله د يوۀ شعر تللو ته وزن وايي -کوم شعر چې په دې تله صحيح او برابر پرېوځي نو هغه موزون وي که نۀ وي نو غېر موزون -

د فن په ژوروکښې لۀ ښخېدلو مخکښې ' مونږ داسې و شو چې وزن د ټکو داسې ترتيب دے چې په کوم سره يوه جمله په اورېدلو کښې خوږه او په ويئلو کښې روا نه وي دا خوږلت او رواني اهنګ پيدا کوي او د اهنګ رشته د احساس سره ده- په ټکو کښې په مکمله توګه د احساس اداکول که ناممکن نۀ وي نو ګران ضرور دي- د وزن احساس د هر هغه سړي په مزاج کښې پروت وي څوک چې د موسيقۍ ذوق لري-

د عامې مشاهدې خبره ده چې د خوږۀ اواز يا د ساز اورېدو سره د سړي لاس ، پښې يا ګوتې ؛ د اواز يا ساز د زېر و بم سره لاشعوري حرکت شروع کړي - که داسې اورېدونکي ته نظر وشي نو سړے به محسوس کړي چې د اورېدونکي د لاس پښو په زېر و بم کښې يو خاص ترتيب او خاصه وقفه وي - که سړے لږ نور په ژور نظر ورته وګوري نو يو بل حقيقت هم ښکاره کېږي هغه دا

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د موزون نظم یا غزل هرې مصرعې سره د لاس پښې د زېر و بم شمېر هم برابر وي د ګوتو یا د لاس پښې د زېر و بم په دې وقفه کښې د وزن راز پټ دے -

د زېر و بم د دې کیفیت صحیح اندازه لګول مشکل هم دي خو که د دې دپاره پنسل او کاغذ واخیستل شي او د لاس پښې زېر و بم په دې کاغذ باندې د کرښو په صورت کښې ریکارډ کړے شي ، بیا به معلومه شي چې لاس یا پښې یا ګوتو څو ځله باندې حرکت وکړو - د کرښو راکاږلو عمل چې څومره لاشعوري وي دومره به زیات صحیح وي - دلته دا احتیاط پکار دے چې د لاس پښې یا ګوتو په حرکت کښې ، او د اواز په زېر و بم کښې یکسانیت او رواني وي، که نۀ وي نو د موزون کلام پېژندګلو به و نۀ شي - د مصرعې د اوچتولو سره به د پنسل باندې لاندې کول داسې یو شانوا لري لکه څنګه چې د مصرعې د زېر و بم سره د طبله نواز لاسونه هم اهنګ وي -

OWNED BY 0300-9792115

اوس د باندیني بحث وضاحت په یوۀ عملي مثال سره کوو-

د مصرعې د اواز د زېر و بم سره د هم اهنګو ګوتو یو ځل " اوچتولو" سره یو ځل په پنسل "باندې کرښه " ، او بیا د هم اهنګو ګوتو د یو ځل "لاندې کولو" سره په پنسل "لاندې کرښه" راکاږو-

اوس د ارواښاد منتظر بېټني یو غزل زمزمه کوو او ورسره به کرښې هم راکاږو :

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرګ اومحبوب پهٔ رابللو چاته ګله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

چې يې پهٔ زړهٔ سمه شي،وخت راشي نوخپله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

د چاپلو ،دچامنګول پرې لګېدلې ده نن /\/\/\/\/\/\/\/

داسې نادره خوشبويي چې لهٔ هر ګله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

زما د امن مينو! تاته ځهٔ نه جوړ کړم /\/\/\/\/\/\/\/

بوي د ګوګړو لهٔ هر ګل او لهٔ سنبله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

ما پهٔ خپل سر د ښېټ نيکهٔ ګلشن کښې ښهٔ وير وکړو /\/\/\/\/\/\/\/

الله خبر چې ورته بيا داسې بلبله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

ا به هم وخت وي منتظر ته چې د يار لهٔ لوري /\/\/\/\/\/\/\/

دا " کرې" راشي چې "ورځم"که دے پخپله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

OWNED BY 0300 9792115

د دې غزل نهٔ مو خو شعرونه زمزمه کړل او د هرې مصرعې د زېر و بم سره د ګوتو لاندې باندې حرکت مو پهٔ کرښو کښې راوکاږلو نو د دې غزل هرې مصرعې ته مخامخ ۱۵کرښې راغلې - ياده دې وي چې د کرښو راکاږلو عمل ته مو فکر نهٔ وو -

دا عمل لاشعوري پکار وي - اورېدونکي يا د ويونکي د لاس پنسل به پهٔ کاغذ ساکن ولاړ وي، څنګه چې مصرعه شروع کېږي نو د کرښو راکاږلو عمل به هم ورسره شروع کېږي د اورېدونکي يا د ويونکي مکمله توجه به د مصرعې اهنګ لوري ته وي ، وروستو د دې عمل د صحت امکان کېدے شي -

اوس دا موجوده غزل د شروع نه تر اخيره پورې چې مونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويئلو نو ټول فکر مو د اواز زېر و بم لوري ته وو او د کرښو شمېر ته مو هيڅ فکر نۀ وو ، د مصرعې د زېر و بم سره د کرښو راکاږلو عمل کښې رواني هم وه ، پۀ دې عمل کښې هيڅ مشکل پيدا نۀ شو - کله چې غزل مکمل شو نو ورسره د کرښو راکاږلو عمل هم مکمل شو - هرې مصرعې ته مخا مخ ، دګوتو د زېر و بم دپاره د کرښو شمېر[۱۵] وو نو اوس بيا مونږ ويئلې شو چې دا غزل پۀ وزن برابر دے-[۱۵،]

اوس که سرے لږ نور فکر وکړي نو د هرې مصرعې کرښې د سېلابونو د شمېر سره هم برابرې دي ، هره مصرعه پنځلس (۱۵)سېلابه ده او د هرې مصرعې کرښې هم پنځلس (۱۵) دي - ځکه دا غزل پۀ وزن برابر دے -

OWNED BY 0300 9792115

ټول نظمونه يا غزلې پۀ اوږدوالي کښې يو برابر نۀ وي د ځينې غزل يا نظم مصرعې وړې وي يعني سېلابونه يې کم وي او ځينې مصرعې اوږدې وي يعني سېلابونه پکښې ډېر وي - د کمو سېلابونو مصرعې ته مخامخ د زېر و بم د کرښو شمېر هم کم وي او د ډېرو سېلابونو مصرعې ته مخامخ د زېر و بم د کرښو شمېر هم زيات وي، خو دا قاعده ضروري ده چې د غزل يا د نظم هرې مصرعې ته مخامخ د زېر و بم د کرښو شمېر مستقل يو (constant) وي ورنه وزن به مات تصور کېږي -

د يوې مصرعې د شننې (تجزيې) پۀ وخت که د قلم پۀ رفتار کښې څۀ بې قاعدګي راغله او د کرښو راکاږل پۀ يوۀ شان نۀ وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو دا زېرِ تجزیه مصرعه پهٔ وزن کښېي نهٔ ده - د تجربه کارو شاعرانو کلام پهٔ وزن کښې وي نو د دوي پهٔ کلام دا مشق ښهٔ ښـکلے کېږي - که یو کس د موزون غزل هرې مصرعې ته مخامخ د کرښو یو مستقل (constant) تعداد راکاږي نو دا پهٔ دې فن کښې د مهارت نخښه ده - د وزن د معلومولو دا ذکر شوې طریقه د پښتو پهٔ اوږد رکني بحرونو کښې زیاته کامیابه ده-

OWNED BY 0300 9792115

بحر

سپکو او خجنو سېلابونو ته یو خاص او ټاکلے شوے ترتیب ورکولو ته بحر وایي - دغه دوه ډوله سېلابونه (سپک او خجن) چې پهٔ یوهٔ خاص او ټاکلي شوي ترتیب پهٔ یوه مصرعه کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راشي نو يو خاص ډول اهنګ (rhythm) يا بحر ترې جوړ شي -که چرته دا ټا شوے ترتيب پۀ يوۀ بل ټاکلي شوي ترتيب بدل شي نو بحر هم ورسره بدلېږي -که چرته د دغو دوه ډوله سېلابونو يو ټا شوے ترتيب يوې داسې جملې ته وردننه شي چې د سېلابونو شمېر يې د مصرعې هومره وي ، نو پۀ دغې جملې کښې بحر راشي او جمله پۀ مصرعې بانديې بدله شي -

پۀ هره ژبه کښې د يوۀ خاص شمېر بحرونو ګنجائش وي- دا خبره د هغې ژبې د شاعرۍ نه پۀ طبعي توګه څرګندېږي- داسې نۀ ده چې لومړي خلقو دا بحرونه معلوم کړي دي - پۀ پښتو کښې پۀ طبعي توګه چې د څومره بحرونو ګنجائش وو هغه د زمونږ پۀ شفاهي او اولسي شاعرۍ کښې ټول راڅرګند شوي دي- دا شفاهي او اولسي شاعرۍ چې چاکړېده هغوي نۀ بحر پېژندلو او نۀ اهنګ-

د پوهانو لۀ څېړنو څخه دا نتيجه اخذ کړې شوې ده ، چې پۀ پښتو شاعرۍ کښې د رکن د قسمونو او د رکن د تکرار لۀ مخې دوه قسمه بحرونه کارولي شوي دي بيا دا دوه قسمه بحرونه بېل بېل ښاخونه هم لري ؛

اوږد رکني بحرونه

لومړے اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

دويم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

دريم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

څلورم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم اوږد رکني بحر (پنځۀ ښاخونه لري)

لنډ رکني بحرونه

لومړے لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

دویم لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

دریم لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

تر دې وخته پۀ پښتوشعر کښې پۀ دې حساب دېرش (۳۰) بحرونه کارولي شوي دي - د دغو ټولو بحرونو پېژندګلو او تفصیل پۀ څلورم باب کښې را روان دے -

د وزنونو شمېره

(د مجاور احمد زیار د څېړنو پۀ رڼا کښې)

OWNED BY 0300-9792115

د سپېلابونو د شمېر (څپیز څومره والي یا هجایي کمیت) لۀ مخې د پښتو شعر مصرعه لۀ پنځۀ څپیزې تر شپاړس څپیزې رسي نو د دې سره دولس وزنونه لاس ته راځي (۷،۶،۵،۸،۹،۱۰،۱۱، ۱۲،،۱۳،۱۴،۱۵، ۱۶ سپېلابیزې مصرعې) - اوس رکنونه څلور قسمه دي که ۱۲ وزنونو ته پۀ ۴ رکنونو کښې ضرب ورکړو نو اتۀ څلوېښت (۴۸) وزنونه پیدا کېږي بیا د غبرګې مصرعې د شمېر ۲ سره د وزنونو شمېر ۴۸ ضرب کړو نو دوه ګنا یا شپږ نوي (۹۶) وزنونه پیدا کېږي - پایخجي قافیه وا ل شعر سره پړې بله ا تۀ څلوېښت (۴۸) شمېره ورزیاتېږي نو دا شمېره به یوسل او څلور څلوېښت (۱۴۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړه شي او چې د ازاد شعر مصرعه ييز رنګا رنګي (لۀ يوې ځپيزې تر دوه پنځوس ځپيزې) ورسره پۀ پام کښې ونيسو يعني يو سل او څلورڅلوېښت (۱۴۴) ته دوه پنځوس (۵۲) ور جمع کړو نو يوسل او شپږ نوي(۱۹۶) وزنونه لاس ته راځي -

پۀ دې باندينۍ تجزيه کښې ، زما پۀ خيال' وزن د بحرسره هم معني ګڼلے شوے دے اوس که د دغو ۱۹۶ بحرونو څخه مونږ صرف هغه بحرونه راوباسو چې (پخوانيو او اوسنيو شاعرانو کښې)د کومو بحرونو د استعمال عام رواج را دے نو بيا مونږ ته پۀ لاس صرف هم هغه بحرونه ا و د دوي شمېر ۳۰ راځي پۀ کومو چې را روانو پاڼو (څلورم باب) کښې مناسب بحث شوے دے -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم باب : تقطيع او د تقطيع قاعدې

تقطيع

په انګرېزۍ کښې دې اصطلاح دپاره د (scansion) ټکے کارو شي - د تقطيع لغوي معنا ده قطع کول ، ټکړې کول او پرې کول - په انګرېزۍ کښې د Scansion مراد دا دے چې په يوه مصرعه کښې د خج په لحاظ " ټا شوے ترتيب" څنګه دے او سېلابونه پکښې څومره دي ؟ د " ټاکلي شوي ترتيب " نه مراد د خجنو او سپکو سېلابونو يو خاص او مقرر داسې ترتيب دے چې په يوه مصرعه کښې د ننه ددې ترتيب د بدلولو اجازت نۀ وي -

OWNED BY 0300 9792115

د تقطيع تعريف : د علمِ عروض په اصطلاح کښې تقطيع دې ته وايي چې ټکي د بحر رکنونه ته مخامخ داسې راوړل شي چې د ساکن مخ ته ساکن ټکي او د متحرك مخ ته متحرك ټکي راشي او بيا د شعر ټکي د بحر په رکنونو کښې صحيح راشي -

د پښتو شاعرۍ په تناظر کښې به د تقطيع تعريف داسې کوو چې د شعر ټکي د بحر رکنونو ته مخامخ داسې راوړل شي چې د لازمي خجن سېلاب ځاي ته مخامخ خجن سېلاب راشي او د سپکو سېلابونو ځاي ته مخامخ سپك سېلابونه -

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تقطیع قاعدې

۱ – د پښتو عروضو وړه اکايي سېلاب ده ، سېلاب رکنونه جوړوي ، رکنونه مصرعه جوړوي او دوې مصرعې یو شعر جوړوي-

۲ – پۀ پښتو کښې څلور حرکتونه (زوَر ، زېر ، پېش او زور یا نیم زوَر) دي او هر یو حرکت یو سېلاب جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۳ – پۀ پښتو کښی څلور د علت حرفونه (و،ا،ي،ه) دي - پۀ خپلو ځایونو کښې "و" د پېش حرکت ، "ا" د زوَر ، "ي" د زېر حرکت او "ه" د زوَر حرکت ورکوي لکه د "مور " ټکي "و" یا د صبا ټکي "ا" یا د "ډېر" ټکي "ې" یا د "هغه" ټکي دویمه "ه"-

۴ – " ۀ " د زورکی حرکت ورکوي او یو سېلاب جوړوي - یا به داسې ووایو چې "ۀ" د ځان نه مخکښې حرف ته د زورکي حرکت ورکړي او خپله خاموشه یا ګونګه شي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ – ساکن ټکے سېلاب نۀ شي جوړو -

۲ – زور ځان لۀ سېلاب

رغوي لکه "زما"، رڼا، او څنګه- پۀ دې درو واړو ټکو کښې لومړے سېلاب زورکي جوړ کړے دے--

۷ – ساکن ټکے د ځان نۀ

مخکښې (ماقبل) حرکت سره د ګډون نه پس سېلاب جوړوي لکه "لَر"، "بَر" او "غَر" ټکو کښې "ر"-

OWNED BY 0300 9792115

۸ – کله د یوۀ متحرک حرف

نه مخکښې هم ساکن او وروستو هم ساکن حرفونه وي نو دا ساکن حرفونه پۀ مینځینې حرکت پورې ښخ شي او یو سېلاب جوړ کړي لکه "ورځ" کښې "ر" باندې د زوَر حرکت دے خو "و" او "ځ" پکښې ساکن دي-

۹ – کله د یوۀ متحرک ټکی

نه شاته دوه یا درې ساکن حرفونه راشي لکه دوست، خوست- دلته "س" او "ت" د پېش حرکت پورې ونخښلي او یو سېلاب جوړ کړي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰ - صرف د سپلابونو

شمېر د وزن دپاره کافي نهٔ دے بلکه دا کتل شي چې پهٔ مصرعه کښې خجن سپلاب بې ځایه شوے خو نهٔ دے-

۱۱ - پهٔ پښتو کښې دوه قسمه

رکنونه کارول کېږي ، پهٔ یوهٔ قسم رکن کښې څلور سپلابونه وي چې اوږد رکن ورته وایي اوپهٔ دویم قسم رکن کښې درې سپلابونه وي چې لنډ رکن ورته وایي-

۱۲- د اوږدهٔ رکن تکرار اوږد

OWNED BY 0300 9792115

رکني بحرونه جوړوي او د لنډ رکن تکرار لنډ رکني بحرونه جوړوي -

۱۳ - پهٔ هر رکن کښې یو

سپلاب لازمي خجن وي پهٔ کوم چې د مصرعې بحر ولاړ وي او نور پکښې سپک سپلابونه وي - د اوږدهٔ رکن (څلور سپلابیز) خج یا پهٔ لومړي سپلاب ، یا پهٔ دویم ، یاپهٔ دریم ، او یا پهٔ څلورم سپلاب راځي او لهٔ څلورم سپلاب وروستو نهٔ شي را - د لنډ رکن (درې سپلابیز)خج یا پهٔ لومړي یا پهٔ دویم او یا پهٔ دریم سپلاب راځي - د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډ رکن خج لۀ دریم سېلاب وروستو نۀ شي

را -

۱۴- د دوو سېلابونو رکن هم

پۀ پښتو شاعرۍ کښې نۀ شته -

۱۵ - اوږد رکن (څلور څپیز)

کم نا کم یو ځل ا و زیات نا زیات څلور ځله

تکرار کېږي ما سېوا د پنځم اوږد رکني بحر د

پنځم ښاخ نه ، چې پۀ هغۀ کښې پوره رکن هم

څلور ځله او نیمګړے رکن هم څلور ځله تکرار

کېږي -

OWNED BY 0300 9792115

۱۶ - لنډ رکن کم نا کم دوه

ځله او زیات نه زیات څلور ځله تکرار کېدے

شي -

۱۷ - د رکنونو پۀ قطار کښې

د لازمي خجن سېلاب ځاي ته مخامخ د شعر

خجن سېلاب راځي او د رکن سپک سېلاب

ځاي ته مخامخ د مصرعې سپک سېلاب راځي

-

۱۸ - که د رکن خجن

سېلاب ځاي ته مخامخ د مصرعې سپک

(c) ketabton.com: The Digital Library

سېلاب راشي نو بحر ماتېږي اوکه د رکن سپک
سېلاب ځاي ته مخامخ د مصرعې خجن
سېلاب راشي نو هيڅ فرق نۀ غورځوي -

۱۹ - خج پۀ خپل ځاي
ټينګ ولاړ وي او يون نۀ کوي خو اهنګ پۀ
مصرعه کښې ښکته ،پورته يا هوار يون کوي -

۲۰ - هغه يوسېلابيز ټکی چی پۀ
يواځې ځان هيڅ معنا نۀ ورکوي بلکه د
بل ټکي سره د ګډون نه پس معنا
ورکوي ، تل د سپک سېلاب پۀ توګه

OWNED BY 0300 9792115

کارول شي لکه چې ، مې ، د ، کښې ،
نه ، يې، دې ، مو او داسې نور -

۲۱ - هغه يو سېلابيز ټکی چی پۀ
يواځې ځان معنا ورکو شي ، خجن
هم کېدې شي او سپک هم ؛ لکه شپه
، څۀ ، زۀ ، ښۀ ، ورځ او داسې نور -

۲۲ - د لومړي |۱ ۲ ۳ ۴| اوږدۀ
رکن ، دويم |۱ ۲ ۳ ۴| اوږدۀ رکن او
د څلورم |۱ ۲ ۳ ۴| اوږدۀ رکن د تکرار
نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخیر کښې درې سپلابېز نیمګړے رکن غواړي -

۲۳ - د دریم اوږدۀ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴

| د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پۀ اخیر کښې نیمګړے رکن نۀ غواړي -

۲۴ - د څلورم اوږدۀ رکن | ۱ ۲ ۳

|۴ د تکرار نه پنځم اوږد رکنې بحر هم جوړېږي خو فرق پکښې دومره دے چې دا بحر پۀ اخیر کښې د یوۀ سپلاب نیمګړے رکن غواړي -

OWNED BY 0300 9792115

۲۵ - د دویم لنډ رکن | ۱ُ ۲ ۳ | د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه نیمګړے رکن نۀ غواړي -

۲۶ - د لومړي لنډ رکن | ۱ُ ۲ ۳ |

او د دریم لنډ رکن | ۱ ۲ ۳| د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پۀ اخیر کښې د یوۀ سپلاب نیمګړے رکن غواړي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۷ - د پښتو په ډېرو ټکو کښې
عادي او منطقي خج په اخيريني
سېلاب راځي - چې کوم ټکي پنځۀ يا
زيات سېلابونه لري ، لکه "اهورا
مزدا" او يا "نکارا ګووا "، په دغو ټکو
کښې خج په پنځم سېلاب دے ، نو
داسې ټکي په پښتو شعر کښې نۀ شي
راتلې ، ولې چې د اوږدۀ رکن خج تر
څلورم سېلاب وروستو نۀ شي را -

۲۸ - لۀ درو سېلابونو کم لاندې
باندې وا دومره غټ تاوان نۀ لري
لکه څومره چې د خج بې ځايه کول
تاوان لري -

۲۹ - په خپل عروضي نظام کښې
چې د رکنونو کوم شکلونه او ډولونه
بيان شوي دي په هغو کښې د ګوتو وهلو
ډېر کم ګنجائش دے خو که بيا هم
څوک څۀ نا څۀ کول غواړي نو هغه د
بحرونو په وروستينيو رکنونو کښې
کېدې شي لکه دا چې ، که د يوۀ بحر

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پای کښې نیمګړے رکن وي نو بیا
هغه ورپوره کړے شي یا که په پای کښې
پوره رکن وي نو بیا هغه نیمګړےکړے
شي خو شرط به دا وي چې په دغسې
کولو سره بحر کوم شکل اخلي په هغۀ
کښې به اهنګ هم وي او لۀ خپله وزنه
به وځي هم نه -

۳۰ - پۀ تقطیع کښی دا اړینه
(ضروري) نۀ ده چې زوَر ته مخامخ زوَر
، یا پېش ته مخامخ پیش او یا زېر ته

OWNED BY 0300 9792115

مخا مخ زېر راشي -

۳۱ - د تقطیـــــــــــــــــع
دار و مدار پۀ اواز بانديِ دے نۀ پۀ حرفونو باندې
-

۳۲ - آ (الف ممدوده) پۀ
پښتو کښي نۀ شته خو که چرته د عربی پۀ یوۀ
ټکي کښې راشي نو دا به د "اَ" برابر وي او یو
سِلاب وي -

۳۳ - چی پۀ کوم حرف
باندې شد (ّ) وي هغه حرف د دوو حرفونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

برابر وي لکه محبت (محب +بَت) او تصوّر (تصو +وُر) -

۳۴ - تنوین د نون برابر

حسابیږي لکه په فوراً کښې (فورَن) -

۳۵ - د عربي ټکي اخیر

ساکن الف غورځیږي لکه "لا تقنطوا" کښې -

۳۶ - الف مقصوري( ) د

الف برابر حسابیږي لکه رحمٰن او رحمان -

۳۷ - د داؤد او د

طاؤس "ؤ" د دوو واوونو برابر دے لکه "داوود" - په دې ټکي کښې دوه واوونه یو سېلاب جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۳۸ - دا ذکر شوې قاعدې په

ذهن کښې محفوظولو نه پس ، د یوې مصرعې د تقطیع په وخت پکار ده چې د دې مصرعې د ویئلو سره د دې بحر وپېژند شي - په دې لړ کښې د مصرعې لومړي ځلورو سېلابونو ته فکر کیږي چې لومړے ،که دویم ، که دریم ، که ځلورم سېلاب یې خجن دے - که لومړے

(c) ketabton.com: The Digital Library

سېلاب يې خجن وي نو پۀ دې مصرعه کښې
لومړے اوږدرکن پۀ کار راو   شوے دے-اوس
د ځلورو ځلورو سېلابونو رکنونه جوړوو که دا
لومړے اوږد رکن يو ځل را   وي نو دا د
لومړي اوږد رکني بحر د لومړي ښاخ مصرعه ده
،که دوه ځله دا رکن را   وي نو دا لومړي اوږد
رکني بحر د دويم ښاخ مصرعه ده که درې ځله دا
رکن را   وي نو دا د لومړي اوږد رکني بحر د
دريم ښاخ مصرعه ده - که ځلور ځله دا رکن
تکرار شوے وي او يا دا مصرعه د لومړي ښاخ د
مصرعې غبرګ صورت وي نو بيا دا مصرعه د
لومړي اوږد رکني بحرد ځلورم ښاخ مصرعه ده -
لنډه دا ده چې د خجن سېلاب نمبر(شمېر) به
درکن نوم وي د رکن نمبر (شمېر) به د بحر نوم
وي او د رکن تکرار (يو ، دوه ، درې ، ځلورځله)
به د دې بحر د ښاخ نوم وي -

۳۹ - پۀ يوې مصرعی باندې

غور کولو نه پس که دا معلومه شي چې هر دريم
سېلاب يې خجن دے بيا به د دې تقطيع پۀ لنډ
رکن (درې سېلابيز) باندې کوو- طريقه به د

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاعدې نمبر۳۸ کارولې شي - بیا به د لنډۍ رکني بحر هم معلوم شي او ددۀ ښاخ هم -

۴۰ - پۀ ځینې ځای کښې پۀ

یوۀ شعري ځېل کښې د یوې خپې یا زیا د وزن تاوان نۀ لري پۀ دې لړ کښې هغه شعري ځېل راځي چې لۀ خچپاې سربیت (مطلع) سره شروع شوے وي یا به داسي ووایو چې د مطلع شعر یې پۀ اخیري خجن سېلاب پوره شي - اوس به قافیه دارې مصرعې د بې قافیه (ناپښېلیزو) مصرعو نه یو یو سېلاب کمې وي - د بیلګې پۀ توګه د دریم اوږد رکني بحر دریم ښاخ به واخلو کوم چې ۱۲ سېلابونه مصرعه لري- د دې مصرعې اخیري خجن سېلاب یولسم دے - اوس که یوه مصرعه پۀ یولسم سېلاب پوره شي نو دا اخیري خجن سېلاب اوږد شي او د دوو سېلابونو ځاي ونیسي او بحر ته هیڅ زیان هم نۀ ورکوي اوس د د دې غزل تړلې قافیه دارې مصرعې یولس سیلابه راځي او بې قافیه مصرعې به دولس سېلابه راځي لکه د خوشال خان دا غزل:

بیا لۀ کومه را پیدا شو دا بهار

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱

چې پۀ هر لوري يې ملک کړلو ګلزار

۱۱

درست پښتون لۀ قند هاره تر اټکه

۱۲

سر ه يو د ننګ پۀ کار پټې و اشکار

۱۱

۴۱ - د تقطيع پۀ کار کښې د ركن
سېلابونه يوۀ تر بله لرے او جدا ليکل
کيږي ولې چې د خجن سېلاب پۀ
پېژنګلو کښې څۀ ابهام نۀ شي پا -

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورم باب

د پښتو شاعرۍ دودیز (مروج) بحرونه

بحرونه په دوه قسمه دي يو اوږد رکني بحرونه دي او بل لنډ رکني بحرونه - اوږد رکني بحرونه د اوږدو رکنونو نه او لنډ رکني بحرونه د لنډو رکنونو نه جوړېږي - په دې باب کښې مې د رکنونو په قالبونو کښې د سپلابونو په ځاي اعداد (هندسې) لګولي دي او د خجن سپلاب د پاره مې په هند سه باندې ضمه (ُ) لګولې ده خو د مصرعو په تقطيع کښې مې صرف په خجن سپلاب ضمه (ُ) لګولې ده او په سپکو سپلابونو د نخښې ضرورت نۀ شته - د تقطيع په وخت د مصرعې په اخيري رکن کښې د نخښې ¯ نه مراد د نيمګړي رکن غورځېدلي سپلاب ته اشاره ده -

OWNED BY 0300 9792115

اوږد رکني بحرونه

دا بحرونه دځلورو اوږدو رکنونو نه جوړېږي - لومړے اوږد رکن لومړے اوږد رکني بحر ، دويم اوږد رکن دويم اوږد رکني بحر ، دريم اوږد رکن دريم اوږد رکني بحر ، ځلورم اوږد رکن ځلورم اوږد رکني بحر، او په اخير کښې يو ځل بيا ځلورم اوږد رکن پنځم اوږد رکني بحر جوړوي - د هر يوۀ بحر بيا ځلور ځلور ښاخونه دي ما سوا د پنځم اوږد رکني بحر نه چې هغه پنځۀ ښاخونه لري -

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړے اوږد رکني بحر

دا بحر د لومړي اوږدۀ رکن | ۴۳۲۱ | چې لومړے سېلاب يې خجن دے ، د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن دويم، دريم او څلورم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار پۀ لحاظ د دې بحر څلور ښاخونه دي او هر ښاخ يې د درو سېلابونو نيمګړے رکن هم غواړي -

۱ - لومړے اوږد رکني بحر (لومړے ښاخ) : پۀ دې بحر کښې لومړے اوږد رکن | ۴۳۲۱ | يو ځل پۀ پوره توګه راځي او پۀ اخير کښې درې سېلابيز نيمګړے رکن غواړي - د دې بحر مصرعه اووۀ (۷) سېلابه وي - دا مصرعه د دې بحر تر ټولو لنډه مصرعه ده - اوس د رحمت الله درد د يوۀ غزل نه خوشعرونه را اخلم :

يا خالقه ! لمر مې کړې
زېرے د سحر مې کړه
ما سوا لۀ خپل وجود
يا الله ! کافر مې کړه
زۀ د شبنم څاڅکے يم
خدايه ! سمندر مې کړه
تۀ سنګ پارس او زۀ
کاڼے يمه زر مې کړه
مينه د انسان راکړه

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

درد یم چاره کرمې کړه

د لوستلو نه پس یې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطیع کوم :

| ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲۱ |

| یا خا ل قه | لمر مې کړه - |

| زي رے د س | حر مې کړه - |

| ما س وا لۀ | خپل و جود - |

| یا الله کا | فر مې کړه - |

| زۀ د شب نم | څاخ یم - |

| خدا یه !س من | در مې کړه - |

| تۀ سن ګ پا | رس او زۀ - |

| کا ڼے ي مه | زر مې کړه - |

| مې نه د ان | سا ن راک ړه - |

| درد یم چا ره | کر مې کړه - |

ا-------نیمګړے رکن

د دې بحر د مصرعې لومړے او پنځم سېلابونه خجن وي او نوره یې سپک وي - لکه څنګه چې د باندې قالب نه ښکاره کېږي - دا شعرونه پۀ څلور سېلابیز رکنونو کښې ووېشل شول نو معلومه شوه چې د مصرعې لومړے او پنځم سېلابونه خجن دي که لږ نور فکر وکړے شي نو د اتم سېلاب خانې د پاره زمونږ سره بل

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

سېلاب نۀ شته يعنې د اتم سېلاب ځاي خالي دے - لومړے اوږد رکن اول ځل پۀ پوره توګه او بيا پۀ نيمګړي درېږ سېلابيز شکل کښې را اوس که چرته د اول ا و يا د پنځم خجنو سېلابونو پۀ ځاي سپک سېلاب راشي نو بحر ماتېږي -

۲ - ~~لومړے اوږد رکني بحر (دويم ښاخ)~~ : دا بحر هم د لومړي اوږدۀ رکن ا ۱ ۲ ۳ ۴ ا د تکرار څخه جوړېږي د دويم ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور سېلابه اوږده وي - دا ذکر شوے رکن دوه ځله پۀ پوره توګه او يوځل پۀ نيمګړي درېږ سېلابيز شکل کښې راځي - د دې بحر مصرعه يولس (۱۱) سېلابه وي او خجن سېلابونه يې لومړے، پنځم او نهم دي - پۀ دې ښاخ کښې د عبد الرحيم مجذوب د يوۀ غزل نه څو شعرونه عرض کوم :

لا خو مې کتلي درته سم نۀ دي
تم شه ګله اوښکې مې لا تم نۀ دي
غم د جدا يي پۀ زړۀ غلبېل يمه
دا شانې سيخونه خو د زغم نۀ دي
ښکلي مې چې وګوري مسکاکوي
زۀ به لېو يمه دوي ګرم نۀ دي
زخم مې داغي دا مې علاج کوي
سوے دے مسلسل دا خو ملهم نۀ دي
پوه دے دمجذوب پۀ زړګي پوه دے ښۀ

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکلي که وليان نۀ دي څۀکم نۀ دي

اوس هم دغه شعرونه د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې داسې

وېشلي شوي دي :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

ا لُا خو مې ک ا تُ لي د ر ته ا سُم نۀ دي ـ ا

ا تُم شه ک له ا اُوښ کې مې لا ا تُم نۀ دي ـ ا

ا غُم د ج دا ا يُي پۀ زړۀ غل ا بُېل ي مه ـ ا

ا دُا شا نې سي ا خُو نه خو د ا زغُم نۀ دي ـ ا

ا ښکُ لي مې چې ا وُکو ري مس ا کُا کوي ـ ا

ا زُۀ به لې و ا نُې ي مه دوي ا کُرم نۀ دي ـ ا

OWNED BY 0300 9792115

ا زُخم مې دا ا غُي دا مې ع ا لُاج کوي ـ ا

ا سوُے دے م سل ا سُل دا خو مل ا هُم نۀ دي ـ ا

ا پُوه دے د مج ا ذُوب پۀ زړکي ا پُوه دے ښۀ ـ ا

ا ښکُ لي که ول ا يُان نۀ دي څۀ ا کُم نۀ دي ـ ا

۱ -------- ۲ ------ نيمګړے رکن

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - ~~لومړے اوږد رکني بحر (دريم ښاخ)~~ :پۀ دې ښاخ

کښې هماغه لومړے اوږد رکن پۀ پوره توګه درې ځله تکرار کېږي

او پۀ اخير کښې د درو سپلابونو نيمګړے رکن هم غواړي- د دې

ښاخ هره مصرعه پنځلس (۱۵) سپلابه وي او د دويم ښاخ د

مصرعې نه څلور سپلابه زياته وي - خجن سپلابونه يې لومړے ،

پنځم ، نهم او ديارلسم دي او باقي نوره سپلابونه يې سپک دي -

دې نه پس پۀ دې ښاخ کښې شوے د خوشال خان د

غزل نه څو شعرونه وړاندې کول شي :

نۀ شته پۀ دا شهرخوك چې نۀ دي خريدار ستا

څۀ رنګه ډېر تو د دے چې مې وليدۀ بازار ستا

OWNED BY 0300 9792115

ښه ده سروې ونه ، نۀ چې ښه د ه ستا ترقده

شهد که شېرين دے ، نۀ شېرين دےتر ګفتارستا

چا چې تا ته کړے يونظر دے پۀ درست عمر

څو پۀ دنيا پايي نور به تل وي طلبګار ستا

ډېر طبيبان راغلل لکه راغلل هسې لاړل

راشه حال يې ګوره چې څۀ حال لري بيمار ستا

سر لري خوشاڵ درته پېش کش که دې پکار وي

نوره تر دا څۀ چې د چا سر راشي پکار ستا

د خوشال بابا د دغو شعرونو لۀ لوستلو پس ، د دې بحر

پۀ رکنونو کښې يې لاندې تقطيع کېږي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

|ُ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |ُ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

|نُۀ شته پۀ دا | شُ هر ځوک چې| نُۀ دي خ ري | دُار ستا (ˉ) ˉ|

|څُۀ رن ګه ډېر| تُود دے چې مې| وُ لي دۀ با | زُار ستا (ˉ) ˉ|

|بنُه ده سر وې| وُنه ، نۀ چې | بنُه ده ستا تر| قُ د ه (ˉ) ˉ|

|شُ هد که شې | رُ ين دے ، نۀ شې |رُين دے تر ګف | تُارستا (ˉ) ˉ|

|چُا چې تا ته | کُړے يون | ظُر دے پۀ درست | عُ مر (ˉ) ˉ|

|څُو پۀ دن يا | پُا يي نور به | تُل وي ط لب ګُار ستا (ˉ) ˉ|

|ډُېر ط بي بان| رُاغ لل ل که | رُاغ لل ه سې | لُا ړل (ˉ) ˉ|

|رُا شه حال يې| کُو ره چې څۀ| حُال ل ري بي | مُار ستا (ˉ) ˉ|

|سُر ل ري خو| شُال در ته پېش| کُش که دې پ | کُار وي(ˉ) ˉ|

OWNED BY 0300 9792115

|نُو ره تر دا | څُۀ چې د چا| سُر را شي پ| کُار ستا (ˉ) ˉ|

ا ـــــــــــ ۲ ــــــــ ۳ ـــــ نيمګړے رکن

ياده دې وي چې د دې بحر مصرعه ۱۵ سېلابونه لري خود دغو باندينو شعرونو ټولې مصرعې څوارلس (۱۴) سېلابونه لري پۀ دې کښې اخيرې خجن سېلاب (ديارلسم) د اوږد سېلاب پۀ توګه کارو شوے دے پۀ تقطيع کښې د نخښې (ˉ) نه دغه مراد دے او د اخېري ˉ نه درې سېلابيز نيمګړي رکن ته اشاره ده ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - لومړے اوږد رکني بحر (ځلورم ښاخ) :

کوم وخت چې د پښتو ژبه د خپلوعروضو سره لا اشنا شوې نۀ وه نو هغه وخت کښې چې کوم شعرونه پۀ بحرِ مدید کښې لیکلي شوي وو ، نن د هغوي لۀ تجزیې دا معلومېږي چې د خپلو عروضو پۀ رڼا کښې هغه شعرونه د "لومړي اوږد رکني بحر" د ځلورم ښاخ پۀ عروضي چوکاټ کښې ځايېږي لکه د رحمان باباؒ دا لاندې شوے غزل-

د لومړي اوږد رکني بحر تر ټولو وړه مصرعه د لومړي ښاخ اووۀ (۷)سپِلابیزه مصرعه ده ، لۀ دغو اووۀ سپِلابیزو دوو مصرعو څخه جوړه شوې یوه غبرګه مصرعه پۀ دې ځلورم ښاخ کښې راځي نو ځکه به د ځلورم ښاخ د مصرعې اوږدوا څوارلس (۱۴) سپِلابه وي- اوس یو ځل د دې بحر پۀ دې ښاخ کښې شوے د رحمان باباؒ لۀ غزل نه څو شعرونه عرض کوم ، پس لۀ هغې به يې د دې بحر پۀ رکنونو کښې تقطیع کوم :

سر زما سامان زما ، زا ر شه تر جنان زما
زا ر شه تر جنان زما ، سر زما سامان زما
زیان زما نقصان زما ، واړه د یار هجر دے
واړه د یار هجر دے ، زیان زما نقصان زما
مشک زما زعفران زما ، ستا د کوڅې خاورې دي
ستا د کوڅې خاورې دي ، مشک زما زعفران زما

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

باغ زما بوستان زما ، بې تا مېوه نۀ نيسي
بې تا مېوه نۀ نيسي ، باغ زما بوستان زما
زړۀ زما چشمان زما ، بې تا هيڅ حال نۀ لري
بې تا هيڅ حال نۀ لري ، زړۀ زما چشمان زما

د لومړي اوږد رکني بحر د څلورم ښاخ په رکنونو کښې تقطيع :

| ١ ٢ ٣ ٤ | ٥ ٦ ٧ ٨ | ٩ ١٠ ١١ ١٢ | ١٣ ١٤ ١٥ ١٦ |

سر زما سا	مان زما -	زارشه ترج	نان زما -
زار شه ترج	نان زما -	سر زما سا	مان زما -
زيان زما نق	صان زما -	واړه د يار	ه جر دے -
واړه د يار	ه جر دے -	زيان زما نق	صان زما -
مشک زما زعف	ران زما -	ستا د کو څې	خاو رې دي -
ستا د کو څې	خاو رې دي -	مشک زما زعف	ران زما -
باغ زما بوس	تان زما -	بې تا مې وه	نۀ ني سي -
بې تا مې وه	نۀ ني سي -	باغ زما بوس	تان زما -
زړۀ زما چش	مان زما -	بې تا هيڅ حال	نۀ ل ري -
بې تا هيڅ حال	نۀ ل ري -	زړۀ زما چش	مان زما -

١---- نيمګړے رکن ----- ٢---- نيمګړے رکن

(c) ketabton.com: The Digital Library

رکن اول اوږد لومړے تقطیع کښې دا ښکاره ده چې په دې ځل پوره ، بیا نیمګړے، بیا پوره او بیا نیمګړے را دے - دا د لومړي ښاخ د اووۀ سپلابیزې مصرعې غبرګ شکل دے - د دې ښاخ مصرعه څوارلس(۱۴) سپلابه راغله - خجن سپلابونه یې لومړے ، پنځم ، نهم او دیارلسم دي - چونکه دلته اتم سپلاب د غورځېدلو (لومړي نیمګړي رکن) لۀ سببه د غبرګې مصرعې پۀ اووم سپلاب سکته یا وقفه راځي نو لوستو به پۀ اووم سپلاب لږ غوندې تم کېږي - لوستو پۀ پیوسته توګه او رواني سره دغه مصرعه لۀ سره تر اخیره پورې نۀ شي لو -

دلته دې یوه بله نکته هم بې د لیکلو نۀ وي پاتې ، هغه دا چې که څوک وغواړي نو د لومړي بحر د د دې څلورم ښاخ غبرګه مصرعه بېرته پۀ دریم ښاخ کښې هم بدلولې شي - د دې غبرګې مصرعې د غورځېدلي ا تم سپلاب ځاې ته به یو سپلاب ورننه کړي نو بیا به د دریم ښاخ پۀ پنځلس سپلابیزې مصرعې کښې بدله شي ، هم دغه شان که د دریم ښاخ مصرعه څلورم ښاخ ته اړول غواړي نو بیا به د مینځ اتم سپلاب ترېنه وغورځوي ، د اتم سپلاب د غورځولو نه پس به یوه څوارلس سپلابیزه غبرګه مصرعه ترېنه جوړه شي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم اوږد رکني بحر

دا بحر د دويم اوږدۀ رکن | ۱ ُ۲ ۳ ۴ | چې دويم سپلاب يې خجن دے ، د تکرار نه جوړېږي - د دې رکن لومړے، دريم او څلورم سپلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لۀ مخې د دې بحر څلور ښاخونه دي - هر ښاخ يې د درو سپلابونو نيمګړے رکن هم غواړي -

ا - <u>دويم اوږد رکني بحر (لوم ے اخ)</u> : دا بحر د دويم اوږد رکني بحر تر ټولو لنډ ښاخ دے -پۀ دې بحر کښې دويم اوږد رکن | ۱ ُ۲ ۳ ۴ | يو ځل پۀ پوره توګه راځي او بيا پۀ بل ځل د درې سپلابيز نيمګړي رکن پۀ صورت کښې - د دې بحر مصرعه اووۀ (ے)سپلابه وي - د دې ښاخ پۀ مصرعه کښې خجن سپلابونه دويم او شپږم دي - د غازي سيال يو نظم چې عنوان يې دے " کشميربه ازادېږي " پۀ هم دې ښاخ کښې شوے دے ، د نمونې پۀ طور لومړي څو شعرونه ترېنه راخيستي شوي دي :

کشمير به ا ز ا د ېږ ي

دا خوب به رښتيا کېږي

تر څو به پۀ دا خاوره

دا سرې وينې بهېږ ي

پۀ دغه سرو لمبو کښې

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګلان به زرغونېږي

فریاد د مظلومانو

تر عرشه به رسېږي

د خوېندو لوپټو نه

بېرغ به راجوړېږي

یو ځل د لوستلو نه پس د دغو شعرونو د دې بحر په

رکنونو کښې داسې تقطیع کوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ |

| کش مُیر به ا | زا دُې ږ ي – |

| دا خُوب به ربن | تیا کُې ږي – |

| تر څُو به پهٔ | دا خُاو ره – |

| دا سرُې وي نې | ب هُې ږي – |

| پهٔ دُ غه سرو | لم بُو کښې – |

| ګ لُان به زر | غو نُې ږي – |

| فر یُاد د مظ | لو مُا نو – |

| تر عُر شه به | ر سُې ږ ي – |

| د خوُېن دو لو | پ ټُو نه – |

| بې رُغ به را | جو ړُې ږي – |

ا ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - دويم اوږد رکني بحر (دويم ـاخ) : ددې

ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور سپلابه اوږده ده-پۀ دې بحر کښې دويم اوږد رکن | ا ٗ ۲ ۳ ۴ | دوه ځله پۀ پوره توګه راځي او بيا پۀ اخير کښې پۀ درې سپلابيز نيمګړي شکل کښې - د دې بحر مصرعه يولس (۱۱) سپلابه وي - اوس به د دې ښاخ يو غزل را اخلم :

پر سد وم لېو کړم د يا ر ستړګو
زۀ هم د کار سړے کړم د يار ستړګو
بې مينې ژوند پۀ مرګ باندې حساب دے
زۀ مړ وم را ژوند ےکړم د يار ستړګو
پو هېږ مه چې هيڅ لا هم نۀ يم
ورځمه که يو کړم د يا ر ستړګو
کېد ے شي که و يار ته مې ورخپل کړي
لۀ ځا نه خو پرد ے کړم د يار ستړګو
چې مات شومه د خپل زړګي پۀ سر کښې
زۀ د ا سې يو ا غز ے کړم د يار ستړګو

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې بحر پهٔ قالب کښې يې پهٔ لاندېنې توګه تقطيع کوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

|پر سُد وم لې |و کړم د |يار ستُر ګو -|

|زهٔ هُم د کار |س ړُے کړم د |يار ستُر ګو -|

|بې مُي نې ژوند |پهٔ مُرګ بان دې |ح سُاب دے -|

|زهٔ مړ وم را |ژون دُے کړم د |يار ستُر ګو -|

|پو هې ږ مه |چې هُېڅ لا |هم نُهٔ يم -|

|ور ځُ مه که |يو کړم د |يار ستُر ګو -|

|کې دُے شي که |و يار ته مې |ور خپُل کړې -|

|ل هٔ ځُا نه خو |پر دُے کړم د |يار ستُر ګو -|

|چې مُات شو مه |د خپُل زړه ګي |پهٔ سُر کښې -|

|زهٔ دُا سې يو |اغ زُے کړم د |يار ستُر ګو -|

۱--------۲------نيمګړے رکن

پهٔ تقطيع کښې دا ليد شي چې د دولسم سېلاب خانه خالي ده ، نو د ا خلور واره مصرعې يولس يولس (۱۱) سېلابونه لري - د دغو مصرعوخجن سېلابونه دويم، شپږم او لسم دي - دويم اوږد رکن هم دوه ځله پهٔ پوره شکل کښې را دے او يو ځل پهٔ نيمګړي شکل کښې -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - دویم اوږد رکني بحر (دریم ښاخ) : پهٔ دې

ښاخ کښې هم هغه دویم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | کارو شي خو دا ښاخ د دې بحر د دویم ښاخ نه پهٔ دې وجه بېل دے چې پهٔ دې کښې دغه رکن پهٔ پوره شکل کښې درې ځله تکرار کېږي او پهٔ اخیر کښې پهٔ درې سېلابیز نیمګړي شکل کښې ـ اوس د لوستلو د پاره د مطیع الله قریشي یو غزل چې پهٔ هم دې بحر کښې دے ، وړاندې کوم :

ا شنا ! خپله وعده لږه محکمه کړه چې ځمه
زړګے مې بیا د بل دیدن پهٔ طمعه کړه چې ځمه
ستا غم مې غموي که پهٔ شهرت مې خفا کېږے
خپل غم راځینې واخله ما بې غمه کړه چې ځمه
شپه لاړه د رخصت پهٔ اخیستو کښې سپین صبا شو
تهٔ زلفې را خورې کړه رڼا کمه کړه چې ځمه
ما ستا لهٔ دره بېرته د تلو لار لید لې نهٔ ده
د ا لار خو تر څهٔ ځایه را ته سمه کړه چې ځمه
پهٔ تلو کښې یې ویئل چې قریشي بیا به راځمه
خوسترګو یې ویئل چې خاطر جمعه کړه چې ځمه

د غزل د لوستلو نه پس یې د دې ښاخ پهٔ رکنونو کښې تقطیع کوم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

|۱ ُ ۲ ۳ ۴ | ۵ ُ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ُ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ُ ۱۴ ۱۵ ۱۶|

ااش نُا خپ له|وع دُه ل بږه|مح كُ مه كړه| چې ځُ مه ‾ |

ازړ ګُے مې بيا| د بُل دي دن|پهٔ طُ معه كړه| چې ځُ مه ‾ |

استا غُم مې غ| م وُي كه پهٔ| شه رُت مې خ| فا كُې بږے ‾|

اخپل غُم را ځي|نې وُاخ له ما| بې غُ مه كړه|چې ځُ مه‾|

اشپه لُا ړه د| رخ صُت پهٔ ا| خيس تُو كښې سپين| ص بُا شو‾|

اتهٔ زُل فې را|خو رُې كړه ر| ښا كُ مه كړ ه| چې ځُ مه ‾|

اما ستُا لهٔ د| ره بُېر ته د|تلو لُار لي د| لې نُهٔ ده ‾ |

اد ا لُار خو تر|خهٔ ځُا يه را|ته سُ مه كړه | چې ځُ مه‾|

اپهٔ تلُو كښې يې| وي ئُل چې ق|ارېِ شُي بيا به| راځُ مه‾|

اخو ستُر ګو يې| وي ئُل چې خا|طر جُ معه كړه | چې ځُ مه‾|

ا------۲--------۳-----نيمګړے ركن

د دې ښاخ مصرعه پنځلس (۱۵) سېلابه وي د تقيطيع پهٔ تجربه كښې دا ښكاره شوه چې دويم اوبړد ركن درې ځله پوره او پهٔ اخير كښې درې سېلابيز نيمګړي شكل كښې را او خجن سېلابونه يې دويم، شپږم، لسم ا و څوارلسم دي - دا ښاخ هم پهٔ پښتو شعر كښې زيات ليدل كېږي- د ښاخ د اهميت او شهرت لهٔ مخې ، د تمرين د پاره د سليم قرار لهٔ يوهٔ غزل نه څو شعرونه وړاندې كوم لوستونكي كولې شي چې پخپله يې د تقطيع هڅه

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي ولې چې د تقطيع مهارت پۀ مشق منحصر دے -

ولاړ را ته واعظ دے د جنت پۀ مناري
وهلې مې تکيه ده د رحمت پۀ مناري
کوترې به د امن بچي چرته زېږوي
تاو شوي چې ماران دي د قيادت پۀ مناري
خپل وس پرې حاسدانو ، جابرانو کړ تمام
لا خو نخښې لرو د مروّت پۀ مناري
بيا هم راباندې ګران دے داسې ګران لکه جنان
رقيب که وي ولاړ د رقابت پۀ مناري
قراره ! اور چې لګي پۀ جونګړې د ښائست
لړزان دې ولې راشي د جرأت پۀ مناري

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - دویم اوږد رکني بحر (لورم ماخ)

بحر مضارع د عربی عروضو د مرکب (د مفرد بحرونو د ګډون نه مرکب بحر جوړېږي) بحرونو څخه یو مشهور بحر دے په دې بحر کښې نرمي او پست وا وي- د بحر مضارع سالم وزن داسې وي :

مفاعیلن فاعلاتن مفاعیلن فاعلاتن

د دې بحر د مصرعې په اوله برخه کښې دوه جلا جلا رکنونه راځې ، دویمه برخه کښې یې تکرار دے نو په دې وجه دا مصرعه په دوو سمو حصو کښې تقسیم کېږي -

د دې بحر یو زحاف بحر مضارع مثمن (په یوه مصرعه کښې څلور او په دوو مصرعو کښې اته رکنونه) اخرب دےچې وزن یې داسې دے :

مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن

په دې زحاف کښې هم په دوو جلا جلا رکنونو مصرعه شروع شي او د مصرعې په دویمه برخه کښې د لومړۍ برخې تکرار وي - د بحر مضارع سالم په مصرعه کښې شپاړس سِلابونه وي او په زحاف مثمن اخرب کښې دولس - سالم شکل وي که زحاف ، د دې بحر مصرعه یوه غبرګه مصرعه وي -

د عبد العلي کاکړ یو غزل چې په بحر مضارع مثمن اخرب کښې شوے وو ، تربنه یوه مصرعه را اخلو :

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

یار درومي او زۀ نۀ مرم هرګوره بې وفا یم

د دې مصرعې پۀ اولې برخې کښې داسې رکن استعمال شوے دے چې دویم سپلاب یې خجن دے ، دا رکن دوه ځله تکرار شوے دے د دې مصرعې د اولې برخي وزن هم د مفعول فاعلاتن وزن دے - د مصرعې دویمې برخې کښې د اولې برخې تکرار دے -دا مصرعه د اوو سپلابونو غبرګه مصرعه ده-

د دې بحث نه پس سړے دې نتیجې ته را رسي چې د عروضو تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه چې پۀ بحر مضارع کښې لیکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو "دویم اوږد رکني بحر" پۀ څلورم ښاخ کښې راځي-

OWNED BY 0300 9792115

دا ښاخ هم د دویم اوږدۀ رکن (۱ ۲ ۳ ۴) د تکرار څخه جوړېږي- د دویم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه مصرعه د لومړي ښاخ اووۀ (۷) سپلابیزه مصرعه ده - دا اووۀ سپلابیزه مصرعه چې دوه ځله یوه پۀ بلې پسې کړې شي نو د څوارلسو (۱۴) سپلابونو یوه غبرګه مصرعه به ترېنه جوړه شي - دا غبرګه څوارلس سپلابیزه مصرعه د دې بحر پۀ څلورم ښاخ کښې راځي - د څلورم ښاخ هره مصرعه څلور رکنونه لري چې لومړے او دریم رکن یې پۀ پوره شکل تکرار کېږي خو دویم او څلورم رکن یې پۀ نیمګړي شکل کښې-اوس د غازي سیال هغه نظم(کشمیر به ازادېږي) چې ددې بحر پۀ لومړي ښاخ کښې دے ، دلته پېش کوم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

کشمیر به ازاد یږي
دا خوب به رښتیا کیږي
ترڅو به په دا خاوره
دا سرې وینې بهیږي
په دغه سرو لمبو کښې
ګلان به زرغونیږي
فریاد د مظلومانو
تر عرشه به رسیږي
د خوبندو لوڅو نه
بیرغ به را جوړیږي

OWNED BY 0300 9792115

د دې نظم هره مصرعه اووه (۷) سپلابه ده او خجن سپلابونه یې دویم او شپږم دي اوس به د دغو مصرعو نه لږ ساعت د پاره څوارلس (۱۴) سپلابیزې غبرګې مصرعې جوړول پکار وي چې د دې ښاخ په سانچه کښې ځاي شي - لاندینې پنځه غبرګې مصرعې به په دې ډول په لاس راشي -

کشمیر به ازاد یږي دا خوب به رښتیا کیږي
ترڅو به په دا خاوره دا سرې وینې بهیږي
په دغه سرو لمبو کښې ګلان به زرغونیږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فریاد د مظلو ما نو تر عرشه به رسېږي

د خوښدو لو پښتو نه بېرغ به را جوړېږي

اوس به دا مصرعې د دې ښاخ پهٔ رکنونو کښې تقطیع غواړي ؛

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

اکش مُیربه ا| زا دُې بږ ي | دا خُوب به ربښ | تیا کُې بږي |

| ترڅُو به پهٔ | دا خاُو ره | ادا سرُې وي نې | ب هُې بږ ي |

اپهٔ دُغه سروا| لم بُو کښې | اکُ لُان به زر | اغو نُې بږي |

| فر یُاد د مظ | لو مُا نو | تر عرُ شه به | ر سُې بږ ي |

| د خوُښ دو لو | پ تُو نه | بې رُغ به را | جو ړُې بږي |

ا----- نیمګړے رکن -------۲------نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

د دې ښاخ د مصرعو د میځیني نیمګړي رکن

(اتم سپلاب د غورځېدو) لهٔ کبله به لوستو پهٔ اووم سپلاب لږ غوندې ایساریږي ، پهٔ روانه توګه یا بې د وقفې یې نه شي لو - د دې ښاخ د مصرعې خجن سپلابونه دویم ، شپږم، لسم او څوارلسم دي خو چې کله یې یو لوستو لولي نو د وینا پهٔ وخت کښې وروستیني دوه خجن سپلابونه یوه درجه را مخکښې شي او نهم او دیار لسم شي ، دا ځکه چې وقفه یا سکته د وینا پهٔ وخت کښې پهٔ سپلاب نهٔ حسابیږي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم اوږد رکني بحر

کوم وخت چې نړۍ د ازاد نظم سره لا اشنا شوې نۀ وه او کوم وخت چې د پښتو ادب د عروضو سره نۀ وو اشنا شوې ، هغه وخت (۱۶۰۳ - ۱۶۱۲عیسوي) اخون درویزه باباؒ مخزن وو، چې پۀ کوم ادبي صنف کښې یې وو هغې ته نن ازاد نظم وایي او چې پۀ کوم وزن کښې یې وو هغې ته نن د پښتو عروضو "دریم اوږد رکني بحر" وایي (پۀ دې مفروضو باندې باید چې خبرې وکړې شي) - د مخزن اتۀ سپلابیزې کرښې د ذکر شوي بحر پۀ دویم ښاخ کښې راځي ، دولس سپلابیزې کرښې یې پۀ دریم ښاخ او شپاړس سپلابیزې کرښې یې پۀ خلورم ښاخ کښې راځي -

دا بحر د دریم اوږدۀ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | چې دریم سپلاب یې خجن دے ، د تکرار نه جوړېږي - د دې رکن لومړے، دویم او څلورم سپلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لۀ مخې د دې بحر څلور ښاخونه دي - د دې بحر ځانګړتیا دا ده چې د دې هیڅ یو ښاخ هم نیمګړے رکن نۀ غواړي بلکه د خپل سالم شکل پۀ تکرار سره مصرعه پوره کو شي - دا بحر پۀ پښتو شاعرۍ کښې تر ټولو بحرونو زیات کارو شوے دے-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ - د ريم اوږد رکني بحر (لومړے باخ)

پۀ دې ښاخ کښې دريم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴| پۀ پوره توګه يو ځل راځي او نيمګړي رکن ته اړتيا نۀ لري - د دې ښاخ مصرعه څلور(۴) سپلابه ده او دريم سپلاب يې خجن دے او لومړے ، دويم او څلورم سپلابونه يې سپک دي -دا د پښتو شاعرۍ تر ټولو وړه مصرعه ده - هم دا وجه ده چې د دې بحر دا ښاخ ډېر کم کارو شوے دے -

اوس يو ځل د لوستلو د پاره د غازي سيالؔ د يوۀ غزل نه لومړي څو شعرونه را اخلم :

تۀ مغرور
زۀ مجبور
خاو رې شه
ستا غرور
تۀ مې خان
زۀ مزدور
زۀ دې ورور
تۀ تربور
نيت کښې شته
څۀ فتور

اوس يې د دې ښاخ پۀ سانچه کښې يې ځايوم :

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

| ۱ ۲ ۳۴ |

| تهٔ مغ رُور - |

| زهٔ مج بُور - |

| خاو رې شُه - |

| ستا غ رُور - |

| تهٔ مې خُان - |

| زهٔ مز دُور - |

| زهٔ دې ورُور - |

| تهٔ تر بُور - |

OWNED BY 0300 9792115

| نيت كښې شتهُ - |

| څهٔ ف تُور - |

۱

لکه څنګه باندې ذکر وشو چې د دې ښاخ مصرعه څلور سپلابونه لري ، خو دا مصرعه درې (۳) سپلابونه لري - اوس چې درې سپلابونه ولې لري ؟ ګران لوستونکي به د تېرو پاڼو پهٔ مرسته د دې سوال د پاره جواب ولټوي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - د ریم اوږد رکني بحر (دویم ناخ)

د لومړي ښاخ نه د دې دویم ښاخ مصرعه څلور سېلابه اوږده ده، ځکه چې په دې ښاخ کښې دریم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴| په پوره توګه دوه ځله تکرار کېږي، او نیمګړے رکن هم نۀ غواړي - د دریم اوږد رکني بحر ټول ښاخونه داسې دي چې هغه د خپل سالم شکل په تکرار مصرعه پوره کولې شي- د دې ښاخ مصرعه اتۀ (۸) سېلابونه لري - د نورو بحرونو د لنډو ښاخونو سره که د دې ښاخ مقابله کوو نو دا ښاخ ډېر زیات کارو شوے دے؛ غزل، نظم او اولسي شاعرۍ هم په دې ښاخ کښې ډېره زیاته شوې ده - اوس د رحمان بابارح د یوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم چې هم دې ښاخ کښې دے-

د دلبرو په درګاه
نۀ حرمت لرم نۀ جاه
غوڅوي مې د زړۀ ولې
د چشمانو په نګاه
هومره قدر مې هم نۀ شته
لکه قدر د ګیاه
هیڅ خبر لۀ ځانه نۀ یم
چې زۀ څۀ لرم ګناه
د رحمان په خیر دې نۀ شي

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

حال احوال د چاتباه

د رحمان باباؒ لۀ غزل لوستلو نه وروستو يې اوس د دې

ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطيع کوم :

|۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ |

| د دل بُ روا | پۀ در ګُاه (ـ) |

| نۀ حر مُت ل | ارم نۀ جُاه (ـ) |

| غو ځ وُي مې | د زړۀ وُلې |

| د چش مُا نو | پۀ ن ګُاه (ـ) |

| هوم ره قُ در | مې هم نۀ شته |

| ل که قُ در | د ګُ ياه (ـ) |

| هيڅ خ برُ لۀ | ځا نه نۀ يم |

| چې زۀ څۀ ل | ارم ګُ ناه (ـ) |

| د رح مُان پۀ | خبر دې نۀ شي |

| حال اح وُال د | چا ت بُاه (ـ) |

۱ـــــــــــــ۲

د دې ښاخ مصرعه اتۀ (۸) سېلابه ده او خجن سېلابونه يې دريم او اووم دي ـ که پۀ ژور نظر ورته وکتل شي نو دا هم ترېنه څرګندېږي چې دا ښاخ د دريم بحر د لومړي ښاخ غبرګ شکل دے ـ پۀ دې تقطيع کښې دا هم ښکاره شوه چې مطلع او هره

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

همقافیه مصرعه اووهٔ (۷) سېلابه ده او بې قافیه مصرعه اتهٔ (۸) سېلابه ده او بحر ته هیڅ تاوان هم نهٔ دے رسېد - د دې خبرې سپیناوي د پاره به یو ځل بیا لوستونکو ته د اوږد سېلاب ځانګړ تیاوې کتل پکار وي -

۳ - د ریم اوږد رکني بحر (د ریم اخ)

پهٔ دې ښاخ کښې هم هغه دریم اوږد رکن | ا ۲ ۳ُ ۴ |
چې دریم سېلاب یې خجن وي ، کارو شي خو دا ښاخ د دې

OWNED BY 0300 9792115

بحر د دویم ښاخ نه پهٔ دې وجه بېل دے چې پهٔ دې کښې دغه رکن پهٔ پوره شکل کښې درې ځله تکرار کېږي نو د دې ښاخ مصرعه به دولس (۱۲) سېلابه اوږده وي- لکه د دې بحر نورو ښاخونو،دا ښاخ هم پهٔ اخیر کښې نیمګړي رکن ته اړتیا نهٔ لري - خجن سېلابونه یې دریم،اووم او یولسم دي- دا ښاخ هم ډېر زیات کارو شوے دے - لهٔ پخوانیو شاعرانو واخله تر ننه پورې پهٔ دې ښاخ کښې غزل او د نظم پهٔ صورت کښې ډېر زیات لیکل شوي دي ، او نن هم لهٔ ډېرو بحرونو زیات قبول کړے شوے دے - پهٔ دې بحر کښې د رحمان بابا د یوهٔ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ ښائست زما د يار نۀ دي خبرڅوک

که خبرشي پرې به نۀ بړدي دغه درڅوک

د دنيا چارې همه واړه فاني دي

برناحقه خاورې نولي پۀ خپل سر څوک

که زما د يار پۀ مخ د چا نظر شي

و بۀ نۀ کاندي بل خوا وته نظر څوک

د ديدن طاقت يې هيچا سره نۀ شته

و افتاب ته نۀ شي برابر څوک

چې بېلتون پۀ سترګو ويني اشنايي کا

د رحمان پۀ څېر به نۀ وي باهنر څوک

OWNED BY 0300 9792115

د لوستلو نه وروستواوس يې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې

تقطيع کوم :

| ١ ٢ ٣ ٤ | ٥ ٦ ٧ ٨ | ٩ ١٠ ١١ ١٢ |

| پۀ ښا ئُست زا ما د يارُ نۀ | دي خ بُر څوک |

| که خ بُر شي | پرې به نُۀ بړدي | د غه دُر څوک |

| د دن يُا چا | رې ه مُه وا | ړه فا نُي دي |

| بر نا حُ قه | خاو رې نُو لي | پۀ خپل سُرڅوک |

| که ز مُا د | يار پۀ مُخ د | چا ن ظُر شي |

| و به نُۀ کان | دي بل خُوا و | ته ن ظُر څوک |

| د دي دُن طا | قت يې هُي چا | س ره نُۀ شته |

(c) ketabton.com: The Digital Library

ا و اف تُاب ته ا ك نُۀ شي ا ب را بُر څوك ا

اچې ببل تُون پۀا ستر ګو وُي ني ا ا ش نا يُي كا ا

اد رح مُان پۀ ا څېر به نُۀ وي ا با ه نُر څوك ا

ا ـ ـ ـ ـ ـ ـ ٢ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ٣

۴ - د ريم اوږد ركني بحر (لو رم اخ)

پۀ دې څلورم ښاخ كښې هم هغه دريم اوږد ركن ا ١ ٢ ٣ُ ۴ا چې دريم سېلاب يې خجن وي ،كارو شي خو دا ښاخ د دې بحر د دريم ښاخ نه پۀ دې وجه ببل دے چې پۀ دې ښاخ كښې دغه ركن پۀ پوره شكل كښې څلور ځله تكرار كېږي نو د دې ښاخ مصرعه به شپاړس (١٦) سېلابه اوږده وي - دغاړو اتۀ سېلابيزې دوې مصرعې د دې ښاخ يوه غبرګه مصرعه جوړوي - لكه د دې بحر نورو ښاخونو دا ښاخ هم پۀ اخير كښې نيمګړي ركن ته اړتيا نۀ لري - خجن سېلابونه يې در يم،اووم ، يولسم او پنځلسم دي - پۀ پښتو شاعرۍ كښې دا ښاخ هم ډېر زيات كارو شوے دے - د خوشال خان بابا د يوۀ نظم (د دنيا بې ثباتي او بې وفايي) نه څو شعرونه وړاندې كوم :

همراهانو د ې كوچ وكړ واړه لاړل تر منزله
تۀ لا كلك پۀ خوب اودۀ يې، اې زما دله غافله
لۀ نيستۍ نه و هستۍ ته لۀ هستۍ نه و نيستۍ ته
كا ر و ا نونه دي چلېږي ، قوا فله ، قوا فله

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دنیا پهٔ دریاب ډوبه ! د پایاب طمعه و مه کړه
دا پایاب دې ډېرو غوښتي خبر نهٔ شول لهٔ ساحله
چې ګفتار کردار یې واړه موافق سره یو رنګ شي
هله هر رنګه خبره ، اثر کاندي لهٔ قایله
پهٔ زیبا ګفتار دې هیڅ تقصیر و نهٔ کړهٔ خوشاله !
که کردار دې هم زیبا وه ، چار به ولې وه مشکله

او یې د دې ښاخ پهٔ عروضي قالب کښې اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

هم را هٔا نوا	دې کوچ وکړ	وا ړه لٔا ړل	تر من زٔ له
تهٔ لا کلٔک پهٔ	خوب او دهٔ یې	ای زمٔا د	له غا فٔ له
لهٔ نېس تېٔ نه	و هس تېٔ نه	لهٔ هس تېٔ ته	و نېس تېٔ ته
کار وا نٔو نه	دي چ لٔې بې	ق وا فٔ له	ق وا فٔ له
د دن یٔا پهٔ	دریاب ډٔوبه	د پا یٔاب ط	معه و مٔه کړه
دا پا یٔاب دي	ډې رو غٔوښ تي	خ بر نٔهٔ شول	لهٔ سا حٔ له
چې ګف تٔار کر	دار یې ؤا ړه	م وا فٔق س	ره یو رٔنګ شي
ه له هٔر رن	ګه خ بٔ ره	ا ثر کٔان دي	لهٔ قا یٔ له
پهٔ زې بٔا ګف	تار دې هٔي خهٔ	تق صیر و نٔهٔ	کړهٔ خو شٔا له !
که کر دٔار دې	هم زې بٔا وه	چار به ؤ لې	وه مش کٔ له

۱ـ ـ ـ ـ ـ ـ ۲ـ ـ ـ ـ ـ ـ ۳ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ۴

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورم اوږد رکني بحر

دا بحر د ځلورم اوږدۀ رکن |۱ ۲ ۳ ۴| چې ځلورم سېلاب يې خجن دے ، د تکرار ځخه جوړېږي - د دې رکن لومړے، دويم او دريم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لۀ مخې د دې بحر هم لکه د نورو بحرونوځلور ښاخونه دي - د ا بحر هم لکه د لومړي او دويم اوږد رکني بحر درې سېلابيز نيمګړے رکن غواړي او د خپل سالم شکل پۀ تکرار سره مصرعه نۀ شي پوره کولې - د دې رکن پۀ ځلورم سېلاب باندې خج وي نو پۀ نيمګړي رکن کښې دا اخيري (ځلورم) خجن سېلاب وغورځېږي او درې سپک سېلابونه يې نيمګړے رکن |۱ ۲ ۳ -| جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۱ - لو رم اوږد رکني بحر (لومړے ښاخ)

پۀ دې ښاخ کښې ځلورم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴| يوځل پۀ پوره توګه او بل ځل پۀ درې سېلابيز نيمګړي شکل کښې راځي - د دې نيمګړي رکن يې خجن (ځلورم) سېلاب غورځېد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن فقط پۀ يوۀ (ځلورم) سېلاب باندې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه اووۀ (۷) سېلابه وي - پۀ دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم -

د غازي سيال يو غزل چې پۀ دې ښاخ کښې دے ،ترېنه څو شعرونه را اخلم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

و رکه شه دا زندګي
دا بې لۀ تا زندګي
څۀ به څوک ناز پرې وکړي
نۀ شوه د چا زندګي
زۀ د هغې زندګي
هغه زما زندګي
چا ته پرانستې غېږه
چا نه خفا زندګي
وایه تېرېږي څنګه
سیاله ! بې تا زندګي

OWNED BY 0300 9792115

اوس دا باندیني شعرونه د دې بناخ پۀ رکنونو کښې وېشم :

۸ ۷ ۶ ۵	۴ ۳ ۲ ۱
کي -	د ګ	زن	ور که شه دا
د ګي -	زن	دا بې لۀ تا
ري -	وک ړ	پرې	څۀ به څوک ناز
د ګي -	زن	نۀ شوه د چا
د ګي -	زن	زۀ د ه غې
د ګي -	زن	ه غه ز ما

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا ته پرا نُس	تې غې ږه –
چا نه خ فُا	زن د ګي –
وا یه تې رُې	ږي خن ګه –
سیا له پهٔ تُا	زن د ګي –

ا ـــــ نیمګړے رکن

۲ - لو رم اوږد رکني بحر (دویم اخ)

پهٔ دې ښاخ کښې څلورم اوږد رکن | ا ۲ ۳ ۴ | دوه ځله پهٔ پوره توګه او بل ځل پهٔ دري سپلابیز نیمګړي شکل کښې راځي - د دې نیمګړي رکن یې خجن (څلورم) سپلاب غورځېد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن فقط پهٔ دوو خجنو (څلورم او اتم) سپلابونو باندې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه یولس (۱۱) سپلابونه لري - پهٔ دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم - پهٔ دې ښاخ کښې لیکلي شوي د جاوېد احسا س د یوهٔ غزل نه څو شعرونه وړاندې کېږي :

زما لهٔ خلقو ائینه ورکه ده
پهٔ ائینه کښې ترې څهره ورکه ده
پهٔ افسانه کښې حقیقت ورك شوے

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پهٔ حقیقت کښېږي افسانه ورکه ده
لهٔ ما هم ستا کړې وعده هېره وه
پرېږده که ستا نه بهانه ورکه ده
ما ته ستر وروړ د پلارپهٔ ځاي دے مګر
د دهٔ د سر نه خو سایه ورکه ده
اوس مینه هم شوه تجربه د احساس
اوس پکښې زړهٔ ورک دے جذبه ورکه ده

د لوستلو نه پس د جاوېد احساس د غزل تقطیع به پهٔ دې ډول کېږي :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

OWNED BY 0300 9792115

ز ما لهٔ خُل	قو ا ئي نُه	ور که ده
پهٔ ا ئي نُه	کښې ترې څه رهٔ	ور که ده
پهٔ اف سا نُه	کښې ح قي قُت	ورک ش وے
پهٔ ح قي قُت	کښې اف سا نُه	ور که ده
لهٔ ما هم ستُا	کړې وع دهٔ	هې ره وه
پرېږ ده که ستُا	نه ب ها نُه	ور که ده
ما ته ستر ورُو	د پلار پهٔ ځُاي	دے م ګر
د دهٔ د سُر	نه خو سا يُه	ور که ده
اوس مي نه هُم	شوه تج ر بُه	د اح ساس

(c) ketabton.com: The Digital Library

| اوس پ کښېږ زړهٔ اورك دے جذبه | ورکه ده -|

۱---------۲---------نیمګړے رکن

دا بحر هم ډېر زیات استعمال شوے دے او نن هم ډېر زیات استعمال کېږي نو د اهمیت له مخې ، د لوستونکو د مشق او تمرین د پاره دلته د حمزه بابا د یوهٔ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم - لوستونکي کولي شي چې د حمزه بابا د دغو شعرونو تقطیع پهٔ خپله وکړي -

تل به پهٔ لار د مېړنو سره ځم
یمه پښتون د پښتنو سره ځم
پام کوه زهٔ هغه نظر نهٔ یمه
چې به پهٔ دود د سپېلنو سره ځم
راستنېدے چې نهٔ شي وخت خو نهٔ یم
خو د حالت د تقاضو سره ځم
ولاړم مستقبل ته د ماضي روایات
زهٔ د خپل حال د ولولو سره ځم
حمزه ! سفر که د حجاز وي نو هم
زهٔ د پښتون د قافلو سره ځم

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - لو رم اورند رکني بحر (دريم ماخ)

رمل د عربي عروضو د مفرد بحرونو څخه يو بحر دے او د اردو مقبول ترينه بحرونو څخه يو دے د علامه اقبال ؒ څلوېښت فيصده شاعري په دې بحر کښې ده- د بحر رمل سالم اصلي وزن داسې دے :

فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن

د بحر رمل سالم شکل په مقابله کښې د دۀ زحاف (زحاف په رکنونو کښې تغير يا کمي بېشي ته وايي ، د زحاف په ځاي په پښتو کښې د " نيمګړي رکن " اصطلاح شتون لري) زيات کارول کېږي - د بحر رمل يو زحاف ، بحر رمل مثمن مقصور (يوه مصرعه کښې څلور رکنونه يا په دوو مصرعو کښې ا تۀ رکنونه خو چې څلورم رکن يې نيمګړے وي) دے چې وزن يې داسې دے :

فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن فاعلن/ فاعلات

د بحر رمل سالم يا اصلي وزن شپاړس سېلابونه لري او دا ذکر شوے زحاف يې پنځلس - په بحر رمل سالم کښې "فاعلا تن " رکن څلور ځله پوره تکرار شوے دے او په رمل مثمن مقصور کښې درې ځله پوره صورت کښې تکرار شوے دے او په څلورم ځل په نيمګړي صورت کښې - د مياشرف يوغزل چې بحر رمل مثمن مقصور کښې شوے وو ، ترينه يوه مصرعه را اخلو :

اې چې بلبل د عطا تل په چمن ستا کا چغار

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې مصرعې کښې يو داسې رکن کارو شوے دے چې هر څلورم سپلاب يې خجن دے ، دا رکن ځلور ځله تکرار شوے دے، درې ځله په پوره صورت کښې او يو ځل په نيمګړي صورت کښې -

د دې بحث نه سړے دې نتيجې ته را رسي چې د عروضو تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه په بحر رمل کښې ليکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو په " څلورم اوږد رکنې بحر " دريم ښاخ کښې راځي -

په دې ښاخ کښې هم هغه څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | درې ځله په پوره توګه راځي او بل ځل په پاي کښې په درې سپلابيز نيمګړي شکل کښې - د دې نيمګړي رکن يې خجن (څلورم سپلاب غورځېد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن په درو خجنو (څلورم او اتم او دولسم) سپلابونو باندې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه پنځلس (۱۵) سپلابونه لري - په دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم -اوس د د مساز شاهين يو غزل وړاندې کوم ، چې په هم دې ښاخ کښې شوے دے :

خومره پاګل وو چې په خلهٔ کښې يې لمبه اخيسته
هغه سړي د تا د شونډو چې بوسه اخيسته
د لته چې چا راسره وېش د ورځو شپو کړے دے
ورځ به د دوي په برخه وه مو نږه به شپه اخيسته

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوي هم رښتيا نۀ خوښول سر تۀ يې امن غوښتو

د انسانيت پۀ قتلِ عام کښې يې حصه اخيسته

هلته د يوۀ خداي خدايي نۀ وه هرې خوا ته خداي وو

مونږ پۀ يواځې ځان به خدا يه ! ستا نامه اخيسته

ژوند ، د روښانه ژوندا نۀ علامت مونږ به ګڼې

مونږ به شاهينه ! د تاودې سره سره اخيسته

د لوستلو نه پس د دمساز شاهين د غزل تقطيع به پۀ دې ډول کېږي:

|١ ٢ ٣ ٤ | ٥ ٦ ٧ ٨| ٩ ١٠ ١١ ١٢ | ١٣ ١٤ ١٥ ١٦|

|څوم ره پا ګُل|وو چې پۀ خلۀ|کښې يې لم بُه|ا خيس ته -|

|اه غه س ړُي|د تا د شُون|ډو چې بو سُه|ا خيس ته -|

|د ل ته چې چاُ|را س ره وېښ|د ور ځو شپُو|ک ړے دے -|

|ورځ به د دُوي|پۀ بر خه وُه|مون ږه به شپُه|ا خيس ته -|

|دوي هم رښ تيُا|نۀ خو ښ وُل|سر تۀ يې اُ|من غوښ تو -|

|د ان سان يُت|پۀ قت لِ عُام|کښې يې ح صُه|ا خيس ته -|

|هل ته د يوُۀ|خداي خدا يي نُۀ|وه ه رې خوُا|ته خداي وو -|

|مون ږ پۀ يوُا|ځې ځان به خدُا|يه ! ستا نا مُه|ا خيس ته -|

|ژوند د رو ښاُ|نه ژون دا نُۀ|علا مت مُون ږ|به ګ ڼې -|

|مون ږ به شا هُي|نه د تاو دُې|س ره س رُه|ا خيس ته -|

١ --------- ٢ --------- ٣ ------ نيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بحر پۀ پښتو شاعرۍ کښې ډېر زيات استعمال شوے دے او نن خو تر ټولو بحرونو زيات استعمال کېږي - د دې شهرت اوعمومي قبوليت لۀ مخې د مشق ا و تمرين دپاره د عبدالسلام بېتاب يو غزل وړاندې کوم ا و تقطيع يې لوستونکو ته پرېږدم - لوستونکي به دې ته هم پام وکړي چې د دې غزل هم قافيه مصرعې د بې قافيه مصرعو څخه دکوم اصول لۀ مخې يوه څپه کمې را ځي -

د چا ګل مخي مسيحا پۀ انتظار پروت دے
ميئن دې ګله موده وشوه چې بيمار پروت دے
پۀ دې نه لوي ثبوت د تا د مينې څۀ درکړمه ؟
پۀ مرګ مې هم پۀ سينه ستا د زلفو تار پروت دے
د زړګي درد به مې پۀ دې کښې هم لا څرېکه نۀ کړي
زما پۀ مخکښې زما لوټې لوټې ښار پروت دے
دا پۀ ارمان د سرو ګلونو شهيد شوے ښکاري
دا چې د سرو ګلونو هار يې پۀ مزار پروت دے
وخت يې شو تېر خو ځي جنان لا پۀ نيولي قدم
لا يې پۀ ذهن کښې د کبر زور خمار پروت دے

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - لو رم اوږد رکني بحر (لورم اخ)

د دې بحر تر ټولو لنډ ښاخ لومړے ښاخ دے چې مصرعه يې اووۀ (۷) سېلابه د ه ، دغسې اووۀ سېلابيزې دوې مصرعې چې يوه پۀ بلې پسې کړې شي نو پۀ دې څلورم ښاخ کښې راتلونکې يوه غبرګه مصرعه ترينه جوړه شي - پۀ دې څلورم ښاخ کښې څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ُ | لومړے او دريم ځل پوره تکرار کېږي خو دويم او څلورم ځل نيمګړے تکرار کېږي نو د اتم او شپاړسم سېلاب ځايونه (کوم چې خجن هم دي)به خالي راځي - اوس د اروا ښاد طاهر کلاچوي يوۀ غزل ،کوم چې د دې بحر پۀدريم ښاخ کښې دے ، ته رجوع کوم او څو شعرونه ترينه را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

داسې پۀ خيال او پۀ ډار نيسم د خوبا نو لمن
لکه چې نيسي څوک غريب د بادشا هانو لمن
چې لۀ رخساره د شفق د ناوې وينې څا څي
پرې لګېدلې د ه د چا د سرو لبانو لمن
چې بې نقابه پۀ ډک زړه د يار د يد ن وکړمه
هله به ډکه شي زما د د عاګا نو لمن
د ا ژ د ها او د لړم نيونه نۀ ده ګرا نه
خو ډېره ګرانه د ه نيو نه د سيا لا نو لمن
خوشبويه ځکه دے طاهره ! ستا د فکر نسيم
پرې لګېدلې ده د حسن د ګلا نو لمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس به پهٔ دې غزل کښې لږ ساعت د پاره داسې بدلون راولم چې د څلورم اوږد رکني بحر پهٔ دې څلورم ښاخ کښې ځاي شي ؛ يا به دا ووايم چې د دې بحر د لومړي ښاخ غبرګ شکل ترې جوړوم ؛

نيسم پهٔ خيال او پهٔ ډار ، زهٔ د خوبانو لمن
لکه چې نيسي غريب د باد شاهانو لمن
اوس د شفق د ناوې لهٔ رخسار وينې څاڅي
چا لګولې ده پرې د سرو لبانو لمن
چې بې نقاب پهٔ ډک زړهٔ د يار ديدن وکړمه
شي به مې هله ډکه د دعاګانو لمن
د اژدها ، د لړم نيونه نهٔ ده ګرانه
خوده نيونه ګرانه تل د سيالانو لمن
طاهره ! دے خوشبو يه د تا د فکر نسيم
پرې لګېده د حسن د شوګلانو لمن

اوس به يې د دې ښاخ پهٔ قالب کښې تقطيع وکړم :

| ١ ٢ ٣ ٤ | ٥ ٦ ٧ ٨ | ٩ ١٠ ١١ ١٢ | ١٣ ١٤ ١٥ ١٦ |

ني سم پهٔ خيال	او پهٔ ډار –	زهٔ د خو بًا	نو ل من –
ل که چې نِي	اسيِ غ ريب –	د باد شا هًا	نو ل من –
اوس د ش فُق	د نا وې –	لهٔ رخ سار وِي	انې څا څي –
چا ل ګ وُ	لې ده پرې –	د سرو ل بًا	نو ل من –
چې بې ن قُاب	پهٔ ډک زړهٔ –	د يار دي دُن	وک ړ مه –

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

اشي به مې ه ُاله ۍ که ¯ا ا د د عا ګُا ا نو ل من ¯ ا

اد اژ د هُا ا د ل ړم ¯ا ا ني و نه نُۀ ا ده ګرا نه ¯ ا

اخو ده ني وُ ا نه ګرا نه ¯ا ا تل د سيا لُا ا نو ل من ¯ا

اطا ه ره دُے اخوش بو يه ¯ا ا د تا د فُ ا کر ن سيم ¯ا

اپرې ل ګې دهُا د ح سن ¯ا ا د ثو ګك لُا ا نو ل من ¯ ا

ا۔۔۔۔۔نيمګړے رکن ۔۔۔۔۔۔۲۔۔۔نيمګړے رکن

د دې ښاخ مصرعه څوارلس (۱۴) سېلابيزه غبرګه مصرعه ده - خجن سېلابونه يې صرف څلورم او دولسم دي - د هر نيمګړي رکن اخيري سېلاب د غورځېدو لۀ مخې د اتم او د شپاړسم سېلابونو پۀ ځاي کښې صرف- دا نخښه لګولې شوې ده - د لومړي نيمګړي رکن (د اتم سېلاب د غورځېدو) لۀ مخې دلته پۀ وېنا کښې يوه فطري وقفه يا سکته راځي نو لوستو به پۀ اووم سېلاب لږ غوندې تم کېږي - د وېنا پۀ وخت به خجن سېلابونه څلورم او يولسم شي -

OWNED BY 0300 9702115

دلته يوه بله نکته هم د ښکاره کولو وړ ده ، چې که د دې بحر د دريم ښاخ پنځلس (۱۵) سېلابيزې مصرعې نه د مينځ اتم سېلاب لرے شي نو بيا هغه هم دې ښاخ ته راواوړي او دغه شان که د څلورم ښاخ غبرګې مصرعې ته د اتم سېلاب خانې پۀ ځاي يو بل سېلاب ور زيات کړے شي نو دا بيا د دريم ښاخ پۀ مصرعې کښې بدله شي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم اوږد رکني بحر

په څلورم اوږد رکني بحر کښې هم څلورم اوږد رکن ا
۱ ۲ ۳ ۴ ا کارو شوے وو او په دغې پنځم اوږد رکني بحر کښې
هم هغه څلورم اوږد رکن کارو شي نو په دې وجه دا دواړه بحرونه
یوه بل ته سره نزدې دي - د دغو دواړو بحرونو فرق یواځې په
وروستیني نیمګړي رکن کښې دے- د څلورم اوږد رکني بحر
نیمګړے رکن د درو سېلابونو وي او څلورم یې لوېد وي خو د
پنځم اوږد رکني بحر په وروستیني رکن کښې درې سېلابونه
غورځېږي او نیمګړے رکن یې فقط د یوه سېلاب پا شي -

OWNED BY 0300 9792115

د ټپې لومړۍ مصرعه هم ددې پنځم اوږد رکني بحر په
دویم ښاخ کښې او دویمه مصرعه یې په دریم ښاخ کښې راځي - د
رکن د تکرار له مخې دا بحر هم لکه د نورو بحرونو څلور ښاخونه
لري ، خو نن صبا د نوي غزل په لړ کښې نوې نوې تجربې کېږي- له
دغو تجربو څخه یوه دا هم ده چې د دې رکن تکرار د زیاتولو سره
یې یو پنځم ښاخ هم مخې ته راځي ا و د دې پنځم ښاخ د مصرعې
اوږدوا شلو سېلابونو ته رسي - اګرچه داسې بېلګې ډېرې لږې دي
خو نن صبا دا رجحان په زیاتېدو دے -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- پنځم اوږد رکني بحر (لومړے ښاخ)

په دې ښاخ کښې هماغه څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | يو ځل په پوره توګه او بل ځل د يوۀ سپلاب په نيمګړي شکل کښې راځي معنا يې دا ده چې د پاي رکن نه يې درې سپلابونه وغورځېږي - د دې ښاخ مصرعه پنځۀ (۵) سپلابه وي - خجن سيلاب يې څلورم وي اونوره پکښې سپک وي - د دې ښاخ مصرعه د پنځم بحر تر ټولو لنډه يا وړه مصرعه ده - د جاپاني اهنګ دوې هايکوګانې وړاندې کوم :

دعبدالسلام بېتاب هايکو : ۱ ګيله د چا نه
۲ مونږ همېشه ويشتي يو
۳ خپلو د شا نه

OWNED BY 0300 9792115

د دمساز شاهين هايکو : ۱ چې زړۀ و نۀ خوري
۲ نوره په دې ګرانۍ کښې
۳ غريب به څۀ خوري

په دې هايکو ګانو کښې درې درې مصرعې دي چې لومړۍ مصرعه يې پنځۀ (۵) ، دويمه يې اووۀ (۷)او دريمه يې بيا پنځۀ (۵) سپلابونه لري - د دې هايکوګانولومړۍ او دريمه مصرعه د پنځم اوږد رکني بحر په دې لومړي ښاخ کښې راځي خو دويمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصرعه یې د څلورم اوږد رکني بحر پهٔ لومړي ښاخ کښې راځي - لوستونکي د دویمې مصرعې د تقطیع مشق د څلورم اوږد رکني بحر پهٔ لومړي ښاخ کښې کولې شي- د لومړۍ او دریمې مصرعې تقطیع به پهٔ دې ډول کېږي :

| ۱ ۲ ۳ ۴ُ | ۵ ۶ ۷ ۸ُ |

لومړۍ مصرعه | - - - | نه چُا | د له ګي |

دریمه مصرعه | - - - | نه شُا | لو د خپ |

رکن نیمګړے ------ |

| ۱ ۲ ۳ ۴ُ | ۵ ۶ ۷ ۸ُ |

OWNED BY 0300-9792115

لومړۍ مصرعه | - - - | خوري | و نهُ زړهٔ | چې |

دویمه مصرعه | - - - | خوري | غ ریب به څهُ |

د تقطیع نه وروستو پهٔ عملي توګه دا ښکاره شوه چې د جاپاني اهنګ د هایکو لومړۍ او دریمه ، دواړې مصرعې ، پهٔ هم دې ښاخ کښې دي- د پاي پهٔ رکن کښې دا نخښې - - - درې غورځېدلي سېلابونه (یو سېلابیز نیمګړے رکن) ظاهروي - د دې ښاخ د پنځهٔ سېلابیزې مصرعې وزن پهٔ څلورم خجن سېلاب باندې ولاړ دے - د دغې څلورم خجن سېلاب پهٔ ځاي که سپک سېلاب راشي نو دا مصرعه به موزونه پاتې نهٔ شي ،خو که د سپکو سېلابونو پهٔ ځاي خجن سېلاب وي نو هیڅ فرق نهٔ غورځوي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - پنځم اوږد رکني بحر (دويم ښاخ)

د دې ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور څپې زياته ده ولې چې څلورم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴| پۀ پوره توګه پۀ دې ښاخ کښې دوه ځله تکرار کېږي او د پاي نيمګړے رکن يې هماغه شان د يوۀ سېلاب دے نو ځکه د دې ښاخ مصرعه نهۀ (۹) اوږده ده - دغه ښاخ زياتره پۀ بدلو او سندرو کښې ليد شي - د ټپې دوا ړې مصرعې پۀ پنځم اوږد رکني بحر کښې دي اوله (لنډه) نهۀ سېلابيزه مصرعه يې پۀ دې دويم ښاخ کښې ده - د غازي سيال يو غزل ، چې پۀ هم دې بحر کښې دے ، دلته ترېنه څو شعرونه پېش کوم :

OWNED BY 0300 9792115

چې زوروي ، چې ژړوي مې
راته خپل زور د حسن ښايي
ستا د مزاج غوندې نازکه
دا خلق پرخه ورته وايي
هغه پۀ ځان کښې نۀ ځائېږي
سيال پۀ سندره کښې يې ستايي

د تقطيع دپاره د غه درې شعرونه د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې زو ر وُي	چې ژ ږ وُي	مې - - -
را ته خپل زُور	د ح سن ښُا	يي - - -
استا د م زُاج	غون دې نا زُ	که - - -
دا خ لق پُر	خه ور ته واُ	يي - - -
ه غه پۀ ځُان	کښې نۀ ځا ئُې	ږي - - -
سيال پۀ سن دُ	ره کښې يې ستُا	يي - - -

رکن نيمګړے ---------۲-------۱

مونږه وينو چې پۀ دې تقطيع کښې د پاي رکن نه اخيرني درې (لسم ، يولسم او دولسم) سېلابونه غورځېدلي دي نو پۀ دې وجه د پاي رکن نه يو سېلابيز نيمګړے رکن جوړ شو- د دې ښاخ مصرعه نهۀ (۹) سېلابه راغله ا و خجن سېلابونه پکښې څلورم او اتم دي-

OWNED BY 0300 0702115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - پنځم اوږد رکني بحر (دریم ساخ)

د دې ښاخ مصرعه د دویم ښاخ د مصرعې نه شلور ځپې زیاته ده ولې چې څلورم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴| په پوره توګه په دې ښاخ کښې درې ځله تکرار کېږي او د پاي نیمګړے رکن یې هماغه شان د یوۀ سېلاب دے نو ځکه د دې ښاخ مصرعه دیارلس (۱۳) اوږده ده - دغه ښاخ زیاتره په بدلو او اولسې سندرو کښې لید شي - د ټپې دواړې مصرعې په پنځم اوږد رکني بحر کښې دي، دویمه (اوږده) دیارلس سېلابیزه مصرعه یې په دې دریم ښا خ کښې ده - د دروېش درا ني یو غزل ، چې په هم دې ښاخ کښې دے ، دلته را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

د ګل ګرېوان دے ، د ظالم اغزي لاسونه
خاونده مات شۀ دي د دې سپرلي لاسونه
ما ستا د پاره مانۍ جوړه کړه لۀ ستورو
خپلې جونګړې لره ځم زخمي لاسونه
دا ازادي ده چې هر څوک دې رېبي ژبې
دا اجازه نۀ شته چې وکړي لاسونه
دومره به یاد سا چې بل پۀ کا ږو و
پر مخ د زمکې هر سړے لري لاسونه
لۀ ډېره وخته یو لۀ بله ګیله من دي
ز ما دروېش تشه لمن ، سخي لاسونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تقطیع دپاره د غه غزل د دې بحر پۀ رکنونو کښې

اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

|د ګل ګرې وُان | دے د ظا لُم | اغ زي لا سُو | نه - - - |

|خا ون ده مُات | ښۀ دي د دُې | سپر لي لا سُو | نه - - - |

|ما ستا د پُا | ره ما نۍ جُو | ړه کړه لۀ ستُو | رو - - - |

|خپ لي جون ګکُ | ړې ل ره خُم | زخ مي لا سُو | نه - - - |

|دا ا زا دُي | ده چې هر څُوك | دې رې بي ژُ | بې - - - |

|دا ا جا زه نُۀ | شته چې وکُ | ري لا سُو | نه - - - |

|دوم ره به يادُ | سا چې بُل | پۀ کا ہو وُ | - - - |

|پر مخ د زمُ | کې هر س ړُے | ل ري لا سُو | نه - - - |

| لۀ دې ره وُخ | ته يو لۀ بُ | له ګي له مُن | دي - - - |

| ز ما در وېُش | ت شه ل مُن | س خي لا سُو | نه - - - |

۱ ـــــــــــــ ۲ ــــــــــ ۳ ـــ نیمګړے رکن

مونږه وینو چې پۀ دې تقطیع کښې د پاي رکن نه اخیریني درې (څوارلسم ، پنځلسم او شپاړسم) سپلابونه غورځېدلي دي نو پۀ دې وجه د پاي رکن نه یو سپلابیز نیمګړے رکن جوړ شو۔ د دې ښاخ مصرعه دیارلس (۱۳) سپلابه راغله او خجن سپلابونه پکښې څلورم ، اتم او دولسم دي۔

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - پنځم اوړد رکني بحر (لورم اخ) : د

پنځم اوړد رکني بحر تر ټولو وړه (لنډه) مصرعه د لومړي ښاخ پنځه

(۵) سپلابیزه مصرعه ده ، دغسې دوې پنځه سپلابیزې مصرعې چې

یوه پڅه بلې پسې کړې شي نو د دې څلورم ښاخ غبرګه لس (۱۰)

سپلابیزه مصرعه ترېنه جوړیږي -

څنګه چې د نورو ژبو شاعرانو د رباعي (څلوریزې) د پاره

بحرونه ځانګړي کړي دي هم دغه رنګ زمونږ کلاسیکي شاعرانو پڅه

پښتو کښې دغه بحر د رباعي دپاره ټاکلے خو د دې سره سره مونږ

پڅه دې بحر کښې نظمونه او غزلې هم لرو -

OWNED BY 0300 9792115

د محمد نوازخان طائر د یوۀ نظم (طوفان را) ، چې پڅه

هم دغه بحر کښې دے ، څخه لومړي پنځۀ شعرونه عرض کوم :

هله تا دي کړه ، ګوره باران دے

شابه مړدي کړه ،ګوره طوفان دے

لږ شان نظر کړه ، اسمان پرقیږي

دغه استازے ، د زول باران دے

بزد له پاسه ، اوس خو بیدار شه

د اسمان تندر ، ماتې تمبې کړې

قبلې ته ګوره ، تورې وریځې

بیرغ پڅه لاس کښې ، دي را روانې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پهٔ کړو وروځو ، کښېږي يې ورا دے

پکښې سېلاب دے، ترېنه امان دے

د دې ښاخ پهٔ قالب کښې اوس دغه شعرونه د تقطيع د پاره اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

| ه له تا دي | کړه - - - | ګو ره با ران | دے - - - |

| شا به مړ دي | کړه - - - | ګو ره طو فان | دے - - - |

| لړ شان ن ظر | کړه - - - | اس مان پر ‌ړ قې | ږي - - - |

| د غه اس تا | زے - - - | د زول با ران | دے - - - |

| بز د له پا | سه - - - | اوس خو بي دار | شه - - - |

| د اس مان تن | در - - - | ما تې تم بې | کړي - - - |

| قب لې ته ګوا | ره - - - | تو رې ور يږ | ځې - - - |

| بې رغ پهٔ لاس | کښې - - - | دي را ر وا | نې - - - |

| پهٔ ك ړو ورو | ځو - - - | کښې يې ورا نړ | دے - - - |

| پ کښې سې لاب | دے - - - | ترې نه ا مان | دے - - - |

۱ - - - - نيمګړے رکن - - - - - - - ۲ - - - - نيمګړے رکن

پهٔ دې قالب کښې مونږ ګورو چې څلورم اوږد رکن اول او دريم ځل پهٔ پوره شکل کښې تکرار شوے دے خو پهٔ دويم او څلورم ځل پهٔ نيمګړي شکل کښې-لکه څنګه چې د تقطيع د قالب نه ښکاره ده'دا مصرعه يوه غبرګه مصرعه ده - د وېنا پهٔ وخت به

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکي په پنځم سپلاب لږ وقفه کوي بيا به مخکښې پاتې مصرعه وايي- داسې مصرعه په روا نه وېنا کښې خپل ابلاغ نۀ شي کولې - په قالب کښې يې خجن سپلابونه څلورم او دولسم دي خو د وېنا په وخت به يو خجن سپلاب څلورم او بل نهم شي -

۵ - پنځم اوږد رکني بحر (پنځم ماخ)

د پنځم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه (لنډه) مصرعه د لومړي ښاخ پنځۀ (۵) سپلابيزه مصرعه ده ، دغسې دوې پنځۀ سپلابيزې مصرعې چې يوه په بلې پسې کړې شي نو د څلورم ښاخ غبرګه لس (۱۰) سپلابيزه مصرعه ترېنه جوړېږي اوس چې داغبرګه لس سپلابيزه مصرعه يو ځل بيا غبرګه کړې شي نو د دې پنځم ښاخ شل (۲۰) سپلابيزه مصرعه ترېنه جوړېږي - نن صبا په نوي کهول کښې ، د غزل په لړ کښې د شل سپلابيزو مصرعو جوړولو رجحان په زياتېدو دے -

اوس په دې ښاخ کښې شوے د ادريس خان ادريس د غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم :

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لۀ دې ماحوله لۀ دې رواجه ساه مې دوبېږي د ژوند پۀ لارکښې

د ګل پشانې هر يو ارمان مې وينم رېژېږي د ژوند پۀ لارکښې

مينه پۀ لرے او نزدے نۀ ده څۀ که جدا شو مونږ يو تر بله

زړۀ کښې ساتم دې زړۀ کښې ساته مې وخت به تېرېږي د ژوند پۀ لارکښې

تا خو به وېل چې دا کېدے نۀ شي چې تا زۀ پرېږدم تنها جنانه

نن راته وايې پۀ نيمه لارکښې لارې دوې کېږي د ژوند پۀ لارکښې

جنانه راشه د خدای دپاره زړۀ مې درزېږي پۀ ځان يرېږم

هسې نه مړ يم چې تۀ رادرو حادثې کېږي د ژوند پۀ لارکښې

ادريسه ورشه جنان خبر کړه چې درومي دومره پۀ سفر لرے

بيا دې قسمت دے چې څۀ رادرومي څۀ راپېښېږي د ژوند پۀ لارکښې

لاندې د ادريس د غزل تقطيع کوم ؛

OWNED BY 0300 9792115

|۱ ۲ ۳ ۴ُ |۵| ۶ ۷ ۸ ۹ُ |۱۰|| ۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴ُ| ۱۵ |۱۶ ۱۷ ۱۸ ۱۹ُ|۲۰|

|لۀ دې ماحُواله| لۀ دې رواُ|اجه| |ساه مې دوبُې| ږي| د ژوند پۀ لُار|اکښې|

|د ګل پ شاُ|انې|هر يو ارمُان|مې| |وي نم رې ژُې|ږي|د ژوند پۀ لُار|اکښې|

|مي نه پۀ لُا|رے|او نز دےنُۀ| ده| |څۀ که ج داُ|شو مونږ يو تر بُ| له|

|زړۀ کښې ساتُم|دې|زړۀ کښې ساتُه|مې||وخت به تې رُې|ږي|دژوند پۀ لُار|اکښې|

|تا خو به وُېل|چې|دا کې دے نُۀ|شي| |چې تا زۀ پرېُږ|دم|تن هاج نُا|نه|

|نن را ته واُ|يې|پۀ ني مه لُار|اکښې| |لا رې دوې کُې|ږي|د ژوند پۀ لُار|اکښې|

|ج نا نه راُ|شه|د خداي دپُا|ره| |زړۀ مې در زُې|ږي|پۀ ځان ي رُې|ږم|

|ه سې نه مُړ|يم|چې تۀ راد روُ| | |حا د ثې کُې|ږي|د ژوند پۀ لُار|اکښې|

|اد ري سه وُر|شه|ج نان خ بُر|کړه| |چې درو مي دُوم|ره|پۀ س فر لُا|رے|

|بيادې قس مُت|دے|چې څۀ رادروُ|مي||څۀ را پې ښُې|ږي|دژوند پۀ لُار|اکښې|

(c) ketabton.com: The Digital Library

چونکه د دې ښاخ مصرعه اوږده ده نو په قالب کښې مو د نیمګړي رکن د یوۀ سېلاب دپاره فقط یوه هندسه رکن جوړکړے دے لکه |۵| ، |۱۰| ، |۱۵| ، او |۲۰| - مونږ به د ځان سره دا خبره په ذهن کښې یاده ساتو چې د یوې هندسې رکن نه درې سېلابونه غورځېدلي دي -

په دې تقطیع کښې دا هم ښکاره شوه چې څلورم اوږد رکن په پوره توګه هم څلور ځله تکرار شوے دے او هم دغه رکن بیا په نیمګړي صورت کښې هم څلور ځله تکرار شوے دے- د دې ښاخ مصرعه شل سېلابه راغله او خجن سېلابونه یې څلور (څلورم،نهم،څوارلسم ، ا و نولسم) دي- د دې بحر په څلورم ښاخ کښې خجن سېلابونه دوه وو-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډ رکني بحرونه

کوم بحرونه چې له لنډو (درې سپلابیزو) رکنونو |ا ۲ ۳ |
څخه جوړیږي هغوي ته لنډ رکني بحرونه وایي - د دغو بحرونو هم شمېر کم دے او هم یې کارونه - د پښتو په ټولې شاعرۍ کښې د دغو بحرونو کارونه په اوړو کښې د مالګې برابره هم نۀ ده - د دغو رکنونو په تکرار سره چې کوم "اهنګ" پیدا کیږي هغه له ساده وینا نه ډېر لرے دے نو ځکه په دغو بحرونو ژبه اړول لږ ګران وي په خلاف د اوږد رکني بحرونو چې په هغوي باندې ژبه په اسانه روانیږي -

بحرونو ته د نومونو ورکولو په لړ کښې دې ته کتنه کیږي چې خجن سپلاب یې څویم دے او رکن پکښې کوم یو را دے - په دې وجه پېل له هغه بحره څخه کیږي چې لومړے سپلاب یې خجن وي - په دغسې بحر کښې رکن هم لومړے راځي نو نوم هم د لومړي بحر ورکوو:

لومړے لنډ رکني بحر

تر نزدې ماضي پورې لومړي لنډ رکن ته خالي رکن او بحر ته یې خالي بحر ویئل کېدل ولې چې دا رکن د عروضو د پوهانو تر نظره نۀ وو تېر شوے - هر علم د ارتقا تر مدارجو له تېرېدو پس وده مومي یعني پوهه یا علم جمود نۀ قبلوي - د علم د دې ارتقا یې فطرت له کبله د علمِ عروض په لړ کښې نوے دریافت داهم دے چې اوس لومړے لنډ رکن او هم یې بحر موند شوے دے -

OWNED BY 0300.9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بحر د لومړي لنډ رکن ا ُا ۲ ۳ ا چې لومړے سېلاب يې خجن دے د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن دويم او دريم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار په لحاظ د دې بحر دري ښاخونه دي او هر يو ښاخ يې د يوۀ سېلاب نيمګړے رکن هم غواړي-

۱ - ~~لومړے لنډ رکنې بحر (لومړے ښاخ)~~ : په دې ښاخ کښې لومړے لنډ رکن ا ُا ۲ ۳ ا په پوره توګه دوه ځله تکرار کېږي او په اخير کښې د يوۀ سېلاب نيمګړے رکن هم غواړي - مصرعه يې اووۀ (۷) سېلابونه لري او خجن سېلابونه پکښې لومړے ، څلورم او اووم وي-

OWNED BY 0300 9792115

د بېلګې په طور په دې رکن جوړ شوي د محمد نور څلور شعرونه پېش کوم :

خوند کوي چين په جبين د نګار
سوال نۀ جواب وي نۀ دار و مدار
وران به کړي واړه په جل جل جل
زلفې لري الول- ول- ول
ماه د فلک دے که جن که ملک
لمر که قمر که سما که سمک
پاتې به شي يو ځل ځل ځل
زلفې لري- الول- ول -ول

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس د باندینیو شعرونو څخه دوه شعرونه (دویم او څلورم) د لږ بدلون سره لیکم چې هره مصرعه یې اووۀ سېلابه اوږده وي او د قاعدې تر مخه پۀ دې لومړي بناخ کښې ځلي شي:

وران به کړي واره پۀ جل

زلفې لري الو ول

پاتې به شي پۀ یو ځل

زلفې لري الو ول

مونږه ګورو چې دا مصرعې پۀ لومړي خجن سېلاب شروع شوې دي ، اووۀ اووۀ سېلابونه لري ، هر دریم سېلاب (لومړے ، څلورم او اووم) یې خجن دے او هره مصرعه اووۀ (۷) سېلابونه لري . اوس دغه شعرونه د عروضو پۀ قالب کښې اچوم :

OWNED BY 0300 9792115

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
وُ	ران	به	کړي	وا	ره	پۀ	جُل	-
زُل	فې	ل	رِي	ا	لو	وُل	-	-
پا	تې	به	شُي	پۀ	یو	ځُل	-	-
زُل	فې	ل	رِي	ا	لو	وُل	-	-

۱ ۲

نیمګړے رکن

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - ~~لومړے لنډ رکني بحر (دويم ښاخ)~~ : پۀ دې ښاخ کښې لومړے لنډ رکن | اُ ۲ ۳ | پۀ پوره توګه درې ځله تکرار کېږي او پۀ اخير کښې د يوۀ سپِلاب نيمګړے رکن هم غواړي - مصرعه يې لس (۱۰) سپِلابونه لري او خجن سپِلابونه پکښې لومړے ، څلورم ، اووم او لسم وي -

اوس د لومړي لنډ رکني بحر پۀ شروع کښې ليکلې شوو د محمد نور څلورو شعرونو څخه دوه شعرونه (لومړے او دريم) يو ځل بيا دلته وړاندې کوم ، کوم چې پۀ هم دغې دويم ښاخ کښې دي :

خوند کوي چين پۀ جبين د نګار

OWNED BY 0300 9792115

سوال نۀ جواب وي، نۀ دار و مدار

ماه د فلک دے که جن که ملک

لمر که قمر که سما که سمک

د لوستلو نه پس دا شعرونه د دې ښاخ پۀ عروضي پيمانه ګزوم :

| اُ ۲ ۳ | ۴ُ ۵ ۶ | ۷ُ ۸ ۹ | ۱۰ُ ۱۱ ۱۲ |

| خوُند ک وي | چُين پۀ ج | بُين د ن | ګاُر - - |

| سواُل نۀ ج | واُب وي نۀ | داُ رو م | داُر - - |

| ماُه د ف | لُک دے که | جُن که م | لُک - - |

| لمُر که ق | مُر که س | مُا که س | مُک - - |

۱ ۲ ۳نيمګړے رکن

(c) ketabton.com: The Digital Library

د باندیني بحث په رڼا کښې د تقطیع دې تجربې ته که په غور سره وګورو نو دا شعرونه د دغې ښاخ په معیار پوره پرېوځي -

۳ - ~~لومړے لنډ رکنې بحر (دریم ښاخ)~~: په دې ښاخ کښې لومړے لنډ رکن |۱ ۲ ۳ | په پوره توګه څلور ځله تکرار کېږي او په اخیر کښې د یوۀ سپلاب نیمګړے رکن هم غواړي - مصرعه یې دیارلس (۱۳) سپلابونه لري او خجن سپلابونه پکښې لومړے ، څلورم ، اووم ، لسم او دیارلسم دي -

اوس د محمد نور په پورتنیو دوو (لومړے او دریم) شعرونو کښې لږ داسې بدلون راولم چې مصرعې یې تر دیارلس سیلابونو پورې اوږدې شي:

OWNED BY 0300 9792115

خوند کوي چین په جبین د نګار همېشه
سوال نۀ جواب وي نۀ دار و مدار همېشه
ماه د فلک دے که جن که ملک دے جنان
لمر که قمر که سما که سمک دے جنان

اوس د دې ښاخ په رکنونو کښې د دغو شعرونو تقطیع کول دي -

|۱ ۲ ۳|۴ ۵ ۶|۷ ۸ ۹|۱۰ ۱۱ ۱۲|۱۳ ۱۴ ۱۵|

|خوند ک وي|چین په ج|بین د ن|ګار ه مې|شه - -|

|سوال نۀ ج|واب وي نۀ|دار و م|دار ه مې|شه - -|

(c) ketabton.com: The Digital Library

ا ماه د ف ا لُک دے که ا جُن که م ا لُک دے ج ا نُان – – ا

ا لمُر که ق ا مُر که س ا مُا که س ا مُک دے ج ا نُان – – ا

ا ٢ ٣ ٤ نیمګړے رکن

پۀ دې تقطیع کښې دا صفا لیدے شي چې هره مصرعه

دیارلس (١٣) سپلابونه لري - خج يې د لومړي سپلاب نه شروع

کیږي او بیا يې هر دریم سپلاب خجن دے پۀ هره مصرعه کښې

لومړے لنډ رکن پۀ پوره توګه څلور ځله تکرار شوے دے او پۀ اخیر

کښې د یوۀ سیلاب پۀ نیمګړي صورت کښې را دے-

OWNED BY 0300 9792115

دویم لنډ رکني بحر

دا بحر د دویم لنډ رکن ا ا ٢ ٣ ا چې دویم سپلاب يې

خجن دے ، د تکرار څخه جوړیږي- د دې رکن لومړے او دریم

سپلابونه سپک وي - د رکن د تکرار پۀ لحاظ د دې بحر درې

ښاخونه دي- دا دویم لنډ رکن چې څو ځله هم پۀ مصرعه کښې

تکرار کیږي نو پۀ پوره توګه تکرار کیږي او نیمګړے رکن نۀ غواړي-

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ - ~~دويم لنډ ركني بحر (لومړے ښاخ)~~: پۀ دې ښاخ كښې دويم لنډ ركن پۀ پوره توګه دوه ځله تكرار كېږي او نيمګړے ركن هم نۀ غواړي د دې ښاخ مصرعه شپږ (۶) سېلابه وي خو پنځۀ (۵) سېلابه هم كېدې شي- خجن سېلابونه يې دويم او پنځم دي - اوس پۀ دې ښاخ كښې شوے يو خپل غزل وړاندې كوم :

هغه نۀ څۀ كار كړي
نۀ كار نه انكار كړي
هر كار نه اسان دے
تنقيد چې بسيار كړي
د غم استقبال كښې
خوشي كله بار كړي
اغيارنه به څوك كړي
ګيله يار لۀ يار كړي
سا لك بيړند دے
خو وار ته به وار كړي

د لوستلو نه وروستودا غزل د تقطيع د پاره د دې ښاخ پۀ ركنونو كښې اچوم ؛

۱ ´۲ ۳	۴ ´۵ ۶
ه غُه نۀ	څۀ كُار كړي
نۀ كُار نه	ان كُار كړي

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

| هر کُار نه | ا سُان دے |

| تن قيُد چې | بس يُار کړي |

| د غُم اس | تق بُال کښې |

| خو شُي ك | ده بُار کړي |

| اغ يُار نه | به څُوك کړي |

| کي لُه يار | لهٔ يُار کړي |

| سا لك بيُ | ړن دُے دے |

| خو وُار ته | به وُار کړي |

۲-------ا

OWNED BY 0300 9792115

۲ - دويم لنډ رکني بحر (دويم ښناخ) : پهٔ دې ښاخ کښې دويم لنډ رکن پهٔ پوره توګه درې ځله تکرار کېږي او نيمګړے رکن هم نهٔ غواړي - ددې ښاخ مصرعه نهٔ (۹) سېلابه وي خو اتهٔ (۸) سېلابه هم کېدې شي- خجن سېلابونه يې دويم ، پنځم او اتم دي - پهٔ دې ښاخ کښې شوے خپل يو غزل وړاندې کوم ، پس لهٔ لوستلو به يې د دې ښاخ پهٔ رکنونو کښې تقطيع کوم:

يو ځل چې را ضي شي جنان بيا

د قرب مساوي شي هجرا ن بيا

چې غم شي د زغم نه با هر نو

ضرور سو د ايي شي ا نسان بيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ذوق او اخلاص را پیدا شي
پهٔ عشق کښې کافي شي سامان بیا
چمن مې لهٔ تند ې و چېړ ي
مګر که ساقي شي ا سمان بیا
سالک د زړهٔ ملک جوګه نهٔ دے
پکښې چې جاري شي بحران بیا

اوس يې د دې بناخ پهٔ رکنونو کښې ځایوم ؛

| ۱ ۲ ۳ | ۴ ۵ ۶ | ۷ ۸ ۹ |

یو ځُل چې	را ضُي شي	ج نُان بیا
د قُرب م	سا وي شي	هج رُان بیا
چې غُم شي	د زغُم نهٔ	با هُر نو
ض رُور سوا	دا يُي شي	ا ن سُان بیا
چې ذُوق او	اخ لُاص را	پي دُا شي
پهٔ عُشق کښې	کا فُي شي	سا مُان بیا
چ مُن مې	لهٔ تُن دې	و چُې ړي
م ګُر که	سا قُي شي	ا س مُان بیا
سا لُک د	زړهٔ مُلک	جوا ګه نُهٔ دے
پ کُښې چې	جا رُي شي	بح رُان بیا

۱ـــــــــ۲ـــــــــ۳

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - ~~دويم لنډ رکني بحر (دريم ښاخ)~~ : په دې ښاخ کښې دويم لنډ رکن په پوره توګه څلور ځله تکرار کېږي او نيمګړے رکن هم نه غواړي - ددې ښاخ مصرعه دولس (۱۲) سېلابه وي خو يولس (۱۱) سېلابه هم کېدې شي- خجن سېلابونه يې دويم ، پنځم ، اتم اويولسم دي - اوس په دې ښاخ کښې د امر دين شاعر له يوې اولسي سندرې څخه پنځۀ مصرعې دلته را اخلم :

غريب ا مر د ينه يغبا ل دي کوټه شو

چې يار نازنين اوس لۀ تا بېګا نه شو

ساقي رخصت راکړ چې ځه مېخانې ته

مطرب حوا له کړم سارنګ و طبلې ته

بلبل ر و انه کړمه با غ و باغچې ته

OWNED BY 0300 9792115

اوس يې د عروضو په رکنونو کښې اچوم ؛

| ۱ ۲ ۳ | ۴ ۵ ۶ | ۷ ۸ ۹ | ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

| غ رِيب ا | مر دِي نه | يغ بُال دي | کو ټُه شو |

| چې يُار نا | ز نُين اوس | لۀ تُا بې | ګا نُه شو |

| سا قُي رخ | صت رُا کړ | چې ځُه مې | خا نُې ته |

| مط رُب ح | وا لُه کړم | سا رُنګ و | طب لُې ته |

| بل بُل ر | وا نُه کړ | مه بُاغ و | باغ چُې ته |

۱ــــــــ۲ــــــــ۳ــــــــ۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لنډ رکني بحر

دا بحر د دریم لنډ (درې سېلابیز) رکن | ۱ ۲ ۳ُ | چې دریم سېلاب يې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - د اخیر رکن نه يې دوه سېلابونه غورځېږي نو نیمګړے رکن يې تش د یوۀ سېلاب پا شي -

کله چې مونږ د یوۀ بحر تر ټولو لنډ یا لومړے ښاخ معلومول غواړو نو د هغۀ بحر د یوۀ پوره رکن او بل د نیمګړي رکن سېلابونه سره جمع کوو - د دغې اصول لۀ مخې اوس چې د دریم لنډ رکني بحر تر ټولو لنډ یا لومړے ښاخ جوړوو نو چې د یوۀ پوره رکن (درې سېلابیز) او بل د یوۀ سېلاب نیمګړي رکن سېلابونه سره جمع کړو نو څلور سېلابونه لاس ته راځي او هغه هم پۀ دې ډول چې پۀ دې څلورو سېلابونو کښې دریم سېلاب خجن وي اوس ستونځه دا ده چې د دریم اوږد رکني بحر د لومړي ښاخ جوړښت هم داسې دے چې پۀ څلور سېلابه مصرعه کښې يې دریم سېلاب خجن وي - د دغو دواړو جلا جلا بحرونو د مصرعو عروضي جوړښت به پۀ یوۀ شان داسې وي :

| ۱ ۲ ۳ُ ۴ |

اوس به دا ابهام پیدا کېږي چې یوه خاصه مصرعه مونږ د کوم بحر وشمارو ؟

د دې ستونځې د هوارولو د پاره دا اصول وضع کړے

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوے دے چې د دریم لنډ رکني بحر د لومړي ښاخ په جوړولو کښې به دریم لنډ رکن دوه ځله په پوره توګه او یو ځل په یوۀ سیلابیز د نیمګړي شکل په توګه تکرار کیږي نو بیا به د دې ښاخ مصرعه اووۀ (۷) سیلابه راشي او د دریم اوږد رکني بحر سره به یې توپیر (فرق) ښکاره شي۔

ا ~~دریم لنډ رکني بحر (لومړے ښاخ)~~: د پورتني بحث په رڼا کښې د دې ښاخ مصرعه د دریم لنډ رکن |ا ۲ ۳ُ | چې دریم سیلاب یې خجن وي ، د تکرار څخه جوړیږي۔ دا ذکر شوے رکن دوه ځله په پوره ډول او یو ځل په یوۀ سیلابیز نیمګړي ډول تکرار کیږي۔ مصرعه یې اووۀ (۷) سیلابه اوږده وي او خجن سیلابونه پکښې دریم او شپږم وي۔ په دې ښاخ کښې شوے یو خپل غزل د لوستلو دپاره پیش کوم :

د اقا ستا مقام دے
د زما د غلام دے
چې مرید د مراد شم
د طلب مې انجام دے
ګناه ګار مقتدي یم
محبت مې امام دے
اوس توبه شوه رایاده
دځوانۍچې ماښام دے

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

سالک یارته اشعارکښېږ
ور لېږ سلام دے

د لوستلو نه پس يې اوس د دې ښاخ په عروضي سانچه
کښې اچوم :

| ۱ ۲ ۳ | ۴ ۵ ۶ | ۷ ۸ ۹ |

| د ا قا | ستا م قام | دے - - |

| د ز ما | د غ لام | دے - - |

| چې م رید | د م راد | شم - - |

| د ط لب | مې ان جام | دے - - |

OWNED BY 0300 9792115

| ګ نا ه ګار | مق ت دي | يم - - |

| م حب بت | مې ا مام | دے - - |

| اوس تو به | شوه را يا | ده - - |

| د ځوا نۍ | چې ما ښام | دے - - |

| سا لک يار | ته اش عار | کښې - - |

| ور لې ږ | س لام | دے - - |

ا-------۲------نیمګړے رکن

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ – ~~دريم لنډ رکني بحر (دويم ښاخ)~~

بحرِ خفيف د عربي عروضو د مرکب بحرونو څخه يو مشهور بحر دے - دا بحر د وعظ او اخلاقي مضمونونو د پاره زيات مشهور دے-د بحرِ خفيف سالم وزن داسې دے:

فاعلاتن مستفعلن فاعلاتن

د دې بحر سالم وزن کم او زحافات يې زيات استعمال کېږي - د دې بحر يولس وزنونه دي -

دا بحر د مسدس (يوه مصرعه کښې درې او دوو مصرعو کښې شپږ رکنونه) په صورت کښې زيات کارو کېږي - د عروضو د تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه چې په بحرِ خفيف کښې ليکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو د " دريم لنډ رکني بحر" په دويم ښاخ کښې راځي لکه د دولت لواڼي له يوه غزل نه اخيستې شوې دا مصرعه :

دا جهان دے په مثل بهار

د دې ښاخ مصرعه د دريم لنډ رکن |ا ۲ ۳ُ| چې دريم سېلاب يې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شوے رکن درې ځله په پوره ډول او يو ځل په يوه سېلابيز نيمګړي ډول تکرار کېږي، مصرعه يې لس (۱۰) سېلابه اوږده وي او خجن سېلابونه پکښې دريم ، شپږم او نهم وي- په دې ښاخ کښې اولسي سندرې هم ويئلې شوي دي- دلته د نمونې په حيث د حاجي استرانه بلوچستاني

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سندرې څخه لوم‍ړۍ نیمه برخه را اخلم :

بلبلان نن پر لور د بوستان ځي
د بهار موسم را خزان ځي
بورا ګان نن د ګل کړي سپلونه
عندلیب په باغچې کښې خندان ځي
طبیبان د عا لم سو بې خونده
له علاج یې واپس بیما ران ځي
د ترکانو پر ملک لوي خطر دے
نن عراق ځي کابل ځي ایران ځي
په دنیا کښې هر خوا خرخشې دي
ټول قومونه د جنګ پر میدان ځي

OWNED BY 0300-9792115

د سندرې دا برخه د دې ښاخ په عروضي ساخت کښې ګورم :

|۱ ۲ ۳، | ۴ ۵ ۶، | ۷ ۸ ۹، | ۱۰ ۱۱ ۱۲، |

بل ب لُان	نن پر لُور	د بوس تُان	ځي - -
د ب هُار	مو سم رُا	خ زُان	ځي - -
بو را ګُان	نن د ګُل	کړي سپ لُو	نه - -
عن د لیُب	په باغ چُې	کښې خن دُان	ځي - -
ط بي بُان	د عا لُم	سو بې خوُن	د ه - -
له ع لُاج	یې وا پُس	بي ما رُان	ځي - -
د تر کُا	نو پر مُلک	لوي خ طُر	دے - -

(c) ketabton.com: The Digital Library

ا نن ع رُاقاځي کا بُلا ځي اې رُان اځي - - ا

ا پهٔ دن يُا ا کښې هر خوُا اخر خ شپُ ادي - - ا

ا تهٔول قو موُ ا نه د جُنګ ا پر مي داُن اځي - - ا

ا-------۲-------۳---نيمګړے رکن

۳ - ~~دريم لنډ رکني بحر (دريم ښاخ)~~ : د دې ښاخ مصرعه د دريم لنډ رکن ا ا ۲ ۳ ا چې دريم سپلاب يې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شوے رکن څلور ځله پهٔ پوره ډول او يو ځل پهٔ يوۀ سپلابيز نيمګړي ډول تکرار کېږي، مصرعه يې دیارلس (۱۳) سپلابه اوږده وي او خجن سپلابونه پکښې دريم ، شپږم، نهم او دولسم وي- پهٔ دې ښاخ کښې غزل هم شتون لري او نظم هم - پهٔ دې ښاخ کښې لکلې شوې د درويش دراني د يوې سندرې څخه سر بيت او دوه بندونه را اخلم :

تهٔ مې ګل زهٔ بلبل، ستا د مخ صفت وايم
تهٔ د بل شوے جنانه خو زهٔ به تل ستا يم
ستا دلارې اغزي پهٔ خپل زړهٔ کښې رانغاړم
چې وي ستا پر نامه ، پهٔ هر هغه درد وياړم
د ملا ل پهٔ دا حا ل سرو کال زهٔ رضا يم
دا خبره تر لمر هم رو ښانه ده ماته
چې غوږ نهٔ تهٔ زما شور او غوغا ته

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو درويش به همېش بيا هم داسې لګيا يم
ته د بل شوے جنانه خو زۀ به تل ستا، يم

اوس به دا سندره د دې ښاخ پۀ عروضي چوکاټ کښې د ځايولو کوشش هم وکړم :

١ ٢ ٣ُ	۴ ۵ ٦ُ	٧ ٨ ٩ُ	١٠ ١١ ١٢ُ	١٣ ١۴ ١۵ُ
ته مې ګُل	زۀ بل بُل	ستا د مُخ	ص فت وُا	يم - -
ته د بُل	شوے ج نُا	نه خو زُۀ	به تل ستُا	يم - -
ستا د لُا	ري اغ زُي	پۀ خپل زړُۀ	کښې ران غُا	ړم - -
چې وي ستُا	پر نا مُه	پۀ هر هُ	غه درد ويُا	ړم - -
د م لُال	پۀ دا حُال	س رو کُال	زۀ ر ضُا	يم - -
دا خ بُ	ره تر لمُر	هم رو ښُا	نه د ه مُا	ته - -
چې غوړ نُۀ	ني تُۀ	ز ما شُور	او غو غُا	ته - -
خو در وُېش	به ه مُېش	بيا هم دُا	سې لګ يُا	يم - -
ته د بُل	شوے ج نُا	نه خو زُۀ	به تل ستُا	يم - -

١-----------٢---------٣--------۴----نيمګړے رکن

ناويئلي دې پا تۀ وي چې د ټپې دويمه مصرعه هم

ديارلس (١٣) سېلابونه لري او دا لنډ رکني دريم ښاخ هم ؛ خو د ټپې دويمه مصرعه پۀ دې ښاخ کښې ځکه نۀ ځائيږي چې د هغې خجن سېلابونه بېل دي او د دې ښاخ بېل دي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخذ ليک ياکتابيات (Bibliography)

۱ -عروض و بديع ، ډاکټر صابر کلوروي (شعبۂ اردو پېښور يونيورسټي) ۲۰۰۱ ء علمي کتابخانه اردو بازار لاهور-

۲ -اصنافِ ادب ، رفيع الدين هاشمي ، سنګ ميل پبليکېشنز لاهور-

۳ - جوهرِعروض (اردو)، ۱۹٦۷ ء اغا صادق حسين،کوټه-

۴ _ پښتو عروض ، درويش دراني ، ۲۰۰۷ ء ، صحاف نشراتي مؤسسه کراچي-

۵- پښتو بدلمېچ ، دويم چاپ ۲۰۱۰ ء ، دوکتور مجاوراحمد زيار ، دانش خپرندويه ټولنه پېښور-

٦- د پښتو ژبې او ادب تاريخ ۲۰۰٦ ء (ايم اې پښتو او سي ايس ايس لپاره) ، پروفېسر حنيف خليل، يونيورسټي پبليشرز قصه خوانی پېښور-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- علم و ادب ، ۲۰۱۲ ء ، مقدر شاه مقدر، نیوز اېجنسي جمرود نیو مارکېټ -

۸- چاربېته (pdf file) ، شیرین یار یوسفزے ، ناچاپ نشر ۲۰۱۱ ء،
www.pukhto.net/ebook-journal.php%3Fmain-ebook-id%3D1

۹- د پښتو املاء (څوارلس حرفونه دوه ویشت اوازونه) ، منتظر بېټنے ، پرمختګ بنو ۲۰۱۲ ء-

OWNED BY 0300 9792115

۱۰- پښتو قاعده (د اول ادنیٰ د پاره)،خیبر پښتونخوا ټېکسټ بک بورډ پېښور، پښتوقومي نصاب ۲۰۰۹ ء-

۱۱- د پښتو عروض ، میاشرف ، پښتوټولنه کابل، ۱۳۴۴ل -

۱۲ - مخزن ، اخوند درویزه باباؒ ، دویم اېډیشن ، پښتو اکېډمي پېښور ۱۹۸۷ ء -

۱۳ - د خوشال خان خټک کلیات

(c) ketabton.com: The Digital Library

،دانش خپرندویه ټولنه ۲۰۱۰ ء / ۱۳۹۱
ل -
۱۴- دیوانِ عبدالرحمان بابا مومند ، تاج محل کمپني محله جنګي قصه خوانی ، پېښور
۱۵- رنګونه بهارونه ، ۲۰۰۷ ء ، غازي سیال ، دانش خپرندویه ټولنه پېښور -
۱۶ - اکسفورډ اېډوانسډ لرنرز ډکشنري ،څلورم اېډېشن ۱۹۸۹ ء ، اکسفورډ یونیورسټي پرېس -
۱۷ - شعري غورچاڼ ، انتخاب ، ۲۰۰۷ ء ، خورو عمردراز مروت، دانش خپرندویه ټولنه -
۱۸ - وفا ، پروفېسر رحمت الله درد ، ۲۰۱۰ ء، دانش خپرندویه ټولنه پېښور -
۱۹ - غزو ، امیرحمزه خان شینواري ، حمزه اکېډمي ، څوارلسم اېډېشن ۲۰۱۰ ء، جدون پرنټنګ پرېس پېښور -
۲۰ - سرچینه ، جاوېد احساس ، اول

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځل ۲۰۱۰ ء ، المیزان پبلشرز لاهور -

۲۱ - بنګالی سندرې ، د قاضي نذرالاسلام نظمونه پهٔ پښتو ژبه ، ۱۹۶۴ ء، محمد نواز خان طائر، پښتو اکېډمي ، خیبر مېل پرېس پېښور -

۲۲- د مینې غېږ،طاهر کلاچوي ،الجمعیه اکېډمي محله جنګي پېښور ،۱۹۹۷ ء، منظور عام پرېس پېښور-

۲۳ - ژغژغهٔ ، مؤلف بېتاب عادلوي ، ۲۰۰۶ ء، خورو تنقیدي ټولنه بنو ،العمران پرنټرز بنو -

۲۴ - مثالونه مشالونه ، شېخ نور علي نور ، ۲۰۱۳ ء، دي پرنټ مېن پرنټرز پېښور، محکمه ثقافت خیبر پښتونخوا -

۲۵ - ناچاپ شعري اثر ، عبدالسلام بېتاب -

۲۶ - ناچاپ شعري اثر ، دمساز شاهین -

۲۷ - ناچاپ شعري اثر ، نقیب الله

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

سالکؔ -

Da Pakhto Sher Uroozi Nizam

ازغن سفر

"د پښتو شعر عروضي نظامٌ" زما د بنو د ډېر ګران ملګري نقيب الله سالک هغه زيار دے چې زۀ تر اوسه حېران يم چې د عروضو د موضوع د انتخاب پۀ وخت د دې سړي مازغه پۀ ځاې وو که نه ۔ ۔ ۔ ۔ ۔ ۔! ځکه چې ښاغلي سالک چې کومې غنې پۀ لاسونو کښې راټيولې دي دا د هوښيارو لېونو کار دے ۔۔۔۔۔ معلومه نۀ ده چې د ازغو او اور پۀ دې مزل کښې به يې څومره سختې زغملې وي؟ د کوم کوم طوفان سره به مخ شوے وي؟ د دې کتاب ځېړنې به چا، چا ته مجبور کړے وي ؟ لوستونکي د دې اندازه کولې شي۔ خو دې ښاغلي شکست نۀ دے منلے او د خپلې مورنۍ ژبې پښتو يې يو بې حده مشکل ارخ ما او تاته رابرسيره کړے دے۔

اګر چې زمونږ څو مشرانو هم پۀ دغه موضوع زمونږ لار ښودنه کړې ده هغه مشران چې د ننني پښتو ادب محسنان او استاذان دي، خو سالک پۀ صورت کښې چې کوم ساده باده يو کلي وال سړي کوم کار کړے دے هغه يې زما پۀ خيال د خپل قد او وس نه ډېر زيات او پۀ زړه پورې کړے دے چې ډېر د ستائينې وړ دے۔ د څېړنې کار هيڅکله هم حرف آخر نۀ شي کيدے، دا سفر به که څېر وي جاري وي خو تر دې دمه پۀ دې موضوع د سالک کړاؤ هغه کارنامه ده چې سالک د پښتو ژبې سوچه ميش ثابتوي او ښاغلے سالک به په پښتو ادب کښې هميشه ياد ساتل کيږي۔

پۀ ډېره مينه
رشيد جوهر
رسالپور

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library